

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IONEL HAIDUC, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 1–2

IANUARIE–FEBRUARIE

2014

Anul XXIV

279–280

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 –

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ionel HAIDUC
Acad. Dan BERINDEI
Acad. Cristian HERA
Acad. Marius SALA
Acad. Ionel-Valentin VLAD
Acad. Păun Ion OTIMAN
Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Solomon MARCUS
Constantin IONESCU-
TÂRGOVIȘTE,
membru corespondent
al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Secretar de redacție
Sofia ȚIBULEAC

Redactori I
Elena SOLUNCA-MOISE
Mihaela-Dora NECULA

SECTOR TEHNIC:

Tehnoredactori
Maria PRICOPI
Stela ȘERBĂNESCU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Ioneta VLAD

ZIUA CULTURII NAȚIONALE	
Ionel Haiduc, Ziua culturii naționale și Academia Română	5
Dan Berindei, Ziua culturii	7
Eugen Simion, Ziua culturii naționale – Ziua lui Mihai Eminescu	10
Ioan-Aurel Pop, Eminescu și Transilvania. Elogiul culturii naționale românești	13
PF Daniel, Eminescu și Biserica	18
UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE	
Dan Berindei, Românii Unirii din 1859	20
PF Daniel, Aniversăm un act de dreptate și demnitate națională „155 de ani de la Unirea Principatelor Române“	23
SESIUNEA ION CANTACUZINO – 150	
Ionel Haiduc, Ion Cantacuzino – fondatorul școlii de imunologie și patologie experimentală	25
Răzvan Theodorescu, Omul de cultură dr. Ion Cantacuzino	26
Irinel Popescu, Fondatorul școlii românești de microbiologie și medicină experimentală	28
Victor Olsavszky, Institutul Ion Cantacuzino – valoare și competență	29
SESIUNEA CONSTANTIN ERBICEANU	
Dan Berindei, Constantin Erbiceanu – un mare cărturar român	31
Mircea Păcurariu, Contribuția lui Constantin Erbiceanu la dezvoltarea studiilor de istoria Bisericii Românești	32
Lia Brad Chisacof, Constantin Erbiceanu, studiile neoeleene în România și predecesorul său Naum Râmnicăeanu	34
Mihai Țipău, Contribuțiile lui Constantin Erbiceanu la studierea izvoarelor grecești ale istoriei Țărilor Române	38
SECVENȚE ISTORICE	
Radu Ciuceanu, Mărturii istorice (I)	43
Radu Ciuceanu, Nimeni nu ne-a cerut iertare	44
Radu Ciuceanu, Prolegomene la geneza și desfășurarea mișcării de rezistență	45
CONSEMNĂRI LITERARE	
Alexandru Zub, Un parcurs ego-istoric: Paul Cornea	50
EVOCĂRI	
Păun Ion Otiman, Petre S. Aurelian – omul politic (1833–1909)	54
Alexandru Zub, Ascultând iarba cum crește. Secvențe etnomuzicologice	58
Lidia Stăniloae, Dumitru Stăniloae – un teolog și om de cultură	60
Mircea Păcurariu, Preotul academician Niculae M. Popescu – 50 de ani de la trecerea în veșnicie	65
Costin Cernescu, Premiul Nobel pentru medicină, 2013: elogiu lui George Emil Palade	67
PREMIILE ACADEMIEI ROMÂNE	
Premiile Academiei Române pentru anul 2011 decernate în anul 2013	70
IN MEMORIAM	
Alexandru Viorel Vrânceanu (1927–2014)	76

CRONICA VIETII ACADEMICE	77
APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	80
GHID PENTRU AUTORI	83

Ziua Culturii Naționale și Academia Română*

Acad. Ionel Haiduc

Președintele Academiei Române

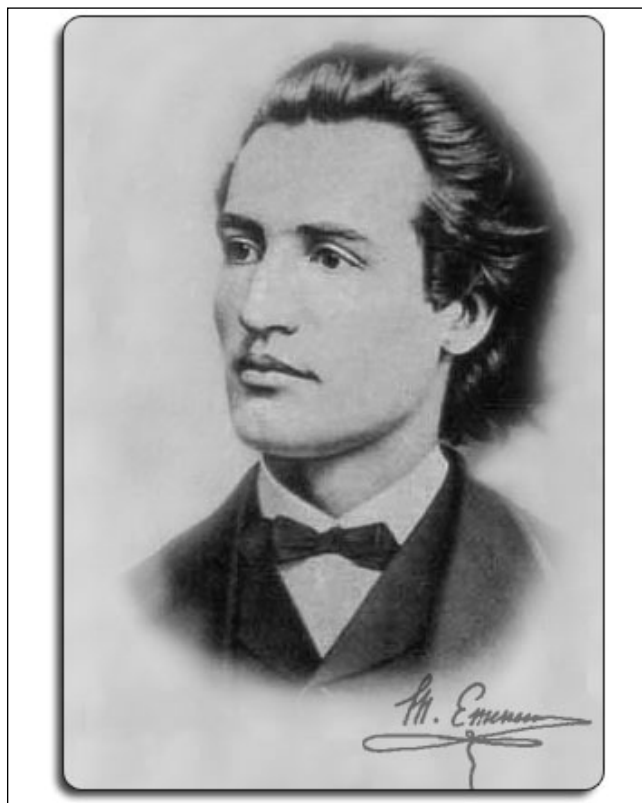
La inițiativa Academiei Române, Parlamentul țării a aprobat prin lege ca ziua de 15 ianuarie să fie declarată ZI A CULTURII NAȚIONALE. Inițiativa a aparținut Fundației Naționale pentru Știință și Artă a Academiei Române, în particular domnului academician Eugen Simion, președinte al Academiei în perioada 1998–2006.

Academia Română consideră că nu putea fi aleasă o dată mai potrivită ca ZI A CULTURII NAȚIONALE decât ziua de naștere a poetului național Mihai Eminescu, pentru ceea ce a însemnat Eminescu în cultura țării. Avem în România nume însemnate în toate domeniile culturii, adică ale artelor și științelor (știința fiind parte a culturii, deși, uneori, cultura și știința sunt menționate separat).

Mai multe nume de personalități ar putea candida pentru a defini o anumită zi drept ZI A CULTURII NAȚIONALE, dar Eminescu nu doar a contribuit enorm la formarea limbii române moderne, ci în opera sa dovedește că nu era străin nici de cunoștințele științifice de bază din vremea sa. Să ne amintim doar poezia *La steaua care a răsărit...*. Astăzi numele lui este venerat în largi cercuri culturale ale țării. Cu tot respectul cuvenit marilor personalități ale culturii românești, decizia de a stabili ziua de naștere a poetului ca Zi a Culturii Naționale a fost acceptată fără rezerve, fapt dovedit de numeroasele manifestări care au loc în toată țara.

Societatea contemporană este dominată de îngrijorări economice și este cuprinsă de frământări politice, iar preocuparea pentru cultură are tendința de a trece pe un plan secundar, sau de a se limita la cercuri restrânse. Totuși, într-o lume în care culturile naționale sunt supuse presiunilor globalizării, fiecare națiune se străduiește să-și mențină identitatea prin păstrarea culturii sale, contribuind astfel la bogăția și diversitatea culturii universale.

Omenirea este supusă unor provocări la scară globală, pe care numai în comun le poate aborda și,

eventual, rezolva: schimbările climatice, poluarea și protecția mediului, resursele energetice și materiale, dezechilibrele economice și financiare, terorismul. În aceste condiții, globalizarea este un fenomen inevitabil de integrare a țărilor și popoarelor, determinat de ușurința comunicării și transporturilor, de circulația liberă a bunurilor, serviciilor, capitalurilor, cunoștințelor și oamenilor.

Globalizarea este un proces inevitabil, de mare complexitate, corelat cu explozia demografică, revoluția tehnologică și revoluția economică. Acestea sunt surse de oportunități, dar și de tensiuni, la scară globală. Dincolo de efectele în general pozitive, globalizarea implică un risc major: pierderea identității și continuității popoarelor – definite prin limbă, tradiții, cultură, spiritualitate – care amenință cu dispariția dialogului dintre culturi și civilizații.

**Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată zilei lui Mihai Eminescu – Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2014, Aula Academiei Române)*

Acest risc se manifestă și la noi în țară, sub ochii noștri, prin:

- afectarea limbii române prin adaptarea, de multe ori inutilă, sau chiar greșită a unor termeni și cuvinte străine, care au corespondent în limba română; constatăm, uneori, că se produce o adevărată poluare a limbii române;
- neglijarea sau minimalizarea culturii naționale, extinderea „culturii Coca-Cola“, în favoarea culturii de import;
- tratarea superficială sau deformată a istoriei naționale (în școală și nu numai);
- marginalizarea și uneori chiar distrugerea culturii populare;
- promovarea violenței, a „revoluției sexuale“ la televiziune, în jocurile pe computer, în general în mass media etc.;
- promovarea pseudoștiințelor în dauna științei adevărate;
- promovarea unor pseudoreligii în dauna religiilor istorice.

Riscul pierderii diversității culturale și, prin urmare, a identității națiunilor ca rezultat al globalizării a fost sesizat și de forurile internaționale lucide, în primul rând de UNESCO.

DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A UNESCO DESPRE DIVERSITATEA CULTURALĂ, adoptată la a 31-a Sesiune a Conferinței Generale de la Paris, din 2 noiembrie 2001, are drept motto propoziția: „*Bogăția culturală a lumii constă în diversitatea sa, în dialog*“.

Declarația UNESCO constată: „*Cultura este în centrul dezbaterilor contemporane despre identitate, coeziune socială și dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaștere*“ și afirmă:

„*Respectul pentru diversitatea culturilor, toleranța, dialogul și cooperarea, într-un climat de încredere reciprocă și înțelegere, sunt printre cele mai bune garanții ale păcii și securității internaționale.*“

În același timp, Declarația UNESCO aduce o notă de optimism, afirmând că „*Procesul de globalizare, facilitat de dezvoltarea rapidă a noilor tehnologii de informare și comunicare, deși reprezintă*

o provocare pentru diversitatea culturală, creează condițiile pentru reînnoirea dialogului între culturi și civilizații“.

UNESCO a adoptat în acest sens un Plan de acțiune, ale cărui linii principale prevăd:

- salvagardarea moștenirii lingvistice, încurajarea diversității lingvistice – cu respectarea limbii materne – la toate nivelurile de educație;
- încurajarea învățării mai multor limbi de la o vârstă timpurie;
- formularea de politici și strategii de păstrare și îmbogățire a moștenirii culturale și naturale, în special a moștenirii intangibile a culturii orale;
- combaterea traficului ilicit de bunuri și servicii culturale.

Consider că Declarația UNESCO aduce argumente convingătoare, atunci când încercăm să evaluăm rolul culturii în societatea modernă.

Academia Română este definită prin lege drept cel mai înalt for de consacrare științifică și culturală al țării. Încă de la înființarea sa, printre principalele misiuni ale Academiei se numără cultivarea și promovarea limbii și literaturii române, a istoriei țării, promovarea științei și culturii naționale și universale. De-a lungul istoriei sale de aproape 148 de ani, Academia Română a fost credincioasă acestei misiuni.

Ziua Culturii Naționale este un prilej de a ne aminti contribuțiile oamenilor de știință și cultură din Academie și din afara ei la cultura națională și universală. Este important ca, măcar o dată pe an, societatea în ansamblu, dar și autoritățile, să se concentreze asupra acestui subiect, să cântărească trecutul, să evalueze prezentul și să gândească viitorul culturii românești. Fără îndoială, grija pentru cultură nu trebuie să se reducă la o singură zi pe an; ea trebuie să fie permanentă în cadrul preocupărilor pentru calitatea vieții oamenilor, sănătate, educație și trai decent.

Credem că prin activitatea sa, ACADEMIA ROMÂNĂ trebuie să fie garantul menținerii și promovării culturii naționale. Academia are, însă, nevoie de sprijinul tuturor oamenilor de bine și al autorităților, pentru a-și putea îndeplini această misiune.

Ziua Culturii*

Acad. Dan Berindei

Vicepreședinte al Academiei Române

Ziua culturii ne oferă un prilej de bilanț și, totodată, un moment în care trebuie să ne definim locul pe care Academia noastră îl ocupă și îndatoririle ei, mai ales în împrejurările acestei tranziții infinite prin care trece țara și drumul ei către normalitate. Suntem una dintre instituțiile cele mai vechi și mai statornice din România. Peste câțiva ani, vom împlini 150 de ani de ființare. În procesul constituirii României moderne și a unificării statale a națiunii, am avut în permanență un rol și aceasta chiar în etapele cele mai complicate ale istoriei mai apropiate a românilor. Suntem – cum ne definește legea – cel mai înalt for de știință și cultură al țării, dar totodată trebuie să fim și înțeleptul ei sfetnic, nefiind implicați politic și, deci, suntem situați în afara jocurilor de acest fel. Avem singura datorie de a veghea și a atrage atenția atunci când apar probleme care îngrijorează și tulbură societatea și, mai ales, riscă să pună în primejdie nu numai construcțiile noastre de astăzi, ci și pe cele ale viitorului.

Din 1866 și până astăzi, am fost neconținut prezenți și implicați în marile momente prin care a trecut România. Din păcate, insuficienta atenție acordată Academiei și, apoi, treptata restrângere a câmpului ei de acțiune, imixtiunile în funcționarea ei și însușirea bunurilor ei, în deceniile totalitariste, nu au dăunat numai respectabilei noastre societăți savante, ci – prin absența consultării ei – bunului mers al țării.

Din anul 1990, Academia a fost repusă în drepturi, dar a fost un proces lent și dureros, care nu s-a încheiat nici în zilele noastre, după un sfert de veac. Bunurile, care ne-au fost răpite printr-un decret în anul 1948, ne puteau fi restituite prin altul, după decembrie 1989, dar acest lucru n-a avut loc, ci am fost și suntem supuși magmei birocratice care afectează întreaga societate și recuperarea s-a dovedit complicată și a impus eforturi nefirești. Nerespectarea ființării neatârinate și autonome continuă să se producă din vreme în vreme. Academia este și ea victimă a unui proces general de restrângere a fon-

durilor destinate științei și culturii, din păcate, fenomen în multe privințe chiar planetar, care tinde să capete forme din ce în ce mai accentuate. Această situație amenință nu numai Academia și institutele ei, ci poate avea cele mai grave consecințe în mersul înainte al României. Sărbătorim Ziua Culturii, dar, înainte de toate, nu putem să nu ne exprimăm îngrijorarea pentru locul acordat culturii în strategia dezvoltării României și, implicit, deși aserțiunea poate apărea meschină, pentru fondurile care-i sunt alocate.

În perioada construcției statului național, culturii i s-a dat o atenție și o pondere deosebită. Nu întâmplător au fost create cele dintâi Universități ale statului modern român la Iași și la București. S-a înțeles, atunci, că era necesar un întreg sistem articulat al instrucțiunii publice și legea din 1864 a făcut acest lucru, asigurând mersul înainte pe acest tărâm atât de important, dar și atât de gingaș, până când Spiru Haret, neîntrecutul și dăruitul artizan al culturii moderne românești, avea să vină cu legile sale de fericită amintire.

În paralel, au fost formate cadre, neîntrerupt, în Universitățile de peste hotare, dar cu preocuparea ca ele să se realizeze potrivit necesităților țării, și nu să devină instrumente de înstrăinare. A avut loc un proces general de creștere, de treptată dezvoltare și aliniere la parametrii țărilor mai înaintate. Dar, totodată, temeiurile de învățătură au devenit unități de măsură ale acceptării cuiva în lumea celor meniți să construiască și să conducă țara. Doctoratul în drept de la Paris era, în acea vreme, o condiție culturală, dar și politică, pentru aspiranții la ministere și, de fapt, mai mult de jumătate dintre miniștrii de până la 1918 au satisfăcut această condiție nescrisă, adăugându-se lor absolvenții altor forme de învățământ superior.

În ansamblu, a fost vorba, în acea fază pregătitoare a marii împliniri din 1918, de o clasă politică, (cu toate lipsurile inerente și firești), ce corespundea misiunii istorice ce-i revenea. Cazurile de incultură

*Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată zilei lui Mihai Eminescu – Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2014, Aula Academiei Române)

au fost sancționate critic și polemic de contemporanii acelor vremuri, dar ele nu erau în realitate decât izolate și, ceea ce era mai important, actorii principali ai vieții politice dominau scena; spusele multora dintre ei ne impresionează, deseori, până în zilele noastre, nu numai prin conținut, ci, poate, și prin altă dimensiune pierdută... în negura timpurilor, cea a dragostei, a devotamentului față de patrie, nu doar proclamat cu emfază, ci slujit cu sinceritate și dăruire.

Așa s-a construit, împotriva tuturor obstacolelor și piedicilor, o țară care s-a dovedit capabilă, în perioada interbelică, de a realiza și demonstra viabilitatea operei ei: un stat în hotarele națiunii! În mai puțin de două decenii, s-a demonstrat atunci că n-a fost vorba de un proces artificial, ci de unul organic și că românii de pretutindeni erau capabili de a forma laolaltă un stat al lor la înălțimea vremurilor, de a vindeca rănila foarte grele ale uriașei conflagrații ce avusese loc, de a unifica instituțional noua țară și de a se angaja într-un proces de dezvoltare, din nefericire, întrerupt cel de-al Doilea Război Mondial și de era dictaturilor.

Ce însemnătate s-a dat atunci culturii, cu toate trebuințele cu care era confruntată țara, înțelegând clasa politică – în multe privințe nouă –, importanța ei deosebită! Legislația învățământului, înființarea de noi universități de esență românească la Cluj și Cernăuți și, în embrion, și la Chișinău și Timișoara, dezvoltarea instituțiilor de învățământ superior specializat și de ramură, ridicarea la un nivel competitiv european a instituțiilor științifice și culturale au caracterizat acea perioadă în care s-au creat sau dezvoltat și însemnate unități de cercetare. Toate acestea au beneficiat de un sprijin generos, dar și necesar al statului.

În perioada roșie a dictaturilor, după o fază cumplită, distructivă, a instituțiilor, dar și a oamenilor, s-a ajuns la o altă în care s-a înțeles necesitatea afirmării culturale a țării, acordându-se pentru aceasta fonduri necesare. Deși succesele au fost manipulate politic și prezentate artificial ca succese ale regimului, evident ele erau rezultatul muncii și creativității oamenilor de știință și cultură, iar afirmarea unora dintre ele pe plan internațional a dezvăluit capacitățile țării ce puteau fi oferite lumii. Important a fost, însă, faptul că a fost acordat sprijinul necesar exercitării activităților cultural-științifice, mai ales că, în spatele firmei politice, ființa, în majoritatea cazurilor, dorința afirmării culturii și științei românești.

În decembrie 1989, a avut loc marea răsturnare, prin care s-a pus capăt unui regim la care fusesem condamnați prin jocurile unor mari puteri. A fost și momentul în care au fost luate hotărâri benefice pentru cultură și știință. Libertatea cuvântului a fost redobândită de oamenii de știință și, de asemenea, dreptul deplin de a călători; a început și opera de reintrare treptată în fluxul cultural-științific al lumii. Instituțiile de cercetare – care fuseseră luate Academiei Române și subordonate umilitor, ca un corp străin – i-au fost, prin voia lor, înapoiate. Sistemul universitar s-a diversificat; au apărut universitățile particulare.

Dar deficiențele n-au lipsit. Lucrurile nu s-au desfășurat cum s-a sperat. S-a înlocuit un sistem cu altul, dar s-a lucrat mult la întâmplare sau imitându-se modele din afară, în condițiile existente la noi. Robinetele fiind larg deschise, s-a asistat la fenomene de inflație intelectuală îngrijorătoare, imixtiuni și influențe politice au dus la o mult prea generoasă promovare, în învățământul superior, a unor cadre didactice necorespunzătoare, degradându-se, totodată, și calitatea cadrelor din învățământul mediu. Privilegierea politică, dar și corupția au afectat grav lumea elevilor și a studenților. Goana după titluri fără reală acoperire, obținute cu mijloace necinstite au degradat un învățământ care reușise să fie la înălțimea necesităților timp de un veac și jumătate. Silințele unor voitori de bine s-au lovit de un grav proces de degradare, care a afectat și, din păcate, afectează încă, sistemul nostru de învățământ.

Imitației servile, fără discernământ și fără a se ține seama de posibilitățile și necesitățile țării, i s-a adăugat insuficienta atenție acordată, de forțele politice, culturii și științei. Acestea n-au beneficiat, cum ar fi fost firesc și necesar, din partea guvernelor succesive, de o poziție privilegiată, pentru binele, progresul și afirmarea țării, neînțelegându-se rolul lor esențial în dezvoltarea unei țări și în afirmarea internațională a ei. A avut loc, totodată – deoarece nu s-au asigurat, chiar cu sacrificii, condițiile păstrării lor în țară – o migrare intensă și foarte gravă a celor mai bune cadre științifice în formare. În numele libertății, abuziv invocate, s-a desfășurat și se desfășoară o adevărată propagandă, încurajând plecările și deplângând pe cei care au curajul de a nu se desțăra.

De fapt, ne lovim de o gravă problemă de educație și formare. Discursul, adresat copiilor și tinerilor, este unul de imitație. A fost înlocuit discursul

„marxist-leninist“ cu unul valabil în țări temeinic așezate de veacuri, corespunzător unor realități diferite, dar nepotrivit situațiilor și evoluțiilor noastre. Procesul de mondializare a fost înțeles necorespunzător și, într-o interpretare care duce la distrugerea structurilor spirituale tradiționale seculare, la pierderea identității și a trăsăturilor specifice, care ne-au apărut existența și ne-au ajutat la mersul înainte, prin vitregiile istoriei.

Conștientizarea națională este mai necesară ca oricând, tocmai în noile împrejurări ale globalizării și, de asemenea, pentru a dobândi, în cadrul Uniunii Europene, căreia îi aparținem din 2007, un loc corespunzător și nu acela de slujitori ai celorlalți. Modelul comportamentului Poloniei și al polonezi-

lor ne este oferit și bine ar fi să-l urmărim. Înțelegem sensul și necesitatea integrării noastre europene și mondiale, dar dorim ca acest lucru să se desfășoare corespunzător necesităților și intereselor noastre, așa cum acest proces a avut loc pentru toate statele aderente, fiecare apărându-și cu îndârjire ceea ce considera că este necesar și benefic propriei entități, fără a neglija nici esențiala problemă a resurselor, a avuției țării. În complicatul mers înainte, într-o lume într-adevăr nouă, cea a informaticii, se cuvine să ne găsim cadrul adecvat fără a renunța, însă, la ceea ce ne definește și ne afirmă și, mai ales, să apărăm prin cultură caracterul uman al existenței prezente și, mai ales viitoare, ca o trainică pavăză împotriva deumanizării.

Ziua Culturii Naționale – Ziua lui Mihai Eminescu*

Acad. Eugen Simion

Sărbătorim Ziua Culturii Naționale și, totodată, 164 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, un mare poet în care românii își regăsesc multe din idealurile lor morale și spirituale. De aceea, ei îl socotesc – cum au precizat N. Iorga și G. Călinescu – poetul reprezentativ, *poetul național*. Unii contestă și azi această sintagmă, spunând, de pildă, că Eminescu nu poate reprezenta spiritualitatea noastră în totalitatea, diversitatea și adâncimea ei, întrucât nu este un spirit progresist, ci conservator. Judecată falsă. Poezia nu este nici progresistă, nici conservatoare, poezia este doar bună sau rea, bogată, sugestivă sau, dimpotrivă, săracă, inexpresivă. Ea vorbește despre condiția omului în univers și despre împrejurările sale de existență, cum ar fi iubirea sau moartea. Mă întreb: cum poate arăta și ce-ar putea să ne spună un poem progresist despre moarte și ce răsunset liric poate avea în sensibilitatea noastră un poem reacționar despre iubire?! Cine operează cu asemenea judecăți, este limpede, face mari confuzii de planuri și ne ține de vorbă.

Ce este și mai curios este faptul că i se aduc mereu lui Eminescu asemenea învinuiri absurde. Ba că este pesimist și nu este, cum s-ar cuveni, optimist, ba că este reacționar, cum s-a văzut, și nu progresist, cum ar dori alții, ba că este prea localist, tradiționalist, autohtonist nu universalist, ba că este antimodern și nu se plasează, cum, iarăși, s-ar cuveni, de partea modernității, zic septicii de serviciu, uitând că nu trebuie să-i cerem unui poet să dea soluții politice în versuri; în ceea ce privește modernitatea și antimodernitatea este bine de știut că acestea sunt două noțiuni ideologice și ele nu definesc, în niciun chip, valoarea estetică a creației artistice. Un poet modern nu-i, *ipso facto*, mai valoros decât un poet antimodern. Mai mult, se întâmplă un lucru curios, și anume un poet care, ideologiceste, se situează în rândurile antimodernității (cazul lui Chateaubriand, cazul – frapant – al lui Baudelaire, cazul lui Eminescu însuși, apoi al lui Arghezi și Blaga – adică al celor mai mari poeți români) se întâmplă, zic, ca acești antimoderni să fie, adevărații, realii creatori ai

modernității lirice într-o epocă. Mai mult, se întâmplă des în literatură ca modernii de ieri să fie percepuți, mâine, ca spirite antimoderne, tradiționaliste. Avea dreptate, la acest punct, Eugen Ionescu. Iată, dar, de ce asemenea compartimentări încurcă mai degrabă lucrurile și sporesc numărul de confuzii și prejudecăți în lumea spiritului – decât să lămurească diferențierile și să definească originalitatea unui mare poet.

Am amintit toate aceste idei de bun simț pentru că, așa cum știți, Eminescu este din nou victima unor atacuri publicistice cel puțin deplasate, dacă nu altfel. Am auzit serile trecute un reputat sociolog român zicând despre gânditorul politic Eminescu că este „antisemit“. E singura propoziție pe care domnul sociolog, cu o figură gravă, impenetrabilă, a putut-o spune ascultătorilor săi despre Eminescu, un mare poet, totuși, și, după opinia multor cărturari care i-au studiat cu atenție opera, un gânditor complex, cu bună pregătire intelectuală în mai multe domenii, în fine, un filosof al culturii și al vieții sociale ce merită să fie luat în seamă. Cu câțiva ani în urmă, altcineva, un tânăr politolog, l-a considerat pe același Eminescu, *nul ca gânditor politic*. În fine, un respectabil istoric, ajuns la vârsta patriarhilor, consideră și el că Eminescu este un *reacționar* și, în consecință, dacă este reacționar, articolele lui politice nu merită, în fine, retipărite în zilele noastre, când, nu-i așa?, Europa stă cu ochii pe noi, iar noi stăm îngrijorați, speriați, cu ochii pe Europa ca să vedem ce zice ea și care, nu cumva, Europa să se supere, Doamne ferește, pe noi... M-am mirat și mă mir încă de asemenea opinii. Alți intelectuali români, mai firoșcoși chiar decât cei citați înainte, l-au considerat pe Eminescu părintele spiritual și moral al legionarismului și, în genere, al tuturor curentelor politice extremiste din societatea și cultura noastră...

Mă opresc aici. După cum se poate constata, Eminescu stă în calea tuturor utopiilor ideologice și, în numele lui, multe aberații și multe fantasme se pot construi. Ceea ce nu înseamnă că ele sunt și ade-

**Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată zilei lui Mihai Eminescu – Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2014, Aula Academiei Române)*

vărate. În ultima vreme se vorbește, de pildă, de „naționalismul” lui Eminescu, în termeni, evident, negativi. Merită să discutăm, azi, mai mult despre această problemă, s-o discutăm și s-o lămurim, judecând-o în termenii adevărului. Aceasta înseamnă cel puțin două lucruri: 1) să plasăm tema (repet, e vorba de conceptul de „naționalism”) în cadrul ei istoric (1870–1883) și 2) s-o analizăm și s-o determinăm în raport cu totalitatea operei lui, adică să ținem seama nu de o propoziție sau alta, de o idee scoasă din context, ci de construcția generală a gândirii sale politice și filosofice. O filosofie pe care Eminescu o are și o construcție pe care o putem depista în proza lui jurnalistică.

Așadar: este Eminescu un spirit naționalist și ce înseamnă pentru el și pentru epoca în care el scrie „naționalismul”? Iată cu ceea ce ar trebui să începem. Evident că nu avem timpul necesar și nu este locul potrivit să lămurim toate aspectele acestei ecuații care agită azi, în plin proces de globalizare, spiritele, cu precădere în țările (națiunile) ce se tem că globalizarea economiei și a legislației să nu ducă la uniformizarea culturilor și, astfel, la pierderea identității naționale.

Cine crede că Eminescu este un conservator completamente depășit, un „reacționar” de nefrecventat, azi, pentru că viziunea lui despre *statul natural* și mecanismele guvernării ar fi total anacronică, nu-l citește bine și, de aceea, înțelege greșit filosofia sa socială. Poetul este, într-adevăr, ca și Maiorescu, și, în genere, ca toți junimiștii, un adversar al „formelor fără fond” (mai direct spus: se opune importului brutal de forme străine), dar nu este împotriva evoluției organice a societății și, oricât ar părea de curios, Eminescu nu respinge, în principiu, progresul, nu-i un „localist”, orb, fanatic, în fine, nu vrea să izoleze pe români de Europa, dimpotrivă, vrea ca România modernă să evolueze demn, cu o identitate distinctă, în concertul european. Așa încât, cine consideră că Eminescu este un naționalist desprins de lume, în afara timpului și a istoriei, greșește din nou.

El vrea doar ca într-o „*epocă de tranzițiune*” (sintagma există în articolele sale), „*neajunsurile vechi*” ale societății să nu fie înlocuite de „forme goale” noi, copiate din alte părți. De aici nemulțumirea, dezgustul lui ardent față de politică și de politicienii din vremea sa, identificați, aceștia din urmă, cu noii *ciocoi*, cu *bizantinii*, *fanarioții corupători*. Există, cred, două aspecte care trebuie luate în seamă, când analizăm proza aceasta incendiară, profetică, virulent polemică și vehement patriotică:

1) îndreptățirea ei istorică, dacă o raportăm la momentul în care este scrisă și 2) calitatea ei literară și filosofică. Îndreptățirea, desigur relativă, poate fi explicată prin circumstanțele de la 1880. Eminescu scrie într-un moment în care tânărul stat român modern își caută o identitate și își construiește un mecanism de funcționare. Ceea ce înseamnă instituții, legi, reforme etc. Identitatea privește, în primul rând, nația ca atare, abia scăpată (1877) de lungul jug otoman. Cum s-ar putea în aceste condiții ca Eminescu, ieșit din mica boierime pământeană și format la școala tradiționalismului spiritual, să nu pună cu anumită fermitate în articolele sale problema naționalității, vechimii și a justificării noastre istorice? Are toate motivele să apere ceea ce el consideră a fi durabil și sănătos în lumea românească (limba și cultura, miturile, modelele, tipul de relații, clasele producătoare – în speță țărănimea etc.) și face acest lucru cu pasiunea, cultura și talentul său. Și, trebuie să recunoaștem onest, el are dreptate s-o facă. În vremuri de tranziție, asemenea accente sunt inevitabile. Eminescu aduce în susținerea lor nu numai credința lui sinceră, dar și talentul lui nutrit de o filosofie de existență sprijinită pe modelele clasicității. De aici vine ostilitatea lui programatică față de reformatorii liberali și tot de aici iese fantasma *fanariotului* care îl obsedează pe publicistul Eminescu.

Politic vorbind, cei care au dreptate sunt cei care, la 1880, vor să modernizeze Principatele, introducând drumul de fier, sistemul bancar, justiția modernă, încurajând comerțul, sincronizând învățământul, construind spitale și sistemul serviciilor publice etc. România nu putea rămâne la legile pâr-călabilor și la civilizația carului cu boi la care visează, în reveriile sale, poetul. Bizantinii, fanarioții, „roșii” antipatici au ales, oricât ar protesta junimiștii, calea ce bună și, cum a demonstrat mai târziu Lovinescu, „formele” lor împrumutate din Occident au rodit, aici, în inerția răsăriteană. Visul lui Eminescu de a opri evoluția limbii pentru a o feri de stricăciuni sau de a crea un stat român modern pe legi naturale nu era și nu este, practic, posibil. Rămâne, repet, utopia acestei idei și rămâne, cum voi dovedi mai departe, forța epică a discursului ideologic care însoțește această uriașă utopie.

Mai este ceva, și anume faptul că o formă socială nouă aduce cu sine, fatalmente, o impostură nouă. Asupra acestei noi imposturi se năpustește geniul polemic eminescian. El are, acum, dreptate să vitu-pereze demagogia noii clase politice, incultura, ires-

pectul față de tradițiile spirituale, graba ei de a dărâma ceea ce este vechi, adică durabil și esențial, în lumea romanității orientale. Tot ceea ce ține de tradiționalismul spiritual este intusabil pentru Eminescu și, repet, el este îndreptățit să gândească astfel, pentru că este totdeauna ceva ce trebuie ocrotit în evoluția socială, și anume modelele, *arheii*, aceia care asigură continuitatea și identitatea unei națiuni.

Pe scurt: nu se pune problema să punem în practică sau să respingem teoriile sociale ale lui Eminescu (legate de realitatea și mentalitățile secolului său), este vorba să le înțelegem cum trebuie și să le judecăm, la rândul nostru, în marginile adevărului istoric și în structura lor, dacă vreți, metafizică.

Înainte de a trage o concluzie asupra filosofiei sociale a lui Eminescu, să mai reținem câteva aspecte din războiul său cu „fantasmagoriile” epocii și „cultura frazelor”. Eminescu gândește progresul social în funcție de ceea ce am putea numi, văzând modul în care se repetă tema, *religia muncii*. El judecă grupurile sociale în funcție de poziția lor față de acest factor. Admiră pe țărani și pe meseriași de stil vechi, pentru că aceștia produc ceva util societății și combat funcționarismul pentru că este parazit, iar parazitul este, se știe, un agent de imoralitate în societate. Nu-i iubește, se înțelege, pe noii negustori, pentru că aceștia speculează ceea ce produc *clasele pozitive* (intră în această categorie și aristocrația istorică). Pornind de la această structură, Eminescu face teoria clasei *superpuse*, formată în genere, zice poetul, din alogenii recent veniți. Nu cere eliminarea lor, le cere doar să se împământenească, să intre în rânduiala firească, să se asimileze învățând limba și obiceiurile românilor. Observând

rezistență față de acest proces, Eminescu îi atacă violent și în atacurile sale apar uneori accente intolerante (despre greci, unguri și evrei, îndeosebi, fixați în compartimentul *păturilor superpuse*), accente pe care trebuie să le judecăm în raport cu turbulențele politice și ideologice ale epocii. Nu-i vorba, repet, de a-l apăra sau de a-l incrimina pe Eminescu, ci de a interpreta corect pasionalitatea lui, atunci când vorbește de dorința românilor de a fi ei înșiși și de a fi împreună într-un moment în care Transilvania, Bucovina, Dobrogea, Basarabia se află sub ocupație străină.

Este Eminescu un „naționalist”? Este, dar în limitele adevărului, cum ar spune Maiorescu și într-un „secol al națiunilor” (cum este secolul al XIX-lea) și în circumstanțele unei istorii în care tânărul stat român luptă pentru independența lui, după ce românii stătuseră secole de-a rândul sub stăpânire otomană și nu stăteau, încă, toți între aceleași granițe nici la 1880. Este Eminescu un spirit xenofob, un extremist, un localist *forcené*? Nu, Eminescu este un european, un om învățat, cu multă carte nemțească, un mare poet care are sensul universalității și, cum bine, înțelept, strategic scria odată Maiorescu, Eminescu este așa cum trebuie să fie un spirit lucid, un umanist european, un creator autentic, adică: *un spirit național cu fața spre universalitate*. În proza lui politică, excepțională, sunt și fraze atingătoare la adresa altor neamuri (un stil ce se practică în epocă, pretutindeni), dar frazele pamfletare se pierd într-un discurs ardent, franc, creator (în sens literar) în cel mai înalt grad, plin de idei și colorat de o pasionalitate și o imaginație a ideilor pe care nu știu câți alți gazetari români au putut și vor putea, vreodată, s-o egaleze.

Eminescu și Transilvania.

Elogiul culturii naționale românești*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Lui Mihai Eminescu i-au adus laude toți românii care l-au citit, de la cei mai mari cărturari până la oamenii de rând, fascinați de versul și de verbul său. Nu pot pomeni aici toate monografiile și edițiile Eminescu și nici elogiile închinete, din secolul al XIX-lea încoace, marelui poet. Trebuie doar să amintesc că, începând cu anul 1932, George Călinescu i-a tot prezentat viața, pentru generații de români, cu măsura omului echilibrat și a specialistului desăvârșit, plasându-l pe Mihai Eminescu sub semnul eternității. Concluzia exegetului era tulburătoare: „*Astfel se stinse în al optulea lustru de viață cel mai mare poet pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie, și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va vesteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de țaria parfumurilor sale*”¹. De aceea, ni s-a părut tuturor drept cel mai firesc lucru ca Ziua Culturii Naționale, pentru toți românii, să fie ziua nașterii lui Mihai Eminescu.

În deceniile din urmă, totuși, și statura de scriitor național a lui Eminescu a fost pusă în chip drastic în discuție, cu accente de condamnare care păreau fără drept de apel. O singură justificare poate să explice asemenea reacție, anume cultura oficială de tipul corului cu o singură voce din anii „Cântării României”, când și cele mai înalte idealuri românești intraseră în ridicol și deriziune. În acest context ideologic – cum se știe – nici Eminescu nu putea fi decât „luceafăr”, „geniu”, „poet nepereche”, „patriot” etc. fapt care a condus, prin repetare abuzivă, la tocirea respectivilor termeni și, pentru cei mai mulți, la golirea lor de sens. Justificarea este însă numai parțială, fiindcă ea nu explică de ce, în peisajul cultural românesc post-decembrist, multe judecăți de valoare despre Eminescu au căzut în extrema condamnării, denigrării și calomnării, când, de fapt, nu era nevoie decât de revenirea la calea de mijloc, realistă. În acest cadru eterogen, abordarea echilibrată a creației

scriitorului a rămas mult timp o *rara avis*. Abia ultimii ani par să mai fi potolit din patimile exhibate de unii „critici” imberbi atunci când venea vorba de Eminescu. Meritul unei asemenea atitudini naturale îl are, în cea mai mare parte – spre cinstea ei – Academia Română, prin Secția sa fondatoare de filologie și literatură română.

Un exemplu de denigrare „erudită și matură”, *ex cathedra* (expresia nu este metaforică, fiindcă autorul denigrării era pe atunci titular la prima universitate a țării, din capitală), a lui Eminescu a venit în 1997, printr-o lucrare-eseu, apărută apoi în mai multe ediții, în tiraje „de masă”, la Editura „Humanitas”². Cu toate precauțiile luate de autor, Eminescu este portretizat, în chip necruțător, în paginile cărții drept „mit”, cu următoarele conotații: „autohtonist și xenofob” (p. 11), „naționalist” (p. 60), „gazetar și profet naționalist” (p. 91), „antioccidental”, prolog, prin *Doină*, al unor „invocații naționale legionare”, plasat, într-o succesiune nefastă, alături de Zalmoxis, Ștefan cel Mare, Horea și Căpitan (p. 320)³ etc. Toate aceste lucruri – expuse într-o manieră alertă și într-un stil atractiv, convingător – pot părea și par multora reale, aievea, mai ales că între cititori, puțini sunt cunoscători profunzi ei opere eminesciene și, mai puțini încă, sunt la curent cu evoluția detaliată a istoriei moderne și contemporane, în lume și la noi. Mesajul lucrării menționate⁴ (și al altora, care exprimă opinii aproape identice) păcătuiește, în cazul lui Eminescu, din cel puțin două motive: 1) face din Eminescu un om dedublat, cu o față de mare poet și cu o alta – total diferită – de gazetar xenofob și naționalist; cu alte cuvinte, unul este Eminescu-poetul și cu totul altul Eminescu-ideologul; 2) judecă ideile literare, dar mai ales politice, ale lui Eminescu prin prisma unor idealuri declarate cumva universale și atemporale, dar care au, toate, caracter istoric și au apărut recent; altfel spus, Eminescu este „rău”, fiindcă nu a anticipat „Declarația universală a drepturilor omului”, nici drepturile minorităților definite de Comisia Euro-

*Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată zilei lui Mihai Eminescu – Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2014, Aula Academiei Române)

peană și nici nu a protestat când numele său a fost alăturat de legionari numelui Căpitanului! În trecut fie spus, plasați în acea situație nefericită, nu s-au putut revolta nici Ștefan cel Mare și nici Horea, adică alți „naționaliști”! Suprema acuză adusă poetului se leagă cumva de poezia *Doină*, considerată un fel de esență în versuri a xenofobiei eminesciene: „*Cine-a îndrăgit străinii/ Mânca-i-ar inima câinii*” (p. 231)⁵. Aici se procedează prin izolare, individualizare și scoatere din context, încât cititorii înțeleg că „geniul național al românilor” este un mărunț autohtonist, un naționalist și un xenofob, în contrast cu spiritele luminate ale timpului său. Autorul omite să spună că toți marii creatori romantici și post-romantici ai secolului al XIX-lea – mai ales cei afirmați în rândul popoarelor central și sud-est europene – exprimau aceleași idei cu Eminescu despre străinii „cotropitori”, în spiritul aspirațiilor de libertate națională și de formare a statelor naționale. Cele mai progresiste figuri ale secolului lui Eminescu erau luptătorii pentru propășirea idealurilor naționale, îndreptate împotriva ocupanților, împotriva „națiunilor imperiale”, educate ca să stăpânească. Glorificarea trecutului nu este „păcatul” lui Eminescu, ci al tuturor creatorilor romantici, de oriunde, iar ura (exprimată poetic ori gazetărește) față de străinii asupritori (sau considerați ca atare, în bloc) este un atribut general al elitelor popoarelor supuse. A-l acuza pe Eminescu de xenofobie în acord cu idealurile democratice de azi și cu legislația în vigoare este ca și cum l-am respinge pe Aristotel pentru că i-a definit pe sclavi drept „unelte vorbitoare”. De altminteri, asemenea tentații sunt curente. Să ne amintim că și Bălcescu i-a reproșat lui Mihai Viteazul faptul că nu i-a eliberat pe țărani, ca și cum lumea de final al Evului Mediu s-ar fi putut ghida după principiile democrat-liberale ale secolului al XIX-lea. Dar nici Bălcescu nu scapă de pana vajnicului critic, fiind acuzat nu numai de naționalism incurabil, dar și pentru vina de a fi permis să i se pună de către comuniști chipul pe bancnota de o sută de lei. Ca urmare, și el apare drept un fel de criptocomunist. În același fel, după judecățile din cartea menționată, Eminescu – preluat și de legionari după aproape o jumătate de secol de la moartea sa – ar fi fost un gardist *avant la lettre*!

A fi „naționalist” în epoca lui Eminescu însemna a-ți iubi în chip nețărmurit țara și poporul și a lupta pentru libertatea națională. Acesta era unul dintre cele mai înalte idealuri morale posibile, exprimate numai de spiritele cele mai alese. Termenul, ca toate

isme, a dobândit conotații peiorative (cu sensul de exagerare a unui sentiment, a unei atitudini etc.) mult după moartea lui Eminescu, în secolul al XX-lea. Toți marii contemporani ai lui Eminescu, din România și din țările vecine, au construit țările lor, națiunile lor moderne, s-au mândrit cu aceasta și s-au declarat „naționaliști”. A fi „naționalist” atunci, însemna a lupta contra puterilor multinaționale înglobante, care îngrădeau folosirea limbii proprii, a religiilor și confesiunilor specifice, a tradițiilor popoarelor mai mici, oprind sute de milioane de oameni. Prin prisma unor anumite curente contemporane, această atitudine poate părea demnă de condamnare, dar abordarea aceasta este complet falsă și arată lipsa unei gândiri istorice.

Acuza de naționalism adusă lui Eminescu este însă – inclusiv din perspectiva contemporană – foarte gravă. Ea vizează și atitudinea poetului față de Transilvania. Să ne amintim că în anul 1850, când se naștea micul Eminovici la Ipotești, țara noastră exista numai în sufletele unor vizionari, era o țară de țări supuse puterilor vecine. Oltenia și Muntenia formau ceea ce străinii numeau Valahia, iar românii Țara Românească, „provincie privilegiată”, situată în orbita Imperiului Otoman; Dobrogea era, de mai bine de patru secole, efectiv sub ocupație turcească; regiunea dintre Carpați și Prut forma ciuntitul principat al Moldovei, dependent, aidoma Valahiei, de Imperiul Otoman; Țara de Sus – numită ulterior Bucovina – cu vechile capitale ale Moldovei și cu gropnițele domnești (inclusiv cu mormântul lui Ștefan cel Mare) se găsea, de la 1775, sub austrieci; Moldova de răsărit (dintre Prut și Nistru) era frântă de ruși la 1812; Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul se aflau sub Habsburgi de la 1688 și sub stăpâni străini de vreo șapte-opt secole. Orice intelectual român responsabil de atunci nu putea să fie decât revoltat de această situație și dornic de unificare politică a națiunii, adică „naționalist”.

Pe când „băietul” care „cutreiera păduri” și „se culca ades lângă izvor” avea vreo nouă ani, Muntenia, Oltenia și mica Moldovă (fără Basarabia și Bucovina, dar cu cele trei județe din sud, reprimate la 1856) se uneau sub Alexandru Ioan Cuza, formând Principatele Unite, chemate oficial, la scurtă vreme, România. Când pleca silit principele Alexandru Cuza și venea incognito principele Carol I de Hohenzollern, adolescentul precoce Mihai îi cerea „frumoasei Bucovine să se îmbrace în doliu”, fiindcă „se stinse un luceafăr”. Așa găsisese cu cale elevul de la Cernăuți să-l cheme pe dascălul său ardelean,

Aron Pumnul, care studiasse în limbă străină la Cluj, în aceeași înaltă școală crăiască în care învățase alt „naționalist” înverșunat, anume Avram Iancu. Apoi, crescând într-o lună cât alții într-un an, Eminescu a scris despre „Dragoș Vodă cel Bătrân”, despre „românii pierduți pe Criș și pe Mureș”, despre „Mureșan” care „scutura lanțul”, despre „Târnavă prinsă în galbine maluri”, l-a văzut aieva pe Horea „stând călare pe-un munte falnic”, strajă pământului și poporului „de la Nistru pân-la Tisa”... În tot acest timp, a văzut mai adânc decât alții devenirea țării, adică independența de la 1877 și nedreptatea marilor puteri față de sacrificiile românilor, pierderea Bugeacului și obținerea Dobrogei (în 1878, când vecinii generoși „ne-au luat ceea ce era al nostru și ne-au dat ceea ce nu era al lor”), proclamarea țării drept regat, cu prestigiul crescut în Europa (1881) și apoi, la scurtă vreme, nu a mai văzut nimic din nimicnia lumii acesteia, hotărând să ne vegheze din ceruri, ca „un tânăr voievod” răătăitor prin stele.

Nu se cuvine să vă spun Domniilor Voastre, sub aceste „falnice bolți” încărcate de înțelepciune, cum a cunoscut Eminescu țara toată, pe care o avea întipărită în suflet, în ciuda vieții sale scurte de numai 33 de ani deplin lucizi. Nu pot și nu se cade să insist asupra acelor familii Eminovici (Iminovici) de pe lângă Blaj și Făgăraș, nici să spun despre Iosif Vulcan și a lui „Familie” orădeană, ori despre emoția poetului când a văzut cu propriii ochi Mica Romă, salută din inimă... Îmi închipui numai cât se va fi iluminat, în cea dintâi călătorie sau în cealaltă, cu trupa de teatru a lui Mihail Pascaly, sub turnul Bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, la sfat cu voievozii ctitori, apoi la Alba Iulia, la adunarea „Asociațiunii”, apoi în satul Bucerdea, pe Târnavă, de unde pornise în lume familia Maiorescu, ori la Târgu Mureș sau la Sibiu, ajutat de Nicolae Densușianu să ajungă la Rășinari, la popa Bratu, bunicul dinspre mamă al lui Octavian Goga... Îl văd aieva, muștră pârîntește de Slavici la Viena, sfătuit de George Barițiu, stimulat de Vulcan, ajutat de unii, neînțeleși de alții. Poezia de dragoste de cea mai adâncă vibrație i-a fost inspirată apoi de un alt spirit transilvan (născădean) – Veronica Micle, dăătoare de har pentru „Eminul ei iubit”.

Eminescu, purtând în suflet țara întreagă, „de la Nistru pân-la Tisa”, nu avea cum să ocolească, în viața reală și în cea recreată prin opera sa, Transilvania. A văzut în Transilvania originea statelor românești, prin voievozii descălecători, originea școlilor în limba română, prin dascălii „descălecați”

la București și Iași, dinspre Sibiu, Brașov, Blaj ori Cluj, a admirat în Transilvania leagănul erudiției, acribiei și dascăliei, dar, mai presus de toate, icoana românismului păstrat nealterat, cu rădăcinile lui daco-romane, cu obsesia latinității, cultivate de Școala Ardeleană și de epigonii ei. Eminescu a fost emoționat sincer în Transilvania, de oameni, de port, de maniere, de nevoia deșteptării acestei părți a națiunii, ținute încă în ignoranță și supunere. A făcut chiar proiectul unui ciclu de conferințe populare, destinate maramureșenilor și menite să cuprindă următoarele teme: *Geniul național; În favoarea teatrului; Studii asupra pronunției; Patria română; Poezia populară*⁶. La serbările Putnei, Eminescu a strâns simbolic țara la un loc, sub oblăduirea spiritului ștefanian, iar în organizarea evenimentului s-a sprijinit în chip serios pe transilvăneni și bucovineni. Prima poezie i s-a publicat în „Familia”, iar prima răsplată literară pecuniară tot de acolo i-a venit. Iată ce-i scria poetul, la un moment dat, lui Mecena al său (Iosif Vulcan): „*Mult stimat domnule și amice, Mulțumesc pentru onorariul trimis – cel dintâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vodată-n viață. În România domnește demagogia, și în politică și în literatură; precum omul onest rămâne aici necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrităților, a acelei școale care crede a putea înlocui talentul prin impertinență și prin admirație reciprocă. Iartă-mi, stimat amice, acest ton polemic, dar te asigur că a fost pentru mine o rară mângâiere de-a mă vedea remunerat dintr-un colț atât de depărtat al României, din Oradea-Mare – când în țara mea proprie nu voi ajunge nicidecum să însemnez ceva, excepție făcând de cercul restrâns al câtorva amici. Și-apoi să nu fiu pesimist?*”⁷

Și totuși, cu toată mizeria materială și morală, cu toate nopțile de înecat amarul la „Bolta Rece” sau aiurea, cu toată disperarea și boala, Eminescu nu s-a supărat niciodată pe România, nici pe țările care formau țara cea mare și nici pe poporul român și nici măcar pe neamurile străine. Despre România, atunci când era mai obidit, mai revoltat și mai flămând, Eminescu a scris cele mai frumoase versuri. S-a supărat, firește, pe conducătorii răi, de toate etniile, pe prostie și răutate, pe mediocritate și rapacitate. Insinuarea de xenofobie este, cel mai adesea, gratuită, câtă vreme Eminescu îi vestejește pe aceia care stăpâneau și asupreau poporul său, mai ales poporul de jos. Natural, are unele tonuri prea aspre, confundă partea cu întregul, sau pe inamicii reali cu

cei imaginari, proferează critici nedrepte, mai ales atunci când, în mintea lui, realitatea interfera cu ficțiunea. Putem constata chiar – printr-o formă de gândire anistorică – faptul că Mihai Eminescu, judecat după normele noastre actuale, a exprimat idei xenofobe și antisemite. Dar, după nici un secol de unitate politică națională, suntem oare noi vrednici să-l judecăm pe Eminescu? Oare nu s-ar cuveni să-l lăsăm pe el să ne judece? Sau ne temem să nu coboare asupra bicisniciei noastre fulgerul judecății poetului? Eminescu a fost geniu, nu sfânt, cu generoase ieșiri, cu egoisme copilărești, cu logice planuri de propășire a patriei și a universului și cu lamentabile neputințe omenești.

Dar calitatea de arhitect (în sens spiritual) al României moderne nu i-o poate lua nimeni lui Eminescu. Mort trupește, în 1889, poetul nu a apucat să vadă Războiul cel Mare de Întregire a Neamului, nici Mărășeștii, nici adunările de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, nici dreptatea istorică pe care, în fine, ne-au făcut-o cei mari la Paris, în 1919–1920, recunoscând deciziile democratice ale românilor. Când a trăit Eminescu, România de pe harta politică europeană avea maxim 137 000 de km pătrați, iar la 1918–1920 Regatul României era de circa 300 000 de km pătrați, exact „de la Nistru pân-la Tisa“, cum prevestise marele vizionar. Cu alte cuvinte, Eminescu nu apucase să vadă pe hartă nici măcar jumătate din România reală și nici nu a avut stringentă nevoie! Când a fost la Cernăuți, la Blaj și la Sibiu, ori în atâtea alte părți, a pipăit țara aievea și s-a convins că ceea ce avea în suflet corespundea cu geografia și cu etnografia. Când a scris *Dulce Românie, asta ți-o doresc!*, s-a gândit cu siguranță la România rotundă, descrisă în *Doină*, așa cum, în pomenita scrisoare către binefăcătorul său, plasează fără ezitare „Oradea Mare“ într-un „colț îndepărtat al României“. Pentru poet – prin urmare – România exista demult, ca și pentru Kogălniceanu odinioară (la 1843), sau ca și pentru Nichita Stănescu (cu mult după, prin anii șaptezeci ai secolului trecut), ca și pentru atâtea generații de români: patria română era peste tot unde se vorbea românește; patria era chiar limba română!

Nicolae Iorga, în spirit eminescian, a scris cele mai frumoase cuvinte în proză despre România și țările ei de demult: „În timpurile cele vechi, românii nu făceau nicio deosebire în ceea ce privește ținuturile pe care le locuiau; pentru dâșii, tot pământul locuit de români se chema Țara Românească. Țara

Ardealul, și toate părțile care se întindeau până la Tisa chiar; toate locurile unde se găseau români. N-aveau câte un nume deosebit pentru deosebitele ținuturi pe care le locuiau și toate se pierdeau pentru dâșii în acest cuvânt mare, covârșitor și foarte frumos, de Țară Românească“. Și adaugă, lămuritor: „Țara Românească a avut odinioară un sens pe care foarte mulți l-au uitat și unii nu l-au înțeles niciodată; ea însemna tot pământul locuit etnograficește de români⁸“. Numai ignoranții sau/și răuvoitorii se pot mira de aceste afirmații. La fel scrisese pe la 1700 Dimitrie Cantemir, când vorbea despre „toată Țara Românească, ce apoi s-au împărțit în Moldova, Muntenescă și Ardealul“ sau, cu câteva decenii mai înainte, Miron Costin, convins că „numele [nostru] cel drept din moși-strămoși este român, cum își cheamă și acum locuitorii din țările ungurești, și muntenii țara lor și cum scriu și răs-pund cu graiul: Țara Rumânească“. Dar – ceea ce nu spun detractorii – la fel scriseseră și gândiseră și Dante, Shakespeare, Cervantes, Goethe, Pușkin sau Petöfi, ca și Gibbon, Mommsen sau Michelet despre țările și popoarele (națiunile) lor. Nici ei nu mai sunt citiți integral azi în culturile lor și în cultura universală, dar cât de mediatizate sunt în continuare mesajele lor! Și cât de nesemnificativi și de mărunți sunt aceia care-i hulesc! Marile spirite universale – chiar dacă exprimă idei generale – nu pot reflecta decât epocile și țările lor. Toți marii scriitori ai lumii sunt mai întâi scriitori naționali, fiindcă – chiar și atunci când nu recunosc asta – exprimă chintesența popoarelor lor, specificul local, cel mai adesea specificul național.

Cum să fi fost Eminescu „universalist“, „inter-naționalist“ și „cosmopolit“, când țara aceasta, de-a lungul vieții lui pământeste, nu a existat în realitatea ei recunoscută decât în sufletele și în mințile românilor? Cum să fi predicat Eminescu unirea cu alte neamuri, când nu era făcută și acceptată încă unirea neamului său? Cum să ne permitem că condamnăm o linie firească de gândire care, din Evul Mediu până la Ureche și Costin și de la Dimitrie Cantemir și Școala Ardeleană la Eminescu, Iorga, Constantin Giurescu, Ioan Lupaș sau Gheorghe Brătianu, a condus treptat, în chip firesc, la crearea prin cultură a adăpostului politic necesar acestui popor, adăpost numit România. În acest edificiu – văzut de Eminescu aievea și glorificat prin creația sa – Transilvania era coloană vertebrală, axă de susținere și rezervor etnic românesc.

Academia Română are menirea – prin testamentul lăsat de atâtea înaintași și, în primul rând de Eminescu – să vegheze la conservarea, dezvoltarea și perpetuarea acestei realități și să nu permită punerea sub semnul întrebării a legatului unității naționale, prin voci izolate, care vor să impresioneze, ori să strângă capital politic și pecuniar. De aceea, se cuvine ca insinuările evocate și altele (care susțin că Eminescu este perimat și bun de pus în debaraua istoriei, ori că limba română nu mai poate să servească pentru comunicare, ci doar pentru înjurături etc.) să fie auzite (trăim, slavă Domnului, într-o țară care respectă libertatea de opinie!), dar nu și ascultate. Să nu ne lăsăm amăgiți de visele autonomiste, care amintesc triste experiențe de discriminare medievală! Poporul acesta, deplin format prin secolele IX-X după Hristos, atunci când apar primele știri scrise despre *blaci*, *vlahi*, *valahi*, *volohi* etc., a trăit circa un mileniu (și mai trăiește încă, în parte) despărțit și umilit, obligat să se plece sub sabie și să se ticăloșească, a cunoscut peste patru decenii de dictatură comunistă și alte multe rele. Generații de înaintași vrednici s-au chinuit, s-au luptat și, mulți, au murit ca să făurească România, s-o apere, s-o primească și s-o preamărească. România – visată și cântată de Eminescu în versuri – există, sub aspectul dreptului internațional și cu multe avataruri, de circa un secol sau un secol și jumătate. N-a fost aceasta o vreme edenică, dar a fost una de afirmare a națiunii, în vreme ce alte „țări și neamuri” – cum spune cântecul – „au pierit”. Ca și Eminescu – simbolul național – România nu a fost și nu este perfectă, dar există. Putem să fim dezamăgiți de multe realități, tărie, energie, personalitate, onoare și demnitate. Eminescu nu a fost și nu este infailibil și poate fi, natural, criticat. Dar dacă Eminescu a greșit în chestiunea națională, atunci toate spiritele noastre tutelare au greșit, ceea ce este absurd, revoltător și rușinos. Mai ales când o spun unii dintre noi, românii! Blamându-i pentru sentimentul lor național pe Eminescu și Bălcescu, pe Kogălniceanu și Alecsandri, pe Barițiu și Bărnăuțiu, pe Iorga și Brătianu – chiar dacă ne vindem ușor panseurile publicate în tiraje generoase și câștigăm ușor banul – ne dăm sin-

guri, până la urmă, certificate de paupertate intelectuală. Chiar și străinii lucizi și onești, pe aceia dintre noi care facem asta, ne disprețuiesc în adâncul lor, ne desconsideră, ne blamează.

Nu trăim într-o societate ideală și nici măcar dreaptă și cuminte. Suntem tentați mereu să criticăm și să ne supărăm, pe bună dreptate. Dar când ne supărăm tare pe unele și pe altele, pe unii și pe alții, este bine să avem în față lecția pesimistului Eminescu și să rezistăm. O mie de ani de dezbinare și despărțire ne-au condus pe noi, românii, la un secol de unitate națională! Cum să punem semnul egalității – la scara timpului pământesc – între o mie de ani de singurătate și o sută de ani de unitate? Deocamdată, trebuie să fie clar pentru multe generații viitoare că „unirea face puterea” – cum spusese alt moldovean, dar, mai mult decât atât, unirea sub semnul culturii naționale și al lui Eminescu ne dă rațiunea de a fi ca popor pe această lume.

Eminescu nu are nevoie de laude sau de elogii. În această magnifică aulă doi confrăți transilvăni au făcut „elogiul satului românesc” și au adus „laudă țaranului român”, spre cinstea lor și a instituției noastre. Eminescu este, în sine, elogiu și lauda poporului român!

Note

¹ G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, București, 1966, p. 317.

² L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997.

³ Trimiterile se fac la ediția a doua a menționatului eseu, apărută în anul 2000.

⁴ Vezi critica acestei cărți la Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul și miturile (note de lectură)*, București, 2002.

⁵ Paradoxal, după deceniile de interdicție de sub dictatura comunistă, respectiva poezie ajunge din nou pusă la index, de astă dată în plină epocă a democrației.

⁶ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 153.

⁷ *Ibidem*, pp. 280–281.

⁸ N. Iorga, *Români și Slavi. Români și Unguri*, București, 1922.

⁹ I.-A. Pop, *Istoria și semnificația numelor de român/valah și România/Valahia*, discurs de recepție la Academia Română, rostit la 29 mai 2013, cu răspunsul acad. Dan Berindei, București, 2013, *passim*.

Eminescu și Biserica*

*PF Daniel***

Membru de onoare al Academiei Române

Ziua de naștere a marelui poet național al românilor, Mihai Eminescu, care și-a iubit deopotrivă țara și credința strămoșească, trebuie cinstită și ca Ziua Culturii Naționale.

În ședința de lucru din 28 februarie 2013, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca Ziua Culturii Naționale să fie aniversată, prin programe speciale, în toate eparhiile ortodoxe române din țară și străinătate.

Născut și crescut în spiritul creștin ortodox al unei familii evlavioase, care avea legături strânse cu Biserica și monahismul românesc, Mihai Eminescu a rămas, pentru toată viața, profund pătruns și inspirat de universul spiritual al locurilor natale botoșănene, presărate cu dealuri domoale și mult cer, cu mănăstiri și schituri de viață sfântă și cu tradiții populare de o mare frumusețe artistică.

Atașamentul, respectul și admirația lui Eminescu pentru Biserica neamului, pe care a văzut-o mereu prezentă în dezvoltarea culturii și identității naționale a poporului român, le-a dobândit din familia sa, de la surorile mamei sale care erau călugărițe, una dintre ele chiar stareță la schitul Agafton, unde copilul, apoi tânărul Mihai Eminescu mergea adesea. Așa s-a familiarizat el de foarte timpuriu cu slujbele și cântările bisericești, reflectându-le mai târziu în unele din creațiile sale, în care folosește metafore inspirate din universul liturgic ortodox, ca, de pildă, în poezia *Rugăciune*.

Iubit și prețuit de oamenii Bisericii, de la vârsta fragedă a copilăriei și până la sfârșitul vieții, Eminescu a fost, la rândul său, un iubitor și apărător al Bisericii. Astfel, el a numit Biserica Ortodoxă „maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbei și unitatea etnică a poporului (...)”¹; „păstrătoarea elementului latin (...) care a stabilit și a unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil, încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise (...)”².

Făuritor al limbii române literare moderne, Eminescu a înțeles că, între multe daruri moștenite de la

înaintași în patrimoniul spiritual al neamului românesc, cel mai mare dar este limba națională în care ne exprimăm identitatea și comuniunea între generații, în care chemăm pe Dumnezeu în rugăciune, în care descriem frumusețile locurilor natale și ale sufletului românesc.

Cunoscând bine viața și istoria poporului român, precum și rolul Bisericii în dezvoltarea culturii și a limbii române ca veșmânt viu al învățăturilor de credință și al cultului liturgic, Mihai Eminescu a apărut adesea Biserica, spunând: „*Cine combate Biserica și ritualele ei poate fi cosmopolit, socialist, nihilist, republican universal și orice i-o veni în minte, dar numai român nu este!*”³

De asemenea, Mihai Eminescu, împreună cu Ioan Slavici, a fost printre primii intelectuali români care au lansat și susținut ideea construirii unei catedrale naționale, ca semn de mulțumire adusă lui Dumnezeu după Războiul de Independență din anii 1877–1878, un edificiu bisericesc cu valoare de simbol național⁴.

Permanent viu în memoria colectivă ca poet, Mihai Eminescu a fost, în același timp, un mare jurnalist, publicistica lui fiind o adevărată enciclopedie în care exprimă cunoștințe din toate domeniile de activitate: sociologie, statistică, economie, istorie, arheologie, religie ș.a.

Aniversarea Zilei Culturii Naționale este un prilej deosebit de a comemora cu recunoștință și prețuire pe marele nostru poet național Mihai Eminescu și de a mulțumi, cu adâncă evlavie, lui Dumnezeu, pentru darul făcut poporului român, prin acest geniu al literaturii române, un om cu o cultură vastă în domenii diferite, un patriot român autentic și, în același timp, un român cu o deschidere universală deosebită. El nu se izola temându-se de dialog, dar nici nu se pierdea în dialog dizolvându-și identitatea.

Mihai Eminescu a fost și rămâne modelul românului dornic de cunoaștere universală și, în același timp, fidel păstrător al identității sale naționale.

*Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată zilei lui Mihai Eminescu – Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2014, Aula Academiei Române)

**Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Mulțumim domnului academician Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, pentru invitația de a participa la lucrările Adunării generale a Academiei Române, dedicate Zilei Culturii Naționale, felicităm și binecuvântăm pe toți cei care au contribuit și contribuie ca Ziua Culturii Naționale să fie o adevărată sărbătoare a valorilor spirituale, a identității și demnității poporului român!

Note

¹ M. Eminescu, *Timpul*, 14 august 1882, în *Opere*, Ed. Academiei Române, București, 1989, vol. 13, pp. 168–169.

² Idem, *Liber-cugetător, liberă-cugetare*, „Timpul”, 2 februarie 1879, în *Opere* Ed. Academiei Române, București, 1989, vol. 10, p. 187.

³ *Ibidem*, p. 187.

⁴ N.Șt. Noica, *Catedrala Mântuirii Neamului – istoria unui ideal*, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2011, p. 51.

Românii Unirii din 1859*

Acad. Dan Berindei

Vicepreședinte al Academiei Române

Românii din epoca Unirii au încheiat osârdia a generației anterioare pentru o categorică reînnoire a destinului poporului lor. Ei au fost aceia care au dat întruchipare unui vis, care părase multora ireal și utopic și au deschis un drum pe mai departe urmașilor lor. Este însă drept că au putut acționa într-un climat al lumii favorizant, într-o etapă de mari schimbări, căreia au știut să i se integreze eficient.

Veacul al XVIII-lea deschisese omenirii noi perspective pe multe planuri. Știința și cultura înregistraseră salturi spectaculoase, înlesnindu-se ritmul progreselor în domeniul tehnicii, fusese veacul revoluției industriale în apusul Europei și tot atunci se încheiase descoperirea pământului. Dar, poate, mai însemnate fuseseră schimbările hotărâtoare care avuseseră loc în viața social-politică, mai întâi în țările mai înaintate, dar, treptat, apoi, ele răspândindu-se și cuprinzând mare parte din omenire.

Pe o nouă bază ideologică, secolul Luminilor oferise teme pentru schimbări cu consecințe fundamentale. Mai întâi, se afirmase dreptul la libertate în Lumea nouă, în nordul continentului american, unde cele 13 colonii ale Marii Britanii se ridicaseră proclamându-și neatârarea și apoi instaurând o republică, deschisese o nouă cale afirmării individuale a omului, dar prin aceasta și colectivă a celor care-l alcătuiau. Urmase marea răsturnare a Revoluției franceze din 1789, care înfruntând lumea monarhiilor absolute, trecând și prin momente complicate și sângeroase, sfârșise printr-o așezare a ei în limite raționale sub bagheta lui Napoleon Bonaparte. Apăruse atunci un nou tip de stat-model, un stat modern, monarhie constituțională sau republică, ce avea să se impună în cursul veacului al XIX-lea. Dar această schimbare se întemeiase și prin afirmarea dreptului la viață liberă și egală a națiunilor și astfel națiunea modernă se înfățișase ca purtătoarea de cuvânt în noua eră ce se inaugura, iar ființa națională se impuse pe primul plan de atenție.

Împărțiți în state diferite, la cheremul unor mari imperii – otoman, de care depindeau cele două state ale lor, dar și cele două mari imperii creștine, austriac și rus, care incluseră provincii dominant românești în posesiunile lor – românii au avut în fața lor un drum tare greu de străbătut, ceea ce a părut multora ca imposibil de realizat și totuși imposibilul a fost înfăptuit! Era însă rezultatul unor transformări de mentalitate decisive și mai ales de trezire națională, care n-a cunoscut hotarele despărțitoare, ci a avut loc într-un întreg areal de românitate.

Românii s-au arătat a fi *una*, indiferent că erau stăpâniți de otomani, de austrieci sau de ruși. Această conștiință a izvorât din cea *de neam*, care însoțise pe români și în perioada medievală și contribuisese să le dea neconținut sentimentul unității lor, inclusiv de origine. Îndepărtata Romă, unul din centrele lumii și centrul marelui imperiu întemeietor, a figurat în mentalul românilor ca un prețios indicator de obârșie și în fiecare zi, *limba* pe care o vorbeau și denumirea pe care și-au păstrat-o și și-o dădeau unii altora, chiar dacă se găseau sub stăpâniri diferite, le puneau în față ideea fundamentală a originii – sinteză cu factorul dominant al apartenenței la civilizația latină – și, mai ales, a unității lor. Carpații nu însemnaseră un hotar despărțitor, ci mai degrabă o punte de legătură și de refugiu pentru români și cu atât mai puțin Milcovul despărțise pe munteni de moldoveni. Fenomenul transhumanței ajutase la conservarea și transmiterea limbii, la menținerea unității ei – fenomen atât de rar la celelalte popoare de origine romanică!

Din veacul al XVI-lea, tiparul se realizase și în spațiul românesc și în curând se imprimaseră cărți, mai ales de cult, în limba română, care nu evidențiau deosebiri lingvistice, ci, dimpotrivă, unitatea limbii. Ele au circulat neconținut în întreg spațiul românesc, ajutând la întreținerea caracterului unitar al limbii vorbite, confirmând totodată românilor că erau frați,

*Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată împlinirii a 155 de ani de la Unirea Principatelor Române (24 ianuarie 2014, Palatul Patriarhiei Române)

indiferent de locul lor de locuire. Lăcașurile ridicate de domni și boieri în țările vecine ale neamului lor au însemnat, de asemenea, dovezi și instrumente ale unității românilor, ca și dependența lungă a bisericii ortodoxe a românilor ardeleni de cea din Țara Românească.

Secolul Luminilor avea să însemne și veacul trezirii spirituale a românilor și lucrul acesta s-a petrecut mai ales sub impulsul Școlii Ardelene, care a acționat cu eficiență nu numai în Transilvania, dar în întreg spațiul românesc. Curtea de la Viena a determinat o parte a românilor transilvani la unirea cu biserica romano-catolică, dar în perioada următoare s-a ajuns la o conlucrare națională între cele două biserici, care avea să se vădească cu pregnanță și în beneficiul națiunii în 1848 și 1918. Oricum, pentru români, indiferent de țara căreia îi aparțineau, convingerea apartenenței lor la trunchiul unic al românității, sentimentul unității, a tins să se generalizeze încă din secolul al XVIII-lea și cu atât mai mult în cel de-al XIX-lea, *veac al naționalităților*! Un rol decisiv l-a avut și școala, cu mulți învățători și profesori veniți din Transilvania, care au fost foarte eficienți răspânditori ai convingerilor naționale încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Biserica, prin slujitorii și cărțile ei, lucrările consacrate limbii și istoriei de slujitori ai ei și acțiunile practice au ajutat mult la neconținută creștere a simțămintelor unității naționale, treptat având să se alăture, pe lângă convingerea unicității naționale, și idealul realizării, într-un viitor cât mai apropiat a străngerii la un loc, într-un stat al românilor, a întregii națiuni. Predominant a apărut ca nefiresc hotarul dintre moldoveni și munteni, care despărțea două țări cu instituții similare și cu o soartă asemănătoare, aflându-se amândouă sub o unică suzeranitate, cea a Porții otomane. Gândul unificării lor a apărut stăruitor și el avea să fie slujit de întreaga românităte; prin învățător și preot, românii, în ansamblu – de la săteanul aservit la boier – aveau să fie înzestrați spre mijlocul veacului cu ideile însuflețitoare ale trezirii naționale, dar pe acestea aveau să se altoiască și cele ale secolului respectiv, cele ale trecerii într-o altă etapă a existenței românilor pe plan social-politic și instituțional.

Revoluția din 1848 a avut o însemnătate hotărâtoare în acest proces, care părea doar utopic, dar care, în fapt, conducea pe români spre concretizarea unor visuri. Unitatea românilor a fost demonstrată prin amploarea revoluției și îmbrățișarea ei pe aproape întreg spațiul de locuire al românilor, dar și

prin programele care au fost elaborate și care au reliefat cu pregnanță unitatea de vederi și de obiective, cu deosebiri neînsemnate de la o țară la alta. Acest program avea să fie, în mare măsură, apoi, cel al Epocii Unirii și cel de făurire a statului național modern. Revoluția din 1848 a dat românilor și măsura forței pe care ei o aveau, deși erau dominați de imperiile zonei; le-a conferit puterea de a merge mai departe în lupta pe care au dat-o pentru libertate și o dădeau pentru făurirea unei Români și a unei Români noi! Printre țelurile Revoluției, care avusesse loc, ideea unificării națiunii ocupase un loc deosebit, în așa măsură încât pentru Bălcescu ea reprezentase – în analiza pe care o făcuse ulterior evenimentelor revoluționare – principala direcție de acțiune a viitorului și-l determinase să-și consacre toate forțele unei lucrări-simbol dedicate primei uniri a românilor din vremea lui Mihai Viteazul.

Deceniul ce urmărea revoluției fusese unul de contrarevoluție, de apăsare și deziluzii, dar porțile viitorului fuseseră deschise și nimeni nu mai putea opri mersul istoriei! Frământați și zguduți de revoluție, românii nu renunțaseră la ceea ce avuseseră efectiv timp de câteva luni în Țara Românească și o perioadă și în Transilvania. Se adăugase și războiul Crimeii, care a fost semnalul trezirii interesului statelor mari din occidentul continentului pentru Europa de Răsărit și de Sud-Est. Speranțele s-au redeșteptat și condițiile istorice au dus la formarea unei puternice mișcări unificatoare. A avut loc, atunci, un fenomen social-politic de o amploare fără precedent, la români.

Trezirea națională și implicarea politică au devenit generale. Întreaga societate din cele două principate, dar în fapt din întreg spațiul românesc, au fost cuprinse în febra perspectivelor ce se deschideau. Simțămintele patriotice au devenit îndrumătoarele principale ale mersului înainte, iar unirea un obiectiv al tuturor, considerată un panaceu universal, ca singura cale pe care românii din Țara Românească și Moldova trebuiau s-o urmeze, lăsând drumul deschis și pentru ceilalți români, când împrejurările aveau să fie favorabile.

Este adevărat că problema Principatelor a devenit o chestiune internațională și, astfel, chiar o componentă a jocurilor marilor puteri ale epocii, dar conducătorii mișcării naționale, întemeiați pe un sprijin aproape unanim și constant al conaționalilor lor, au avut dibăcia de a îndruma „corabia neamului” pe apele învolburate ale istoriei și de a asigura cu îndrăzneală, curaj, dar și inteligență politică,

depășirea obstacolelor și atingerea obiectivelor națiunii. Cum spunea odată Kogălniceanu, pe drept cuvânt, „*Unirea, națiunea a făcut-o!*“

A avut loc, în anii Unirii, o uriașă mișcare a poporului român, cu meritul stăruinței neîncetate, vreme de mai bine de o jumătate de deceniu, în care, firesc, divergențe au existat, dar totul a fost subsumat, cu un consens unanim, țelului fundamental, cel al făuririi României. Interese au fost subsumate de unii sau de alții acestui obiectiv, Bucureștii s-au impus drept capitala noului stat, Iașii plătind tributul pierderii întâietății în spațiul său; caracterul unitar al instituțiilor, rezultate dintr-o sinteză echilibrată moldo-valahă, avea să contribuie la consolidarea puternică a edificiului național care a fost ridicat. S-a desfășurat un proces de reformă, cu măsură, deși grabnic înfăptuit, în care au fost utilizate modele din afară, dar cu tact și inteligență politică și doar prin adaptare la realitățile interne. Într-un răstimp scurt, s-a schimbat înfățișarea țării celei noi, confirmând existența unei etape esențiale a modernizării și aliniind treptat noua Românie statelor Europei acelei vremi. Unirea n-a reprezentat doar *un memorabil moment* istoric, ci ea a inaugurat *o nouă etapă* a istoriei naționale, care a stat la temeiul României independente, moderne și întregite în hotare naționale.

Marele salt, realizat în temeiul votului decisiv de la 24 ianuarie, a fost opera națiunii române, înteme-

iată pe un val de voință și entuziasm popular și îndrumată de conducători patrioți și dăruți interesului național, nu doar rostogolit în vorbe, ci slujit, efectiv, cu abnegație. România nu era încă independentă, dar dubla alegere a fost semnalul unei voințe naționale nezdruincinate, marile puteri – garante prin Tratatul de la Paris din 1856 – fiind puse de fapt în fața unui fapt împlinit, care concretiza, spectaculos, hotărârile de bază cvasiunanime ale adunărilor *ad-hoc* din 1857 și ele expresie a altui fapt împlinit, realizat consensual de moldoveni și de munteni. Unirea politico-administrativă de la sfârșitul anului 1861, secularizarea, lovitura de stat din mai 1864, legea rurală din august 1864 aveau să fie, apoi, alte fapte împlinite, îndrăznețe, novatoare, dar menținute în limitele posibilului.

Reformele și faptele împlinite în cadrul procesului de modernizare, pregătirea politico-militară a cuceririi neatârării și, de asemenea, convingerea transmisă națiunii că ei îi revenea să realizeze mai departe, când aveau să apară circumstanțele favorizante, unificarea națiunii din întreg spațiul românesc, au fost urmările zilei de 24 ianuarie 1859, „zi de aur“, cum i-au spus contemporanii, de veșnică amintire pentru români, datori a cinsti recunoscători pe făuritorii ei patrioți de acum 155 de ani, adevărate modele de comportament pentru generațiile următoare!

Aniversăm un act de dreptate și demnitate națională „155 de ani de la Unirea Principatelor Române”*

PF Daniel**

Membru de onoare al Academiei Române

Astăzi, la împlinirea a 155 de ani de la Unirea Principatelor Române, în acest Palat al Patriarhiei ne aflăm, de fapt, pe locul fostei clădiri a Mitropoliei Țării Românești, unde s-au desfășurat lucrările Adunării electivă, care a ales la 24 ianuarie 1859 pe domnitorul Moldovei, Alexandru Ioan Cuza, și domnitor al Țării Românești, înfăptuind astfel Unirea celor două Principate Române.

Așadar, în acest loc, pe cunoscutul Deal al Mitropoliei, reper al istoriei, credinței și culturii creștine românești, s-a desfășurat, în urmă cu 155 de ani, Unirea Principatelor Române, binecuvântată și susținută atunci de rugăciunea Bisericii, eveniment istoric pe care îl aniversăm cu respect și recunoștință. De aceea, în ziua de 24 ianuarie a fiecărui an, la Catedrala de pe Dealul Mitropoliei din București, se săvârșește slujba de *Te Deum*, ca mulțumire adusă lui Dumnezeu, dar și ca amintire a nenumăratelor slujbe de *Te Deum* pe care le-a săvârșit Biserica noastră în toate momentele importante ale lucrărilor pentru Unirea Principatelor. Cu o slujbă de *Te Deum* au început lucrările Adunărilor ad-hoc din Moldova și Țara Românească (1857), cu slujba de *Te Deum* au început lucrările Adunării electivă de la Iași, care, în ziua de 5 ianuarie 1859, l-a ales pe Alexandru Ioan Cuza domnitor al Moldovei, cu slujba de *Te Deum* a început și Adunarea electivă de la București, care, în ziua de 24 ianuarie 1859, l-a ales domnitor al Țării Românești tot pe Alexandru Ioan Cuza.

Deci, slujba de *Te Deum*, nume care provine din limba latină și înseamnă „*Pe Tine, Dumnezeu, Te lăudăm*”, are o semnificație deosebită în viața poporului român, deoarece, prin această slujbă, mai întâi mulțumim lui Dumnezeu pentru darurile primite de la El, între acestea aflându-se, mai ales, darul unității de cuget și simțiri, pe care Biserica Ortodoxă

Română l-a cultivat prin rugăciune, predică, sfat și îndemn bun, dar și prin cărți tipărite „*pentru toată seminția românească*”. De aceea, o mulțime de ierarhi, preoți, monahi și teologi români ortodocși au militat și au lucrat pentru realizarea Unirii Principatelor Române. Totodată, în slujba de *Te Deum* cerem ajutorul lui Dumnezeu pentru păstrarea și cultivarea darului unității naționale, ca pe o lumină transmisă din generație în generație, ca pe o făclie de Înviere spirituală și ca pe o coroană a demnității noastre românești.

Contemporanii Unirii Principatelor Române au numit, pe bună dreptate, data de 24 ianuarie 1859 „*Ziua cea mare a veacului*”, pentru că Unirea Principatelor Române, numită de unii „Unirea Mică”, a fost de fapt „Unirea de Bază” sau „Unirea Fundament”. De ce? Pentru că ea a constituit temelia de început pentru realizarea statului român modern, care, din anul 1862, se numea ROMÂNIA, temelie pentru obținerea independenței naționale românești (9 mai 1877) în urma Războiului de Independență din anul 1877, temelie pentru ridicarea României la rang de Regat în anul 1881 și, mai ales, temelie pentru Marea Unire de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918, ca Unire a Transilvaniei cu România, precedată de Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918, și Unirea Bucovinei cu România, la 28 noiembrie 1918. Pentru biserica noastră, Unirea Principatelor Române a fost temelie pentru recunoașterea oficială a Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în anul 1885 și ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie, în anul 1925, după realizarea României Mari.

În această perspectivă a autocefaliei Bisericii noastre, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a promulgat deja, la 3 decembrie 1864, Decretul organic, în

*Alocuțiune susținută la Sesiunea dedicată împlinirii a 155 de ani de la Unirea Principatelor Române (24 ianuarie 2014, Palatul Patriarhiei Române)

** Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

care se arăta că „*Biserica Ortodoxă Română este și rămâne independentă de orice autoritate bisericească străină, în tot ceea ce privește organizarea și disciplina*“ și că „*Sinodul general al Bisericii Române păstrează unitatea dogmatică a sfintei creștine ortodoxe cu Marea Biserică de Răsărit, prin coînțelegere cu Biserica Ecumenică a Constantinopolului*“¹.

Multe dintre reformele domnitorului Alexandru Ioan Cuza care priveau Biserica au fost foarte progresiste pentru acea vreme, iar unele măsuri luate de el au creat neînțelegeri și nemulțumiri. Având un accentuat spirit reformator, Alexandru Ioan Cuza a dorit să facă unele înnoiri, dar, după propria-i afirmație, el „*n-a voit să facă rău Bisericii strămoșești, decât numai bine*“².

Urmare a promulgării, în decembrie 1863, a „Legii pentru secularizarea averilor mănăstirești“, adică a preluării averilor bisericești de către Stat, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza s-au reglementat și principiile legale prin care Statul se obligă să sprijine Biserica. În acest sens, s-au stabilit prin lege plata unei părți a salariului preoților de la bugetul de Stat, sprijinirea învățământului teologic seminarial și universitar, acordarea a 8,5 ha de pământ bisericilor parohiale ș.a. Aceste măsuri reparatorii începute de domnitorul Alexandru Ioan Cuza au fost împlinite mai târziu, în timpul Regelui Carol I, prin „Legea clerului mirean și a seminariilor“, din 29 mai 1893.

Unirea Principatelor Române a permis domnitorului Alexandru Ioan Cuza înființarea Universității din Iași, în anul 1860, care cuprindea și Facultatea de Teologie, înființarea Universității din București, în anul 1864, înființarea de noi gimnazii și școli primare, precum și obligativitatea și gratuitatea învățământului primar, fapt întâlnit mai rar atunci în Europa.

Pentru toate binefacerile Unirii Principatelor Române, aducem astăzi mulțumire Preasfintei Treimi și pomenim cu recunoștință pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza, pe mitropolitul Nifon al Țării Românești, pe mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei și pe toți cei care au contribuit la realizarea Unirii Principatelor Române.

Totodată, ne rugăm lui Dumnezeu să ne ajute să păstrăm și să cultivăm darul unității naționale ca fiind un simbol al demnității poporului român, obținut cu multe jertfe și multe eforturi spirituale și materiale, spre slava Preasfintei Treimi, binele țării noastre și bucuria românilor de pretutindeni.

Note:

¹Decretul organic pentru înființarea unei autorități centrale pentru afacerile religiei române, București, 1865; Constantin Drăgușin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate*, în „Studii Teologice“, IX (1957), nr. 1–2, pp. 86–103.

²I. Vicovan, *Alexandru Ioan Cuza și reformele bisericești*, în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Ed. Trinitas, Iași, 2002, p. 164.

Ion Cantacuzino – fondatorul școlii române de imunologie și patologie experimentală*

Ionel Haiduc

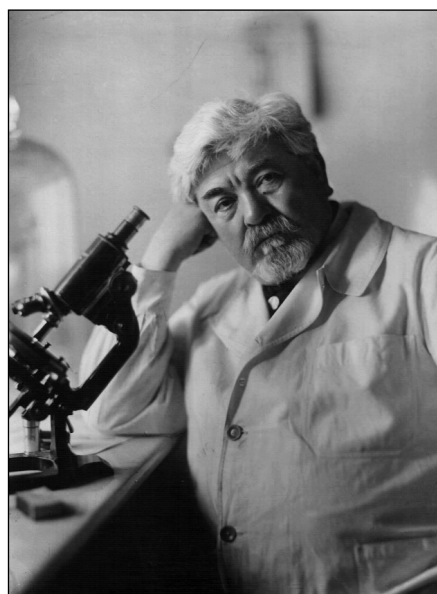
Președintele Academiei Române

Membru al Academiei Române (membru corespondent ales în 24 mai 1918 și membru titular din 30 mai 1925), Ion Cantacuzino este unul din rarele exemple, care a dus o cercetare de la faza de studiu fundamental, până la aplicarea pe cea mai largă scară în domeniul medical pe care l-a promovat, mai ales imunologie și vaccinuri.

Ion Cantacuzino a urmat Liceul „Louis le Grand”, la Paris (1879–1882), a făcut studii de filosofie la Sorbona, de științe naturale și apoi de medicină la Paris (1887–1894), studii pe care le-a finalizat cu un doctorat cu o teză referitoare la vibrionul holerei. A făcut un stagiu la Institutul Pasteur, între anii 1892–1894. A revenit în țară ca profesor de morfologia animală, la Iași (1894–1896), a trecut apoi la Facultatea de Medicină din București, ca profesor de medicină experimentală. După câțiva ani în serviciul public medical, a înființat, în 1921, Institutul de Seruri și Vaccinuri, care-i poartă numele și pe care îl sărbătorim odată cu aniversarea profesorului Ion Cantacuzino.

În evidențele Academiei Române, se păstrează informații despre activitatea profesorului Cantacuzino: se menționează că a înființat o serie de reviste medicale, dar și intensa activitate politică pe care a desfășurat-o, de exemplu fiind membru în Comitetul național român de la Paris, sau delegat la Conferința de pace din 1920.

Ion Cantacuzino este fondatorul școlii române de imunologie și patologie experimentală. Activitatea științifică a profesorului Cantacuzino este foarte bogată și se concretizează în numeroase studii și publicații, lucrări științifice, mai ales în domeniul imunității și bolilor infecțioase. Meritul său deosebit este legat de elaborarea de vaccinuri, care au ajuns să servească populația României în anii care au urmat și până în zilele noastre, cu o mică întrerupere care a avut loc relativ recent, iar Academia Română

salută faptul că Institutul Cantacuzino renaște din cenușa care îl amenința.

Ion Cantacuzino a fost membru al Academiei de Medicină din Paris, Bruxelles; membru în Comitetul de igienă al Ligii Națiunilor și *doctor honoris causa* la mai multe universități: Atena, Bordeaux, Bruxelles, Montpellier, Lyon; comandor al Legiunii de Onoare (1917). Toate acestea dovedesc nu numai realizările și meritele sale deosebite, dar și recunoașterea internațională de care s-a bucurat.

La această aniversare – 150 de ani de la nașterea profesorului Ion Cantacuzino –, Academia Română se alătură și cinstește pe unul dintre membrii săi cei mai renumiți.

Programul de astăzi este bogat și interesant și sunt convins că va încheia într-un mod elegant, plăcut și util seria acestor manifestări, Academia Română având ocazia și privilegiul de a găzdui ultima dintre aceste manifestări. Vă doresc o zi plăcută în cadrul acestei întâlniri.

*Alocuțiune susținută la Sesiunea științifică dedicată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Ion Cantacuzino (25 noiembrie 2013, Aula Academiei Române)

Omul de cultură dr. Ion Cantacuzino*

Acad. Răzvan Theodorescu

*„O vitalitate imensă respira din trupul său voinic, din superbu-i cap de rege barbar ducându-și oștile la asaltul Romei râvnite, din podoaba bogată, acum albă, a părului care-i aureola fruntea, din strângerea de mână puternic prietenească, din ochii strălucitori de lumină, bunătate și veselie, din inflexiunile glasului în care era simfonia însăși a acestui tare ritm de viață pe care vârsta nu-l scăzuse“.*¹

Așa evoca pe doctorul Ion Cantacuzino la 18 ianuarie 1934, patru zile după dispariția sa, Nicolae Iorga, adăugând: *„Fără gestul lui, viața intelectuală a țării va fi ceva mai îngustă, și simțitor mai rece“.*²

Savantul care se năștea acum un secol și jumătate, care a întemeiat școala românească de microbiologie și de medicină experimentală și care descindea din, probabil, cea mai ilustră familie aristocratică a țării acesteia, având drept bunic pe Constantin Cantacuzino, marele vornic și marele ban devenit caimacamul de la 1848 al Țării Românești, iar drept tată pe Ion Cantacuzino care, deși candidat la domnie, l-a votat pe Cuza, a fost una dintre cele mai luminoase figuri ale intelectualității naționale, în primele decenii ale secolului trecut.

Generos, democrat cu vederi largi, în ciuda rudeniei sale cu conservatorii P.P. Carp și Gh. Grigore Cantacuzino Nababul sau cu liberalul D.A. Sturdza, cel pe care un alt medic ilustru, Iuliu Hațieganu l-a numit, cândva, *„medicul curant al nației“*, și-a mărturisit vocația cultural aleasă și orizontul neobișnuit atunci când încheindu-și studiile în capitala Franței la Liceul de elită „Louis le Grand“ era atras deopotrivă de studiile de filosofie și de cele de biologie în Parisul lui Pasteur și Mécénikov.

Adolescentul ce vizita cu regularitate Luvrul – profesorul George Oprescu care l-a admirat nespus și care afirma că doctorul Cantacuzino știa toate muzeele Europei, îmi povestea cu decenii în urmă despre extraordinara calitate de „connaissanceur“ a acestuia, în raport cu patrimoniul muzeistic al continentului – și-a conturat de timpuriu pasiunea pentru

gravură. Cum aceasta implica gustul pentru precizie și pentru detaliu se înțelege bine înrudirea vizualului și a mentalului viitorului savant cu preocupările științifice ale celui ce avea să stăruie în fața microscopului.

Iubitor de Durer și de Grünewald a început de timpuriu să colecționeze litografiile ale lui Daumier, ca și grafica lui Rembrandt și a lui Degas, a lui Breughel și a lui Sisley, a lui Claude Lorrain și a lui Delacroix, dar și stampe japoneze, ceramică de Rouen, de Nevers și de Strabourg.

Întors în țara unde s-a născut acel loc mirabil care este Institutul ce-i poartă numele și unde urmele sale pământești se odihnesc, unde a creat discipoli și urmași de talia profesorului Constantin Ionescu-Mihăiești, unde a descoperit în laborantul Dumitru Ghiață pe viitorul sobru clasic al picturii noastre moderne, doctorul Cantacuzino, prietenul unor Pallady, Petrașcu și Ressu, a dublat permanent activitatea științifică cu preocuparea sa pentru arte, dorind ca prin acestea să facă știută țara strămoșilor săi pe eșichierul internațional ce-i era atât de familiar – să nu uităm că la Institutul de Cooperare Intelectuală de la Geneva stătea alături de Paul Valéry și de Einstein – și să aducă valori ale culturii europene înaintea publicului românesc.

În anul 1923, fondul principal al expoziției bucureștene *Portretul în gravura franceză*, introdusă de George Oprescu, viitorul academician, provenea din colecția doctorului Ion Cantacuzino – de ani buni membru corespondent al Academiei Române (1911), pentru ca doi ani mai târziu, în 1925, tot savantul, acum titularizat în Academia țării sale, să fie printre organizatorii, ba chiar printre prefăcătorii – alături de marele prieten al României, istoricul de artă Henri Focillon și de George Balș, specialistul de renume în istoria arhitecturii noastre medievale – marii expoziții de artă românească veche și modernă organizată la Paris, la celebra sală Jeu de Paume din grădina Tuileries-ilor. Catalogul expoziției pentru secțiunea pictură modernă purta semnă-

^{*}Alocuțiune susținută la Sesiunea științifică dedicată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Ion Cantacuzino (25 noiembrie 2013, Aula Academiei Române)

tura ilustrului medic care înțelegea să omagieze și aici a doua sa patrie intelectuală atunci când scria despre „*l'action civilisatrice de la France*”³, pentru ca apoi să prezinte concis și pertinent ceva din estetica țaranului român, subtilitatea geometrică, cromatică fină și nuanțată, armonia discretă a formelor, ceea ce a condus și la trăsăturile esențiale ale operei pictorilor moderni, fiind aici pe simeze pânze de Grigorescu și Andreescu, Luchian și Ressu, Iser și Petrașcu, Ștefan Popescu și Steriadi, Pallady și Eustațiu Stoenescu, Rodica Maniu și Cecilia Cuțescu-Stork: „*Ce peintre roumain – scria Cantacuzino – est avant tout un coloriste; il a le goût des beaux tons, des nuances fines et de l'élégance dans les formes... il aime les idées claires; c'est un réaliste. Tout comme le peuple roumain il est paysagiste et physionomiste avant tout.*”⁴

Găsim în aceste cuvinte nu doar foarte exacte caracterizări ale artei picturale românești din primele decenii ale secolului trecut – pentru sculptură, artiștii selectați la Jeu de Paume erau Han, Jalea, Medrea și Paciurea –, ci și orizontul estetic clasicizant al dr. Ion Cantacuzino, pentru care „*anarhismul violent*”, cubismul și curentele avangardiste nu aveau priză în spațiul cultural românesc („*cet anarchisme d'essence essentiellement slave*” – trimiterea la Kandinsky sau la constructivismul ruși îmi pare străvezie ... „*importé en France, plutôt qu'y ayant pris naissance, et peu conforme à l'esprit rationnaliste du peuple roumain*”)⁵. Evident, cuvintele savantului puteau suna ciudat în Parisul unde tocmai românul Brâncuși cioplea în lemn un Socrate inspirat de oratoriul lui Eric Satie și realiza ovoidul intitulat *Începutul lumii*, iar la București avea loc prima expoziție internațională a revistei „Contemporanul”, la care expuneau Arp, Klee, Marcel Iancu, Victor Brauner, Maxy, Milița Pătrașcu și Brâncuși el însuși...

Armonia clasicizantă, iubirea de oameni și de frumos vor fi fost acele linii de elegantă portretizare spirituală ale dr. Ioan Cantacuzino, cel care făcea

pelerinajele la Bayreuth din dragoste pentru Wagner, cel care în tinerețe tradusese în franceză libretul *Tristan și Isolda*, cel la a cărei moarte Ionel Perlea a dirijat *Idila lui Siegfried*.

Colecționarul și umanistul Ion Cantacuzino în a cărui aleasă bibliotecă se aflau ediții *princeps* ale părintelui anatomiei Vesalius și ale maestrului medicinei renaștentiste Ambroise Pare – cel ce a rostit cuvintele pe care mi le-am făcut deviză în viață: „*prefer să am dreptate singur, decât să mă înșel cu tot restul lumii*” – a fost înainte de toate, o știm prea bine, marele reformator al României în câmpul medical.

Din copilărie încă, fiind crescut într-o familie de medici, auzeam rostit cu respect, cu venerație chiar numele său, bunicul meu matern, fiziologul Corneliu Gancevici fiind însărcinat de dr. Cantacuzino imediat după Primul Război Mondial, să repună în funcțiune – și a făcut-o timp de patru decenii și jumătate – Spitalul de la Bârnova, lângă Iași. De la istorisirile bunicului meu în copilărie și adolescență, la cele ale academicianului Oprescu la maturitate, figura profesorului de medicină experimentală, a directorului general al Serviciului Sanitar Român, a directorului Institutului de Seruri și Vaccinuri, a ministrului Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale, așadar, a savantului și omului cetății a fost mereu dublată de imaginea omului de cultură de largă respirație umanistă pe care peste ani și generații o putem simți, o respectăm și o omagiem așa cum marii români o merită.

Note

1. N. Iorga, *Oameni care au fost*, II, ed. V și S. Râpeanu, București, 2012, p. 270.

2. *Ibidem*, p. 271.

3. *Exposition d'art roumain ancien et modern*, Paris, 1925, p. 65.

4. *Ibidem*, p. 76.

5. *Ibidem*, p. 77.

Fondatorul școlii românești de microbiologie și medicină experimentală*

Irinel Popescu

Membru corespondent al Academiei Române

În numele Academiei de Științe Medicale doresc să adresez sincere felicitări tuturor membrilor Institutului Ion Cantacuzino, la această frumoasă aniversare. După cum se știe, profesorul Ion Cantacuzino, membru titular al Academiei Române, a fost una din personalitățile cele mai însemnate ale medicinei românești. „*O personalitate care se naște o dată la 500 de ani*“, după cum se exprima recent dr. Mariana Combiescu. A fost fondatorul școlii românești de microbiologie și medicină experimentală, dar și al sistemului sanitar românesc.

În cursul formării sale profesionale a lucrat cu celebrul Ilya Mecnikov, la nu mai puțin celebrul Institut Pasteur din Paris. Întors în țară în 1901, a continuat cercetările în domeniul holerei, tifosului exantematic, tuberculozei, febrei tifoide etc.

La nivelul cercetării fundamentale, s-a preocupat de subiectul major al mentorului său și anume fagocitele și rolul lor în imunitate. Profesorul Ion Cantacuzino este cel care a introdus termenul de „imunitate de contact“. În cursul celui de-al doilea război balcanic a condus lupta împotriva epidemiei de holeră în rândurile armatei române staționate în Dobrogea, iar în timpul Primului Război Mondial a condus lupta împotriva tifosului exantematic, boală ce a făcut numeroase victime, atât în rândul populației civile, cât și în armată.

În anul 1921, profesorul Ion Cantacuzino a înființat Institutul care îi poartă numele și care, de-a lungul timpului, a fost una din cele mai prestigioase instituții ale medicinei românești.

A fost o instituție de învățământ și cercetare, pe băncile căreia s-au format numeroase generații de medici. Cercetările întreprinse în Institut s-au concretizat printr-un mare număr de lucrări publicate în reviste deosebit de prestigioase, precum și într-o serie de brevete și invenții. Acestea din urmă au stat la baza unor linii de producție de pe care au ieșit, de-a lungul timpului, seruri, vaccinuri și alte pro-

duse biologice de care populația României avea atâta nevoie și cu ajutorul cărora au fost salvate milioane de vieți. Între anii 1960 și 2000, Institutul Cantacuzino a avut statut de unic producător de seruri și vaccinuri în România, ceea ce îi conferea statutul de unitate strategică.

În plus, Institutul a avut și rolul de for metodologic la care Ministerul Sănătății a apelat ori de câte ori s-a confruntat cu o epidemie mai serioasă și pe care l-a îndeplinit cu un desăvârșit profesionalism. De aceea, este regretabil că, treptat-treptat, după anul 2000, acest statut a fost pierdut și, odată cu el, aproape toate produsele care ieșeau altădată pe porțile Institutului, au încetat să mai existe.

Academia de Științe Medicale, împreună cu toată societatea românească, a protestat energic în fața acestui fenomen. În Adunarea generală a Academiei de Științe Medicale din aprilie 2012, subiectul a fost dezbătut pe larg, la discuții fiind invitat și Avocatul Poporului. Nu putem decât să ne exprimăm satisfacția că, în urma acestor demersuri, Guvernul a emis HG 320/29.05.2013, prin care Institutul Ion Cantacuzino este desemnat ca „Serviciu de interes economic general“ pentru zece ani, ceea ce îi conferă din nou rolul de Institut strategic la nivel național, de laborator de referință regional pentru supravegherea gripei și ceea ce l-a făcut să fie inclus în „Planul strategic de producție de vaccinuri în caz de urgențe majore al OMS“.

Sperăm că în anii următori, Institutul Cantacuzino își va recăpăta strălucirea și rolul însemnat pe care le-a avut întotdeauna în medicina românească. Ar fi cel mai frumos omagiu pe care generația de astăzi l-ar putea aduce marelui întemeietor, care a fost profesorul Ion Cantacuzino.

Iar la acest moment aniversar, doresc să adresez Institutului tradiționala urare „*Vivat, crescat, floreat!*“

*Alocuțiune susținută la Sesiunea științifică dedicată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Ion Cantacuzino (25 noiembrie 2013, Aula Academiei Române)

Institutul Ion Cantacuzino – valoare și competență *

*Victor Olsavszky***

Multă lume consideră creșterea economică a unei țări ca fiind cel mai important lucru și este privită chiar ca singura măsură a progresului. În fapt, din perspectiva OMS, nu contează doar creșterea PIB-ului, ci și rata la care noua bunăstare este convertită în reducerea sărăciei și îmbunătățirea sănătății. Exact aici contribuie Institutul Cantacuzino ca unitate de referință și excelență a unui sistem de sănătate ce se dorește performant; doar dacă ne gândim câte generații de români au beneficiat de activitatea acestui institut prin simplul acces la vaccinuri, salvându-se astfel milioane de vieți.

Colaborarea OMS cu Institutul Cantacuzino datează încă de la înființarea OMS, practic de la aderarea României la această organizație (1948). La acea dată, Institutul de seruri și de vaccinuri era deja o instituție cu o vastă experiență, contribuind astfel la îndeplinirea mandatului OMS și anume acela de a deține excelența în domeniul sănătății.

Mă voi referi la câteva domenii de colaborare, unde am avut privilegiul să mă implic în ultimii ani ca reprezentant al OMS.

Supravegherea bolilor transmisibile prin intermediul laboratorului național de referință aflat la institut

OMS având mandat bine definit în acest sens, a putut colabora de-a lungul deceniilor cu Institutul Cantacuzino și nu a fost deloc întâmplător faptul că, în anul 2002, ministrul Sănătății din acea vreme și directorul Institutului Cantacuzino, regretatul profesor Andrei Combiescu, au anunțat și celebrat eliminarea poliomielitei în regiunea europeană.

Vaccinurile gripale

OMS nu are plan global de acțiune pentru stimularea producției de vaccinuri gripale, astfel încât până în 2015 să se producă la scară mondială o can-

titate suficientă de vaccinuri gripale, cu care să se poată vaccina două miliarde de oameni. În plus, producătorii trebuie să fie pregătiți să livreze vaccinul la șase luni după momentul primirii prototipului de vaccin de la OMS.

Din această perspectivă, OMS încurajează și promovează menținerea și dezvoltarea capacităților de producție de vaccin antigripal. Prin Institutul Cantacuzino, România se află printre puținele țări din lume dintr-un total de 14, care și-au păstrat capacitățile de producție locală. Dintre acestea, doar cinci, printre care și Institutul Cantacuzino, dețin licențe de punere pe o piață în care există competiție și în care cel puțin două criterii sunt eliminatorii: siguranță și calitate. În aceste condiții, Institutul Cantacuzino încearcă să se mențină în acest club restrâns cu puținele resurse pe care le are.

Din experiența colaborării cu OMS pe care am avut onoarea să o însoțesc de peste 15 ani, pot spune că resursa cea mai importantă pe care s-a bazat întreaga noastră colaborare este resursa umană. Sunt specialiști dedicați, de a căror experiență au beneficiat și alte țări prin intermediul OMS. Acesta este un alt domeniu pe care OMS îl sprijină, cercetare și dezvoltare prin cooperare internațională. Grantul pe care OMS l-a oferit recent Institutului vine exact în acest sens, al stimulării unor cercetări și studii de imunogenicitate și siguranță ale vaccinurilor.

Virusii gripali

Virusii gripali reprezintă un alt domeniu în care colaborarea OMS cu Institutul Cantacuzino este una de lungă durată și în care institutul servește drept centru colaborator și de referință pentru sud-estul Europei, mai precis pentru rețeaua OMS a țărilor din zona balcanică. De exemplu, în perioada pandemiei și în post-pandemie, experți ai Institutului Cantacuzino au oferit consultanță în țările din subregiune,

**Alocuțiune susținută la Sesiunea științifică dedicată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Ion Cantacuzino (25 noiembrie 2013, Aula Academiei Române)*

***Raportor, Organizația Mondială a Sănătății (OMS)*

iar laboratorul institutului a fost utilizat drept centru de referință pentru analiza unor probe recoltate din aceste țări. În asemenea împrejurări, cum a fost pandemia, s-a putut vedea importanța Institutului Cantacuzino, atât pe plan național, cât și internațional.

Pentru OMS, laboratorul de referință în domeniul virusilor gripali se află la Londra, dar într-o situație deosebită cum este pandemia, când alte instituții de mare prestigiu internațional, cum sunt Robert Koch sau Pasteur sunt suprasolicitate, Institutul Cantacuzino, centru colaborator subregional, și-a arătat pe deplin valoarea și competența. Acest lucru a fost posibil datorită profesionalismului și

entuziasmului cercetătorilor institutului, cât și deschiderii și apetenței întregului Institut pentru colaborare internațională, chiar dacă uneori acest lucru a presupus un efort material din partea institutului, câteodată destul de greu de susținut.

În pofida obstacolelor și a greutăților cauzate atât de climatul economic general, dar și de competiția, firească de altfel, dar care s-a simțit mai ales în domeniul resurselor umane, totuși Institutul Cantacuzino rămâne în continuare un centru colaborator al OMS ce deține excelența tehnică în domeniile amintite, un partener de încredere în această zonă a Europei și un producător local de vaccinuri pe producția căruia OMS se bazează în viitor.

Constantin Erbiceanu – un mare cărturar român*

Acad. Dan Berindei

Vicepreședinte al Academiei Române

Cinstim memoria unui membru al Academiei Române, mare și foarte modest cărturar. Este un merit al lui, acela de a fi lucrat cu o sârguință aproape de neurmărit și, în același timp, să-și fi păstrat o atitudine, să o numesc marginală, deși avea, în fond, îndrituirea de a pretinde mult mai mult de la viață. A fost un om prețuit de oamenii mari ai veacului anterior, de Dimitrie Sturdza – unul din stâlpii acestei instituții timp de decenii – de Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu, de toți cei care, în fond, erau constructorii României.

Constantin Erbiceanu s-a născut în satul Erbiceni. Tatăl său se numea Ionescu și a luat numele de Erbiceanu, tocmai pentru a se demarca de ionești, care erau (și sunt și astăzi) foarte mulți. Erbiceanu a învățat în satul natal, și apoi la Seminarul Socola, din Iași, unde a fost mai târziu și dascăl. A făcut parte dintre tinerii care s-au bucurat de sprijinul statului pentru a urma studii peste hotare, timp de aproape o jumătate de deceniu, în vremea lui Alexandru Ioan Cuza. După aceste studii, cel care s-a reîntors a demonstrat că nu și-a pierdut vremea, ci dimpotrivă, cu multă sârguință a construit o întreagă lume a sa, pornind, totodată, la descifrarea unor perioade istorice, a unor etape din istoria acestei țări, care erau foarte importante și care fuseseră neglijate (poate și dintr-o cauză obiectivă, aceea că spre sfârșitul veacului al XIX-lea, uzul limbii grecești – care fusese o limbă dominantă în veacul al XVIII-lea – se cam pierduse).

Constantin Erbiceanu a învățat cu temei și, în baza acestei învățături, s-a îndreptat în cercetările sale spre studierea și scoaterea la lumină a culturii neogrecești din spațiul românesc și a epocii fanariote. Lucrările sale privind biserica și pe mulți dintre ierarhii bisericii, vor rămâne pentru totdeauna niște monumente necesare. Reîntors în țară, Constantin Erbiceanu a început cariera profesorală la Socola (acolo unde a învățat), apoi la Facultatea de Teologie din București, iar în ultima etapă a vieții, la Facultatea de Litere din București, Catedra de limbă elină. A avut parte de prietenia statornică a lui Nicolae

Iorga și a fost prețuit de Vasile Pârvan. Aceștia au fost cei doi stâlpi ai noilor timpuri, ai unei istoriografii moderne românești. Erbiceanu a beneficiat de ambele prețuiri, pe care le-a purtat până la sfârșit; chiar și la dispariția sa, cei doi s-au manifestat, cinstind memoria unui prieten și cărturar deosebit, de o modestie absolut excepțională.

La 20 martie 1890, Constantin Erbiceanu a fost ales membru corespondent al Academiei Române, și titular nouă ani mai târziu. Între anii 1904–1907 a îndeplinit funcția de vicepreședinte al Academiei. Discursul său de recepție a fost consacrat vieții și activității literare a protosinghelului Naum Râmniceanu, unul din eroii cercetărilor sale.

Constantin Erbiceanu are lucrări deosebit de importante, majoritatea despre istoria bisericii; între altele, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, dar și lucrări privind cronicarii greci, care au scris despre români în epoca fanariotă. Meritul său cel mai mare a fost acela de a deșteleni teritoriul inedit al informației de arhivă grecești. Pentru Erbiceanu a fost câmpul de activitate căruia i s-a dedicat, mergând până acolo încât, la Iași, a salvat documente aflate în mare primejdie de a fi distruse de timp, de mucegai; pe acestea le-a adus și le-a uscat acasă, le-a descrie și le-a păstrat pentru cultura noastră.

Marele cărturar s-a ocupat și de biografiile unor ierarhi, de la Veniamin Costachi la Neofit Scriban. S-a apropiat de cronicarii greci, pe care i-a adunat în volumul *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, rămas până astăzi o carte de căpătâi pentru toți cei care doresc să se apropie de veacul al XVIII-lea.

Academia Română are datoria să nu-și uite membrii. Constantin Erbiceanu a fost membru al Academiei Române și a ocupat timp de trei ani demnitatea de vicepreședinte. Rostul sesiunii este de a-l readuce în gândurile noastre. Îi mulțumesc unui descendent al său (aflat aici), care ne-a determinat să organizăm această sesiune comemorativă dedicată istoricului Constantin Erbiceanu.

* Alocuțiune susținută la Sesiunea comemorativă dedicată centenarului morții academicianului Constantin Erbiceanu (24 octombrie 2013, Aula Academiei Române)

Contribuția lui Constantin Erbiceanu la dezvoltarea studiilor de istoria Bisericii Românești*

Mircea Păcurariu

Membru corespondent al Academiei Române

În anii studiilor de doctorat la Institutul Teologic Universitar din București (1956–1959), am avut marea șansă de a urma un Curs de bizantinologie cu eminentul istoric Alexandru Elian, viitorul membru titular al Academiei Române. În anul al III-lea susținea un curs special privind relațiile româno-bizantine și româno-postbizantine; în cadrul acestui curs ne-a prezentat pe larg și personalitatea profesorului de teologie Constantin Erbiceanu (1838–1913), pe care îl considera ca un adevărat „precursor” al studiilor de bizantinologie în România. Și pentru că în anul al III-lea trebuia să prezint și o lucrare de seminar în cadrul noii Catedre de bizantinologie, profesorul Alexandru Elian m-a sfătuit să întocmesc o *Bibliografie a articolelor de Istoria Bisericii Române* care a apărut în „Revista Teologică” de la Iași, îndrumată de profesorul Constantin Erbiceanu, între anii 1883–1887, la rugămintea mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu (materialul meu a apărut în revista „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 3–4, 1959, pp. 400–412). Cercetând cu atenție materialele publicate în „Revista Teologică” de la Iași, precum și alte lucrări ale profesorului Constantin Erbiceanu, mi-am putut da seama că a fost nu numai un „pionier” al studiilor de bizantinologie de la noi, ci, într-un fel, și al studiilor de *Istoria Bisericii Românești*. Abia după o jumătate de secol, în 2008, mi-am îndeplinit o datorie de conștiință față de profesorul Constantin Erbiceanu, publicând un studiu într-un volum omagial închinat celui care mi-a atras atenția asupra lui, adică în volumul publicat de preotul profesor Vasile Muntean, cu titlul *În memoria lui Alexandru Elian* (Timișoara, 2008, p. 232–243, reprodus apoi în volumul meu *Studii de istorie a Bisericii Românești*, II, publicat la Editura Academiei Române, 2009, pp. 457–467).

Erbiceanu a fost printre cei dintâi cercetători ai trecutului Bisericii Ortodoxe Românești. Până la el, se publicaseră doar modeste sinteze, scrise de Petru Maior (1813) și Andrei Șaguna (1860) în Transilvania,

de Alexandru Geanoglu Lesviodax la București (1845) și de Filaret Scriban la Iași (1870). De la aceste lucrări de sinteză s-a trecut la publicarea unor lucrări speciale de istorie bisericească, la redactarea unor monografii care priveau numai anumite aspecte sau personalități din trecutul Bisericii noastre, bazate pe material arhivistic inedit. Începutul unor astfel de monografii l-a făcut învățatul episcop Melchisedec Ștefănescu al Romanului, membru titular al Academiei Române (1823–1892), cu bine-cunoscutele sale monografii: *Cronica Hușilor și a Episcopiei* (1869), *Cronica Romanului și a Episcopiei* (2 vol., 1874–1875), *Papismul și starea actuală a Bisericii din România* (1883), *Biserica Ortodoxă în lupta cu protestantismul* (1890), sau monografii închinat mitropoliților *Antim Ivireanul* și *Filaret II* sau episcopului *Dionisie Romano* și altele. Contemporanul său mai tânăr, episcopul Ghenadie Enăceanu de la Râmnic (1835–1898), s-a remarcat printr-o primă cercetare privind *Creștinismul în Dacii și creștinarea românilor* (1878), precum și prin editarea *Condiciei Sfinte de hirotonii a Mitropoliei Ungrovlahiei* (1886).

Munca episcopului Melchisedec a fost continuată de fostul său elev de la Seminarul de la Socola, Constantin Erbiceanu. Este foarte greu să prezentăm lucrările acestuia privitoare la trecutul Bisericii Românești, pentru că sunt de o mare varietate, dar și pentru faptul că multe dintre ele se ocupă doar tangențial de tema abordată. Totuși, nu putem trece sub tăcere lucrările sale: *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă* (1888, LXII + 361 p.), *Bibliografia greacă sau cărțile grecești imprimate în Principatele române în epoca fanariotă și dedicate domnitorilor și boierilor români* (1903, VIII + 210 p.), sau *Bărbați culti greci și români și profesorii din Academii din Iași și București din epoca zisă fanariotă, 1650–821* (1905, 42 p.).

O serie de studii a consacrat istoriei învățământului românesc din Moldova, între care: *Discurs ... asupra școlii grece (sic) și române din timpurile lui*

*Alocuțiune susținută la Sesiunea comemorativă dedicată centenarului morții academicianului Constantin Erbiceanu (24 octombrie 2013, Aula Academiei Române)

Vasile Lupu și Matei Basarab până la 1828 (1885, 37 p.), *Serbarea școlară de la Iași, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățământului superior în Moldova. Acte și documente* (1885, 412 p., în colaborare cu A.D. Xenopol), *Istoricul Seminarului „Veniamin” din Mănăstirea Socola* (1885, 136 p.), prima monografie consacrată acestei școli.

La 23 aprilie 1887 s-a sfințit Catedrala Mitropolitană din Iași, de către cel de-al doilea ctitor al ei, mitropolitul Iosif Naniescu. În anul următor, Constantin Erbiceanu a publicat, la București, o lucrare impresionantă ca dimensiuni și documentație, sub titlul *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane din Iași, urmată de o serie de documente, de facsimile și de portrete privitoare la istoria națională și bisericească a românilor* (1888, XCVII + 548 + LVI p. + 14 planșe, format mare); era o primă monografie a Mitropoliei, deși incompletă, dar și cu unele date eronate.

În acest context, trebuie să menționăm trei scurte monografii închinete unor ierarhi moldoveni: *Viața și activitatea mitropolitului Veniamin Costachi* (1888, 35 p.), *Viața și activitatea episcopului Neofit Scriban* (1888, 29 p.) și *Viața, activitatea și scrierile episcopului Filaret Scriban* (104 p.); de asemenea, necrologuri în revista „Biserica Ortodoxă Română”, scrise la moartea unor ierarhi moldoveni, pe care i-a cunoscut și care mai pot fi folosite ca material documentar și azi: *Arhimandritul Teoctist Scriban* (1890), *Episcopii Melchisedec Ștefănescu al Romanului* (1892), *Iosif Bobulescu al Râmnicului* (1895), *Ghenadie Enăceanu al Râmnicului* (1898) și *Silvestru Bălănescu al Hușilor* (1901). În 1898 a publicat o lucrare specială cu titlul *Ulfila. Viața și doctrina lui sau creștinismul în cele două Dacii – Traiană și Aureliană – în secolul IV* (118 p.; inițial în revista „Biserica Ortodoxă Română”), prima cercetare românească despre acest episcop, considerat ca adevărat „apostol” al goților stabiliți pe teritoriul vechii Dacii.

Constantin Erbiceanu a editat și câteva lucrări de mare importanță pentru istoria și cultura românească. Între acestea, se numără lucrarea istorico-agiografică a lui Gavriil Protul, *Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului* (1888, după Ms. 464 din Biblioteca Academiei Române; a doua ediție românească după cea a lui B.P. Hasdeu din 1865), *Didahiile* lui Antim Ivireanul (1888, după o copie aflată la Mănăstirea Căldărușani de prin 1740), *Procanonul* lui Petru Maior (1894, după manuscrisul-autograf de la Academia Română), *Cinci cuvinte asupra Istoriei bisericești a lui Teodoret al Cirului* (în traducerea mitropolitului Veniamin Costachi, rămasă în manuscris), *Scrierile ieroschi-*

monahului arhimandrit Chiriac Râmniceanu (cu profil istoric, 1889) sau manuscrisul arhimandritului Nectarie Banu, intitulat *Viața și petrecerea cuviosului arhimandrit Irinarh Roset*, ctitorul Bisericii Ortodoxe Române de pe Muntele Tabor (1899).

Constantin Erbiceanu a tradus în limba română cele *Patru cuvinte bisericești* rostite de Constantin Brâncoveanu, fiul domnitorului (1891), precum și lucrarea mitropolitului Antim Ivireanul, *Sfătuiri creștine-politice* către domnitorul Ștefan Cantacuzino (1891); de asemenea, a reeditat lucrarea aceluiași mitropolit *Învățătură bisericească la cele mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților* (1894), care fusese tipărită la Târgoviște în 1710. Zeci de alte studii, articole sau note a publicat în „Revista Teologică” de la Iași sau în „Biserica Ortodoxă Română”, care priveau fie trecutul Bisericii din Moldova, fie personalitatea unor cărturari români ori greci, care au activat printre români.

Constantin Erbiceanu a fost ales membru corespondent al Academiei Române, la 20 martie 1890, și titular la 8 aprilie 1899 (în aceeași zi, a fost ales titular și episcopul Nicolae Popea al Caransebeșului). Între 23 martie 1904 și 18 aprilie 1907 a fost vicepreședinte al Academiei (odată cu el era vicepreședinte și Spiru Haret). Discursul de recepție cu tema *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Râmniceanu* l-a rostit la 17 martie 1900, în prezența regelui Carol I; răspunsul la discurs a fost al secretarului general Dimitrie A. Sturdza (publicat de Academia Română, *Discursuri de recepție*, XXII, 1900, 97 p.). Naum Râmniceanu (1764–1838/39) era un fiu al Ardealului, născut în Jina, jud. Sibiu, ori în Corbi, jud. Argeș, unde familia sa se refugiase din cauza prigoanelor religioase ale autorităților habsburgice catolice. A scris numeroase lucrări cu profil istoric, în grecește și românește, rămase în manuscris, în care prezenta evenimente petrecute în Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul celui următor. După moartea lui Erbiceanu, locul său în Academia Română a fost ocupat de tânărul istoric și arheolog Vasile Pârvan, care îi va face un frumos elogiu în discursul său de recepție, intitulat: *In memoriam Constantin Erbiceanu* (28 mai 1914). Profesorul Constantin Erbiceanu a fost o personalitate de seamă a istoriografiei românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, un pionier al studiilor de elenistică la noi, un profesor de excepție la Seminarul Teologic „Veniamin” din Iași (1871–1886), la Seminarul „Central” din București (1886–1892), apoi la Facultatea de Teologie din București (1887–1903) și un apreciat membru al Academiei Române.

Constantin Erbiceanu, studiile neoelene în România și predecesorul său Naum Râmnicăanu*

*Lia Brad Chisacof***

O întrebare pe care ne-o putem pune este dacă traiectul intelectual al lui Constantin Erbiceanu, pe care îl omagiem la un secol de la moarte, ar fi putut să fie diferit. Pare ciudat spre pildă – mai ales în cazul cuiva remarcat pentru un fel de a fi ieșit din comun de dinamic – ca una dintre operele de căpătâi să-i fi apărut la vârsta de aproape cincizeci de ani! Avea girul propriei maturități și se făcea conform unui program după ce, fapt foarte important, climatul public receptor fusese sondat¹. Să insistăm puțin; demersul științific era, așadar, rodul unei gândiri mature (după experiența unor studii făcute în mediul grecesc, la Paris și al predării la Seminarul Teologic de la Iași, la cel din București la Facultatea de Teologie din același oraș), exista un proiect, foarte probabil de inspirație junimistă, iar emitentul ținea seama de un fond apercceptiv al unui public relativ larg.

Pe când își compunea ediția *Cronicarilor greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, publicat în 1888, lui Constantin Erbiceanu nu i-a trecut probabil prin minte că deschide calea unei noi discipline și nici că îi era hărăzit să sufere rigorile apostolatului. A fost bănuț de propagandă pro-greacă²! Disciplina se cheamă în termeni moderni neoelenistică și privește studiul tuturor aspectelor legate de civilizația neogreacă. Pe teren românesc, avem, desigur, a face cu o variantă specifică născută din nevoile științifice locale. Ea s-ar putea rezuma ca studiu al tuturor manifestărilor ce îmbracă forma lingvistică medio- și neogreacă, începând cu jumătatea secolului al XVII-lea și până la începutul secolului al XIX-lea.

De la Constantin Erbiceanu se revendică, așa cum remarcă un confrate³, șase generații de învățați. Să încercăm a le defini profilul și preocupările. Din generația imediat următoare savantului, s-a distins Constantin Litica, cel care a început seria ca-

taloagelor valorosului fond de manuscrise grecești din colecția Academiei Române, manuscrise a căror caracteristică, spre deosebire de multe fonduri europene, este aceea că sunt redactate în spațiul cultural local, nu sunt achiziții din piața anticarială.

Nicolae Iorga, care nu poate fi subsumat unei generații, făcea acea elegantă incluziune a surselor în exegeza sa istorică sau istorico-literară de mare respirație.

Demostene Russo desăvârșea tehnica edițiilor și identifica momentele cele mai importante ale contactelor româno-grecești (am epuizat două generații).

Urmașii imediați ai celui menționat mai sus au fost Ariadna Camariano-Cioran care a dus la ultima expresie cercetarea învățământului din academiile domnești de la Iași și București și Nestor Camariano care a excelat în studii monografice.

Cornelia Papacostea Danielopolu a lăsat studii în care domeniul neoelenistic românesc se îmbogățește cu istoria ideilor.

* Alocuțiune susținută la Sesiunea comemorativă dedicată centenarului morții academicianului. Constantin Erbiceanu (24 octombrie 2013, Aula Academiei Române)

** Cercetător, Institutul de Studii Sud-Est Europene

Cei mai tineri cercetători consacrați în domeniu, ca, spre pildă, Mihai Țipău, Ștefan Petrescu, Leonidas Rados și Tudor Dinu par să illustreze faza, atât de bine reprezentată în toate țările europene și în S.U.A firește, a etapei superioare, de reluare la un nivel hermeneutic nou, a majorității temelor abordate de premegătorii lor.

Autoarea rândurilor de față, dintr-o generație ce o premerge pe cea amintită mai sus, să zicem a cincea din cele șase (dacă șase sunt), e adepta unor cercetări transdisciplinare, în care metode din cele mai diverse preluate din varii discipline se aplică obiectului de studiu, care, de cele mai multe ori, face parte din imensul încă fond manuscris (din care partea covârșitoare se păstrează în fondurile Bibliotecii Academiei Române) inedit, anonim și, eventual, chiar nedatat.

Revenind la Constantin Erbiceanu din care cercetările tuturor acestor generații se revendică, observam că el își plasa studiile neoelene pe un teren bine observat, în care la 1885 resentimentele legate de fanarioți erau prezente: *„Rog de la început chiar pe onorabilul public și pe confracții mei colegi să-mi ierte lipsurile și poate însăși insuficiența espunerei... pe cuvântul ca câmpul ce am a-l parcurge și explora din punctul nostru de vedere este foarte puțin cunoscut, necultivat și aproape dat uitării pentru repugnanța, ce poate cu dreptul avem asupra epocii fanariotice“*.

Într-un sfert de veac până în 1900, data primirii în Academia Română, anti-fanariotismul atât cel al autorului, cât și cel exterior pare să se fi întetit, astfel încât expresia e mai dură: *„Au fost, stimați colegi, cum știm cu toții, mulți bărbați, în secolul trecut, plini de dorul țerii și cu sufletul și cu inima, conșcii de nedreptatea ce se făcea neamului nostru, cari, cu durerea în inimă și cu suspinul înădușit în piept, cu întristarea zugrăvită pe fața lor spuneau suferința românilor. Dar au fost toți ori exterminați, ori exilați, ori cel puțin disprețuiți și dați uitării de către cei de alt neam, cărora alții ne arendau pe piețele Sтамbulului, ca pe niște ființe necuvântătoare! Acești nemernici precupeți de pe lângă Sтамbul își aveau sprijinul lor puternic și la popoarele ce ne învecinau și cari favorizau, pentru scopuri dăunătoare nouă, pe acești cinstiți neguțători de popoare... Străinii conduceau destinele neamului nostru și numai acele plante și flori creșteau – din Carpați și până la mare – cari se asimilau străinilor, pentru că străinii ne stăpâneau.“*⁴

Per total, lecția era cea justă: *„Trebuie să recunoaștem că această epocă, oricum ar fi, ni aparține de drept în continuarea/firului istoriei noastre, este*

proprietatea neamului românesc, face parte directă din viața intelectuală a noastră. Numai așa vom sci pozitiv de unde am plecat, ce am fost în trecutul nostru, după aceea, orientându-ne, să putem constata, ce pași am făcut în mersul dezvoltării noastre intelectuale. Apoi – după ce ne vom da socoteală de ce am fost în trecutul nostru, respectiv de cultura și dezvoltarea noastră din epoca fanariotă“ (în altă parte se referea la epoca așa-zisă fanariotică, exprimate pe marginea căreia putem glosa, e fie modul cel mai firesc de exprimare, fie sublinierea relativității unei denumiri generice), *„și pentru care este de mare nevoie să renunțăm pentru moment la orice idei preconceptuate, la orice antipatii naționale și conduși numai de spiritul imparțial și rece – să putem în urmă scruta și constata adevărul, după toată rigoarea critică, spre a ne putea reculege datele pozitive, bazate numai pe monumente și probe admise de critica istorică“*.

Urmașul lui Naum Râmniceanu

A făcut carieră în cultura noastră, și nu fără temei, teza maioreșciană a formelor fără fond. Ar fi poate cazul să aducem în atenție și o altă realitate, aceea a recuperării simbolice a unei normalități la noi, până la un punct inaccesibile. Procedând precum cei mai mulți din cei care îl precedaseră în Academia Română,⁵ Constantin Erbiceanu onora, cu ocazia alegerii sale în rândul membrilor Academiei Române, memoria lui Naum Râmniceanu, gest corespunzător omagiului adus predecesorului în Academia Franceză. Inutil să menționăm că alegerea nu e întâmplătoare și se va fi făcut în urma unei înțelepte chibzuințe. Ea s-a datorat familiarității cu mansucrisele călugărului dar, a presupus fără doar și poate, o afinitate: *„Conformându-ne uzului și regulamentului acestei înalte Instituțiuni, de a-mi face solemna mea intrare în colegiul d-vostre prin pronunțarea unei cuvântări în public, mi-am ales ca subiect detractat descrierea vieții și activității literare a protosinghelului Naum Râmniceanu, un călugăr român care, în toată viața sa, a scris în istoria noastră națională și a învățat carte pe fiii neamului nostru românesc peste o jumătate de secol“*.

Gestul este, pe de-o parte, o scoatere din anonimat: *„Timpurile vitregi și dese prefaceri și în lucruri și în persoane, cât a trăit acest apostol al neamului nostru, au întins un val negru peste persoana și activitatea sa întreagă și ele au rămas nevăzute și neștiute până acum, ca și asupra altora, nu puțin, de felul acestuia“* și, în consecință, un act justițiar:

„Până la acest an, moșia strămoșească întreagă era arendată străinilor. De aceea, orice plantă, orice floare cu miros și culoare națională de pe ogorul românesc era înădușită, disprețuită, urgisită, ba și persecutată de străini. Așa a pățit și Naum călugărul.⁶ Dacă am putut reuși, prin descrierea ce am desfășurat-o înaintea d-vostre asupra vieții și activității literare a lui Naum Râmnicenu, bazat pe monumente scrise, a desmormânta amintirea-i perdută, a alunga de pe figura sa patriotică pâcla și ceața groasă ce-l întuneca până acum, fiind pentru aceste cuvinte necunoscut nouă urmașilor lor de sânge și neam, dacă, zic, am izbutit a vi-l presenta ca pe un luptător vajnic și aprig al Românismului, timp de peste o jumătate de secol, contra împilărilor neamului nostru, atunci merită, i se cuvine, cred, să-și reia și el locul între luptătorii naționalității noastre și să-l enumerăm și pe Naum între ostașii neamului românismului împreună cu ceilalți luptători încununați deja pentru vitejia lor, înțeleg între literații noștri Români. Căci luptă bună s-a luptat pentru conservarea limbei și a neamului nostru românesc“.

Reușita este confirmată imediat de D.A. Sturza, care dă răspunsul discursului de recepție al lui Erbiceanu: „Cuvântarea d-lui Ctin Erbiceanu ne-a transportat din vuietul mișcării zgomotoase a timpurilor prezente în chiliuța strâmtă a unui monah, al căruia nume zăcea în uitare, cu toate meritele de cari e înconjurat, cu toată recunoștința ce datorim unei munci care zadarnică nu a fost în zilele ei și care astăzi chiar ne procură o bucurie sufletească curată și limpede⁷“.

Considerăm, și nu e aceasta nicidecum vreo idee originală, că cel mai autentic omagiu ce se poate aduce memoriei unui savant este continuarea căutărilor sale.

Am făcut-o, chiar dacă nu cu intenția expresă de la bun început. Am reconsiderat așadar manuscrisele lui Naum Râmnicenu (24 la număr), dintre care cele mai multe provenite din donațiile lui Erbiceanu și descrise de el la sfârșitul discursului de primire în Academie⁸. De menționat aici că rezerva serioasă de material inedit din domeniul studiilor româno-grecești este repartizarea, uneori arbitrară, a manuscriselor în fondurile, fie românesc, fie grecesc. Astfel, un manuscris minuțios descris de Erbiceanu în discursul de la Academie și catalogat sub cele românești⁹ a trecut apoi în fondul grecesc, astfel încât, multe din piesele cuprinse în el au fost ignorate până acum¹⁰. Manuscrisul nu-i aparținuse

și era o adevărată comoară de documente privind anul 1821. Una dintre acestea e o piesă de teatru (o comedie-pamflet) compusă de Naum (aflăm în felul acesta că și-a petrecut timp la Brașov în timpul refugiului masiv din Țara Românească a celor aproape 20000 de munteni), multe poezii, printre care una care, după părerea noastră, dă răspunsul vitezei de adaptare a rumeliotilor (etnonim aplicat mai ales aromânilor) la mediul românesc (Μήνες τρεις η έξι φτάνει /Ρουμελιώτης να μανθάνει /όσα στην Βλαχία αρκεί [sunt suficiente șase sau trei luni ca rumeliotul să învețe ce-i trebuie în Valahia]), precum și textul *Buciumul cugetării* o parafrază după poemul *Trâmbița românească*, în care se află exprimată conciliantă viziunea lui Naum despre conviețuirea româno-grecească, într-o cuprinzătoare Dacie: „Că doao învecinate neamuri născute pentru ca să iubească, și să aibă o cugetare între dânsule având pre aceeași credință, dobândind mai pre aceiași creștere cu năravuri și obiceiuri de o asemănare cu obșteștile folosuri“.

Apelul său e pe cât de patetic, pe atât de minuțios în privința evocării tuturor categoriilor sociale: „Elinilor//f. 256, zicem grecilor celor ce să află în Dachia pentru ce protivnici pățimași vă aduceți și vă turburați înprotiva fraților și iubiților voștri dachi. Patria lor nu este adevăratul pământ al făgăduinții, care la cele mai nenorocite întâmplări ale patrii voastre v-au priimit cu brațe deschise, v-au arătat iubire de streini, flămânzi fiind voi, v-au hrănit, goli fiind, v-au înpodobit și săraci fiind v-au îmbogățit? Locurile acestea n-au fost cu veacuri mai nainte cel singur dorit și apărător al scăpării voastre? Pre cine din voi acești iubitori de streini eparhioți nu au căutat sau n-au suferit în pământurile lor? Care lucru ați vrut vreodată să uneltiți și nu ați luat voie? Cei ce vă chemați blagorodnici nu v-ați cinstit cu rangurile patriei lor? Închisu-v-au vreodată ușile? Adunării și al sfa-turilor lor?

Neguțătorii, folosindu-se din închipăuitoarea multă podoabă și dăzfătare a lăcuiitorilor, câștiga atâta, cât păoate nici cel mai de frunte neguțător al acelui mai mare oraș al Evropii.

Meșterii în puțină curgere de ani să părăsea de meșteșugul lor ca să-s apuce de negoț. Cei pedepșiți dascali să făcea dumnezei să cinstea și să propoveduia făcători de bine și luminători ai eparhiilor. Pentru ce dar atâta vrășmășie, patimă și pomenire de rău împotriva fraților voștri dachi?“

Mesajul se potrivește punctual anului 1821 și distrugerilor legate de răscoala greacă: „*Părăsiți calea stricăciunii și întoarceți pașii voștri către fapta cea bună. Simțirea slobozenii, este mai ales simțirea dreptății. Nevrednic lucru este ca un neam carele la începuturile politiceștii sale prefaceri nu să arată mai dreptu, mai făcător de bine, și mai mare decât altădată*”/f. 259 ca să dobândească slobozenia sa“.

Erbiceanu exprima opinii asemănătoare, în alți termeni desigur, la trei sferturi de veac mai târziu: „...mai toate cărțile grecești imprimate în Occident sunt cu banii și cooperarea românilor. Astfel dar, noi românii nu numai am dat ospitalitate seculi întregi fraților noștri de credință greci, spre a-și face educațiunea în școalele din Principate în timpuri când n-aveau unde să-și plece capul dar, încă li-am desmormântat și dat la lumină scrierile oamenilor lor erudiți. Este dar drept și în consonanță cu faptele ca grecitatea să păstreze o profundă recunoștință românilor, pentru că perzându-și patria, și-au redobândit-o prin concursul material și moral al Românilor!

...este adevărat că renașterea Greciei au costat pe români multe sacrificii bănești, multe nenorociri, mult sânge românesc vărsat, dar să fim mândri c-am contribuit la reînvierea unui popor, după cum la 1877 la renașterea Bulgariei!“¹¹

Patria, ca Zeița frumuseții

Erbiceanu are un punct de vedere extrem de stenic, își dezvăluie natura luptătoare în sensul unei strategii bine gândite, apoi aplicate, apoi învingătoare. În această dialectică își are loc și contemplarea biruitoare, constructiv nu prea lungă, de la înălțimea unei culmi: „*Știm cu toții domnilor că neamul românesc au trecut prin multe și dureroase împrejurări, au suferit ciuntiri și truncheri, și au încercat și mai multe amenințări chiar de viață. Acestea au provenit pe deoparte din cauza situației noastre geografice, iar pe de alta din cauza stăruinței și persistenței în convingerile noastre naționale, și în fine din cauza credințelor noastre religioase strămoșești*“.

Un punct de vedere pe nedrept pus la îndoială astăzi ca fiind inutil apologetic, este cel pe care doresc să-l supun atenției în încheiere. Nu riscă să sune patetic și nici nu trebuie să ne activăm la modul ironic parafraza caragialiană, în fond, atât Erbiceanu, cât și Cargiale au fost membrii faimoasei Junimi. Cât despre inspirata comparație în care numele zeiței e doar sugerat, nu face altceva decât să descrie imensa afecțiune a istoricului față de locurile lui natale și de neamul din care se trăgea. Să meditam, așadar, o dată în plus, la mesajul care ne vine peste timp de la istoricul Constantin Erbiceanu: „*Din toată această lungă luptă și cumplită și care au durat seculi întregi față de popoarele ce ne încungiu, numai pentru salvarea existenței noastre, am avut a îndura multe prefaceri în neamul nostru, multe schimbări în moravuri, în datine, în limbă. Cu toate acestea, cu tot amestecul, cu toată influența străină, titlurile originii și unitatea dezvoltării noastre ni este salvată – au apărut curată mândră și frumoasă ca și zeița din spumele agitate de valuri! Astăzi respirăm aerul viu al libertății și naționalității noastre. Astăzi conștiința națională este puternic însădită în inimile noastre și cu drept aspirăm a ocupa un loc în concertul națiunilor civilizate*“.

Note

¹ V.C. Erbiceanu, *Viața mea scrisă de mine după cât mi-am putut aduce aminte*, București, 1913.

² V.L. Rados, *Un intelectual ortodox, pionier în studiile culturale în Ulfila, viața și doctrina lui*, p. 20.

³ A. Pippidi, Postfață la *Cronicari greci...* post Anexa 4.

⁴ *Viața și scrierile*, p. 4.

⁵ Al. Papiu-Ilarian îl omagia în 1869 pe Gh. Șincai, G. Sion în 1870 pe Al. Donici, P. Poenaru în 1871 pe Gh. Lazăr, I. Ghica în 1880 pe B.P. Hasdeu, Ath. M. Marienescu în 1882 pe P. Maior, I. Vulcan în 1892 pe D. Cichindeal, I. Kalinderu în 1894 pe episcopul Melhisedec, D.C. Ollanescu-Ascanio în 1894 pe V. Alecsandri, A.D. Xenopol în 1900 pe A. Șaguna.

⁶ *Viața și activitatea literară ...* București, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, 1900, p. 4.

⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁸ *Ibidem* pp. 39–97.

⁹ Sub fosta cotă ms. rom. 258.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 91–93.

¹¹ *Discurs rostit în Aula Universității din Iași asupra Școalei grece și române*, Iași, tipolitografia H. Goldner, 1885, pp. 33, 35.

Contribuțiile lui Constantin Erbiceanu la studierea izvoarelor grecești ale istoriei Țărilor Române *

Mihai Țipău**

O trecere în revistă, fie și sumară a studiilor lui Constantin Erbiceanu pune în evidență cantitatea mare, dar nu neobișnuită pentru epocă, de surse istorice publicate, traduse sau semnalate de acesta. Sursele în limba greacă, la care ne vom referi în continuare, nu sunt singurele care l-au preocupat, dar sunt cele care au diferențiat cercetările sale de cele ale contemporanilor săi.

Erbiceanu a fost un deschizător de drumuri în numeroase direcții în domeniul izvoarelor grecești, publicând deopotrivă documente oficiale, texte teologice și istorice bizantine și postbizantine, dar și scrieri din perioada modernă sau contemporană, inclusiv traduceri din filosofia neogreacă.

Care este relevanța surselor publicate de Constantin Erbiceanu pentru istoricul de astăzi? Vom spune cu siguranță că este departe de a fi minimă, deși a trecut mai bine de un secol de la apariția lor. Un studiu atent arată că multe dintre textele publicate de acesta nu au cunoscut alte ediții, rămânând adesea singurele traduceri accesibile cercetătorului român. În unele cazuri cum ar fi, de exemplu, volumul de *Cronicari greci*, pentru unele texte, edițiile sale rămân unicele care pot fi utilizate. Nu vom spune că o nouă ediție nu ar fi putut fi realizată mai bine de eleniștii care i-au urmat, ci vom constata doar că acest lucru nu a fost încă făcut.

Ar putea fi activitatea lui Erbiceanu un exemplu de urmat pentru elenistul de astăzi? O simplă comparație va răspunde desigur acestei întrebări. Pe de o parte, Erbiceanu, cu mijloacele pe care le avea la dispoziție, a semnalat numeroase manuscrise grecești și a publicat chiar și un succint catalog al manuscriselor din colecțiile românești în periodicul Societății Filologice din Constantinopol al cărei membru era.

Pentru celălalt termen al comparației revenim în zilele noastre. Nu avem până în prezent un catalog

tipărit complet al manuscriselor grecești din Biblioteca Academiei (ce formează una dintre colecțiile importante de astfel de manuscrise în plan mondial) și care cuprinde multe exemplare datorite chiar de către Erbiceanu. La fel, nu avem un catalog complet sau măcar un repertoriu al manuscriselor grecești aflate în România. Este inutil de subliniat ce dificultăți ridică aceste lipsuri pentru activitatea eleniștilor români sau străini.

Este un fapt că ritmul de publicare, de identificare și de semnalare științifică a surselor grecești ale trecutului românesc a cunoscut fluctuații de-a lungul a o sută de ani. De remarcat însă că, în această perioadă, rareori ritmul l-a egalat pe cel pe care Erbiceanu l-a atins în această activitate. Rareori s-a manifestat, din 1913 până astăzi, în rândurile eleniștilor entuziasmul de a publica o cantitate și o varietate atât de mare de surse grecești.

Cercetările în colecțiile de manuscrise îi oferă lui Erbiceanu ocazia de a face descoperiri importante. Astfel era manuscrisul conținând transpunerea în greaca modernă a tratatului despre dregătoriile curții bizantine atribuit lui Codinos, transpunere făcută de Hrisant Notaras. În articolul în care semnală acest manuscris, elenistul român sublinia încă din titlu că acesta era „*necunoscut în literatura greacă până acum*”. Un alt caz în care Erbiceanu intra în dialog științific cu eleniștii străini (cum ar fi Sathas sau Legrand) este cel în care, în *Cronicarii greci*, publica după un autograf al lui Constantin Dapontes o ediție mai amplă decât cele apărute până atunci a *Catalogului istoric* al acestuia.

S-ar putea obiecta că epoca lui Erbiceanu era cea în care marile colecții de manuscrise nu erau încă cercetate, sau erau în formare și, prin urmare, descoperirile spectaculoase erau mult mai ușor de făcut. Totuși, astăzi chiar, zeci și sute de texte grecești provenind din Țările Române, sau în legătură

* Alocuțiune susținută la Sesiunea comemorativă dedicată centenarului morții academicianului Constantin Erbiceanu (24 octombrie 2013, Aula Academiei Române)

** Cercetător, Institutul de Studii Sud-Est Europene

cu acestea, texte din toate categoriile (istorice, epistolare, teologice, retorice sau literare) își așteaptă și astăzi editorii. Alte texte importante pentru istoria românească nu dispun încă de ediții critice și traduceri pe măsura importanței lor. Lipsește, de exemplu, un *corpus* al așa-numitei istoriografii greco-române, din perioada medievală și modernă. Sute de documente grecești emise în Țările Române de patriarhii Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei sau Ierusalimului sunt încă inedite sau răspândite în diverse publicații, adesea cu traduceri nu foarte corecte.

Considerăm că cele enunțate anterior justifică pe deplin utilitatea unor astfel de evocări, dar și explorări ale preocupărilor științifice ale înaintașilor.

Elenistul de astăzi, așezat confortabil în fața calculatorului electronic portabil și privind imaginile digitale ale unui codice, nu poate să nu compare, măcar în treacăt, activitatea sa cu cea pe care, cu peste un secol în urmă o desfășura Constantin Erbiceanu pe când copia cu creionul ori tocul, la lumină slabă, manuscrise pe care le salvase poate de la o distrugere sigură.

S-ar putea obiecta că Erbiceanu a publicat multe documente doar în traducere, fără textul original grecesc. Desigur că normele științifice actuale ar impune acest lucru, dar trebuie avut în vedere și contextul epocii și publicațiile în care apăreau textele amintite. Este posibil ca adesea lipsa textului grecesc să fie consecința limitelor impuse de spațiul tipografic (cum era cazul în periodicele ce aveau un număr restrâns de pagini). În alte cazuri, în care editorul român a preluat documente din ediții străine deja existente, uneori recente, este posibil să nu fi considerat necesară reluarea textului original, care putea fi consultat de cei interesați în respectivele ediții, primând pentru moment publicarea variantei lor în limba română. De altfel, atunci când Erbiceanu și-a propus să realizeze o ediție științifică la standardele epocii, a reușit să o realizeze cu succes, ca în cazul volumului de *Cronicari greci* ai epocii fanariote, în care textul grecesc primează, apărând uneori chiar și fără traducerea românească.

O remarcă despre limba traducerilor din greacă ale lui Constantin Erbiceanu; este limba epocii sale, moderat latinizantă, cu numeroase neologisme, unele mai puțin familiare cititorului de astăzi. Acesta ar putea fi uneori descurajat chiar de ortografia vremii, fapt care le impune editorilor moderni ai textelor o inevitabilă „modernizare”. Sub aceste forme exterioare se poate detecta însă, în cele mai multe

cazuri, o surprindere atentă a sensurilor originalului grec, în texte din cele mai variate, adesea dificile.

În unele cazuri, cercetarea vechilor tipărituri grecești i-a oferit lui Erbiceanu rezultate neașteptate. Astfel, a descoperit că un exemplar din *Noua Sinopsis a Istoriilor* a lui Mattheos Tzizgalas aparținuse mitropolitului Dosoftei al Moldovei. Ierarhul făcuse numeroase însemnări pe paginile cărții, însemnări ce ofereau o perspectivă interesantă asupra erudiției sale. Cercetările ulterioare cu privire la această carte au confirmat și au adus noi precizări cu privire la informațiile consemnate de Erbiceanu.

Constantin Erbiceanu nu înțelegea prin termenul de elenist, cu care își definea preocupările, un specialist axat doar pe cultura antichității clasice. În dubla sa calitate de teolog și de istoric, a explorat texte grecești care acoperă o durată de un mileniu și jumătate, din secolul al IV-lea până în vremea sa, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Oricine este familiarizat cu istoria literaturii eline, bizantine și neogrecești înțelege că acest demers nu a fost unul simplu. Transformările limbii elene nu au fost liniare, tendințele arhaizante revenind periodic, un text din secolul al XVIII-lea putând fi mai dificil de înțeles decât unul redactat cu câteva secole în urmă.

Investigațiile lui Erbiceanu în vederea descoperirii de texte grecești relevante pentru istoria românească nu se limitează la bogatele și aproape necunoscutele pe atunci colecții din Iași și București. Va fi făcut acest lucru și în Constantinopol și, cu siguranță la Muntele Athos unde, la Mănăstirea Xeropotamu găsea manuscrise autografe ale lui Chesarie Dapontes.

Este cunoscut faptul că prețuia și chiar colecționa carte veche. Multe dintre manuscrisele din care publica texte se aflau în posesia lui. Sunt cunoscute donațiile de manuscrise pe care le face Bibliotecii Academiei. O ediție greacă din secolul al XVI-lea aflată astăzi în colecțiile Bibliotecii Naționale a României fusese dăruită de Erbiceanu susținătorului său, Dimitrie A. Sturdza. La rândul său, istoricul primea în dar în 1897 de la Manuil Ghedeon cartea publicată în 1789 la București despre faptele lui Mavrogheni. În 1866 la Muntele Athos sau la Atena, Constantin Erbiceanu intra în posesia unui prețios manuscris bizantin din secolul al XII-lea, decorat cu miniaturi, cunoscut astăzi sub denumirea de *Lectionarul Evanghelic Jaharis*. În mai 1877, Erbiceanu era nevoit, probabil din motive economice, să vândă la Paris codicele pe care îl achiziționase cu 11 ani în urmă. Însemnarea de

posesor în limba greacă cu numele Κωνσταντίνος Ερβιτσεάνου este proba trecerii acestui manuscris, aflat astăzi la Metropolitan Museum din New York prin mâinile savantului român. De remarcat că, anterior, același codice aparținuse și lui Hrisant Notaras, ale cărui legături cu Țările Române sunt bine-cunoscute¹.

Modul în care Erbiceanu a valorificat sursele grecești pe care le descoperea, a fost variat: de la scurte note și semnalări la publicarea de texte sau traduceri integrale sau parțiale. Sursele istorice grecești sunt doar una dintre dimensiunile activității sale de cercetare. Totuși, cunoașterea acestor izvoare se reflectă și în abordarea unor subiecte care nu se referă în mod direct la cultura greacă.

Uneori, elenistul apela la colaboratori, cum ar fi în cazul traducerii elogiului făcut pentru Mavrogheni de dascălul Theodor din Trapezunt, sau a celei a dificilului text despre viața lui Constantin Mavrocordat a lui Petru Depasta, incluse în tomul *Cronicarilor greci*, traduceri realizate de fratele său, Gheorghe Erbiceanu, care studiasse și el la Atena.

Caracteristică pentru Constantin Erbiceanu este familiarizarea sa cu literatura de specialitate publicată în limba greacă, fapt care îi asigură o poziție aparte între istoricii români ai vremii. Acest fapt îi oferea o perspectivă specială asupra subiectelor pe care le tratează, inclusiv a celor de istorie românească. Răsfoind bibliografia greacă mai veche sau mai nouă, Erbiceanu face descoperiri importante pe care le comunică în articolele sale, traduce *in extenso* pasaje privitoare la români, iar, uneori, oferă varianta românească integrală a unor lucrări. Desigur, istoricul nu omite să consulte însă cu interes și edițiile occidentale recente sau mai vechi ale autorilor bizantini și post-bizantini.

Pentru perioada antichității târzii, Erbiceanu a studiat viața și activitatea lui Ulfila, traducătorul *Bibliei* în limba gotă, căreia îi dedică o serie de studii reunite ulterior într-un volum. Lucrarea, care a fost recent republicată într-o ediție critică, reunește textul original și traducerea pasajelor din autorii greci și latini care au scris despre Ulfila și reprezenta, în 1901, prima contribuție românească cu privire la personalitatea acestuia.

Istoria bisericească a lui Teodoret, episcopul Cirului, este o altă scriere spre care Erbiceanu și-a îndreptat atenția și a cărei traducere integrală a publicat-o, mai întâi în periodicul „Biserica Orthodoxă Română” și apoi într-un volum separat². Este drept că, în acest caz, elenistul a beneficiat de două tra-

duceri pe care le descoperise în manuscris, dintre care una fusese făcută de Veniamin Costaki. Descoperirea acestora îi oferă ocazia de a descrie cele două manuscrise, dar și de a face o prezentare a vieții și activității lui Teodoret al Cirului.

Interesul teologului se îmbină cu cel al istoricului atunci când publică studiile despre canoanele sinoadelor ecumenice, pentru care utilizează volumele editate de Georgios Rallis și Mihail Potlis la Atena.

O altă sursă bizantină, de această dată parenetică, publicată în traducere de Erbiceanu, sunt capitolele diaconului Agapet adresate împăratului Justinian, scriere care a avut un rol de seamă în dezvoltarea ulterioară a „oglinzilor principilor”, atât în Orient, cât și în Occident³.

Tot în cadrul preocupărilor de literatură bizantină se înscrie și prezentarea succintă pe care Erbiceanu o făcea imnologiei, începând din secolul al IV-lea și până în epoca Sfântului Ioan Damaschin⁴.

O altă categorie de surse care i-a reținut atenția au fost așa-numitele cataloage episcopale bizantine, în care identifică și studiază locul ocupat de eparhiile românești în ierarhia bisericii din Constantinopol. O astfel de sursă bizantină din secolul al XII-lea este publicată în traducere, însoțită de numeroase note critice. Este vorba de lucrarea despre ordinea tronurilor patriarhale a lui Nil Doxapatriș, alcătuită în anul 1143⁵.

Descoperirea a două discursuri ale lui Nicetas Choniates (pe care le socotește „acte oficiale”) datând din timpul domniei lui Isaac al II-lea Angelos îi oferă lui Erbiceanu ocazia de a face o incursiune în istoria romanității sud-dunărene, reflectată în sursele bizantine. Pe lângă citatele din alți autori bizantini, cele două discursuri ale lui Choniates publicate în traducere, cuprind date importante cu privire la răscoala Asăneștilor care avusese loc cu puțin înainte de alcătuirea acestora⁶.

Mai multe documente bizantine dintr-o perioadă de o deosebită importanță au fost puse în circulație și dezbătute pentru prima dată în istoriografia română tot de către Erbiceanu. Este vorba despre actele oficiale din secolul al XIV-lea din registrul Patriarhiei constantinopolitane care fuseseră publicate de Miklosich și Müller; a tradus texte esențiale pentru înțelegerea istoriei ecleziastice a vremii. Tot pe baza acestor documente și a altor surse, Erbiceanu a redactat un studiu despre începuturile ierarhiei bisericești la români.

Dintre sursele bizantine ale secolului al XV-lea, Constantin Erbiceanu traduce fragmente din cronica lui Georgios Sphrantzes, folosind ediția publicată la Viena în 1796. Textele alese se referă la sultanul Baiazid I și la căderea Constantinopolului⁷. Din același secol datează și originalul altor texte publicate în traducere de elenistul român, cum sunt decizia sinodului de la Florența⁸ și mărturisirea credinței ortodoxe redactată de Ghennadios Scholarios. Decizia de la Florența era publicată după o ediție din secolul al XVI-lea a așa-numitelor „acte grecești” ale conciliului din 1439, fiind dat totodată și textul grec al subscrierilor reprezentanților Moldovei, mitropolitul Damian și protopopul Constantin.

Una dintre cele mai importante contribuții ale lui Constantin Erbiceanu este efortul de semnalare, publicare și traducere a numeroase texte grecești bizantine și post-bizantine, deschizându-se astfel calea unor studii aprofundate ale acestor izvoare. Din secolul al XVI-lea datează *Nomocanonul* lui Manuel Malaxos, pe care Erbiceanu îl descoperea într-un manuscris din biblioteca Seminarului Central din București, și pe care îl considera autograf al autorului, datând din 1562. Copist de manuscrise, compilator de texte juridice și istorice, dar și notar al Mitropoliei din Teba, Manuel Malaxos și-a redactat *Nomocanonul* în două variante, în limba cultă și în cea populară. Versiunea descoperită de Erbiceanu era scrisă în limba cultă și, deși fusese identificată ca izvor principal al *Îndreptării Legii* publicate la Târgoviște în 1652, istoricul observa și demonstra cu exemple că între cele două texte erau și câteva diferențe.

Dintre sursele istorice grecești din secolul al XVII-lea, Constantin Erbiceanu a tradus integral *Efemeridele* lui Ioan Cariofil, care fuseseră publicate cu puțin timp în urmă de către Periclis Zerlentis în „Buletinul Societății Etnografice și Istorice a Greciei”. Ioan Cariofil trăise și activase mult timp în Țara Românească și făcea parte din cercurile fanariote care aveau relații strânse cu spațiul românesc, însemnările sale cuprinzând multe informații în acest sens.

De la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor datează scrierile lui Hrisant Notaras studiate de Erbiceanu. *China supusă*, un text bazat pe însemnările lui Nicolae Milescu Spătarul și pe alte lucrări, a fost publicat integral în traducere românească în urma unei comunicări făcute la Academie⁹. În introducerea la *China supusă*, Erbiceanu discută pe baza textului grecesc pe care îl avea la

dispoziție, chestiunea originii etnice a spătarului, care va preocupa mult timp istoriografia română¹⁰.

Vechile tipărituri din spațiul românesc i-au oferit un alt vast câmp de cercetare. Ne vom referi aici doar la cele în limba greacă, reamintind însă că istoricul a fost deopotrivă preocupat și de cele românești. Dintr-o astfel de carte, Erbiceanu preia și traduce viața lui Meletios Syrigos scrisă de patriarhul Dositei al Ierusalimului, iar din alta, *Sfaturile creștin politice* adresate de Antim Ivireanu lui Ștefan Cantacuzino. Și în acest caz, este folosit un exemplar al cărții pe care i-l oferise în dar Manuil Ghedeon¹¹. Mai mult, a încercat și alcătuirea unei bibliografii grecești a cărților ce aveau legătură cu spațiul românesc. Este o idee care ar merita reluată de cercetătorii de astăzi, poate într-o formă ce ar consemna și exemplarele din această categorie de cărți grecești aflate în bibliotecile lumii.

Dintre numeroasele lucrări ale lui Dapontes, elenistul român traduce și o descriere geografică a Daciei, așa-numitul „canon”, introducerea la un manuscris autograf conținând scrierea *Fanarul femeilor*, precum și dedicația către Chesarie al Râmnicului din ediția din 1780 a *Patericului* Sfântului Grigorie Dialogul.

Din anii 1702–1704 datează cele patru discursuri panegirice compuse de Ștefan Brâncoveanu și rostite de fratele său, Radu. Publicate în original în limba greacă de către Antim Ivireanu într-o serie de broșuri, acestea au fost prezentate pentru prima dată în varianta lor românească de către Constantin Erbiceanu, aruncând astfel o nouă lumină asupra educației fiilor lui Constantin Brâncoveanu. Textul original grec al acestor discursuri ar trebui publicat într-o ediție critică adecvată, care să le facă cunoscute eleniștilor din România și nu numai.

Dintre textele datând din secolul al XVIII-lea, Constantin Erbiceanu a descoperit și publicat în traducere și unele mai puțin cunoscute, cum este cel referitor la războiul ruso-polonez, sau cel cu privire la situația creștinilor din Turcia. Extrem de importantă este semnalarea informațiilor cu privire la români dintr-una din lucrările monumentale ale istoriografiei grecești din secolul al XVIII-lea, cea aparținând lui Athanasios Comninos Ipsilantis, din care o parte importantă fusese publicată la Constantinopol în 1870. Această lucrare nu are încă publicată o ediție integrală a textului grec, dar nici o traducere românească completă.

Unele personalități au fost „redescoperite” de către Erbiceanu și operele lor repuse în circuitul ști-

ințific. Este cazul lui Naum Râmniceanu. Dintre scrierile grecești ale acestuia, în afară de cele publicate în *Cronicarii greci*, vom menționa un istoric al evenimentelor din 1821 din Țara Românească. Între textele de la începutul secolului al XIX-lea, trebuie menționate pasaje traduse din *Istoria României* a lui Daniil Filippidis. Erbiceanu traduce folosind ediția lui Sathas¹² și scrierea de istorie bisericească, adesea neglijată de cercetătorii de mai târziu, a lui Sergios Makreos, redactată aproximativ în aceeași perioadă.

Dintre scrierile grecești contemporane, elenistul român o traduce integral pe cea a lui Epaminondas Stamatidis, referitoare la *Biografiile marilor dragomani ai statului otoman*, pe care o publică, ca și în alte cazuri, mai întâi în etape, în paginile revistei amintite anterior și apoi într-un volum. Lucrarea lui Stamatidis rămâne și astăzi, cu toate contribuțiile punctuale ulterioare, singura sinteză cu privire la acest subiect; interesea în mod direct istoria principatelor, funcția de mare dragoman precedând în *cursus honorum* al aristocrației fanariote pe cea de domnitor la București sau la Iași.

Tot dintre traduceri din scrierile grecești contemporane, trebuie amintite capitolele din cartea lui Ioannis Skaltsunis, *Religiunea și Știința. Meditațiuni filosofico-teologice* pe care o publică împreună cu Dragomir Demetrescu în 1885, pe când se afla încă la Iași¹³. Cartea, care aborda chestiunea raporturilor dintre religie și știință, a cunoscut un larg ecou în cultura greacă.

Alte traduceri din autori contemporani includ studii despre sensul cuvintelor „întâi stătător” și „locțiitor” din titulatura ierarhilor.

Mai multe documente în limba greacă redactate în principate au fost publicate de Erbiceanu într-o serie intitulată *Materiale privitoare la istoria națională*, ce a apărut în revista „Biserica Orthodoxă Română”, serie care a fost o primă formă de valorificare a acestei categorii de izvoare, înainte de volumul al XIV-lea al Colecției „Hurmuzaki”, care, în cele trei părți ale sale, este totuși departe de a cuprinde totalitatea acestui material. Unele ediții de documente sunt rodul colaborării lui Erbiceanu cu personalități de seamă ale istoriografiei românești, ca Alexandru D. Xenopol, pentru volumul *Serbarea școlară de la Iași* sau Nicolae Iorga, împreună cu care publică corespondență din secolul al XVI-lea.

O nouă ediție care ar reuni cele mai importante surse grecești publicate de Erbiceanu, însoțite de un aparat critic adecvat, surse care sunt răspândite

astăzi în vechile publicații, rare și greu accesibile, ar putea oferi o imagine completă asupra contribuției acestuia la studiile bizantine și neoelene din România.

Alte informații importante sunt obținute de Erbiceanu din însemnările de pe cărți. Personalități ale vremii îi recunosc competența și îi oferă spre publicare astfel de însemnări în limba greacă.

Erbiceanu a fost un deschizător de drumuri în numeroase direcții în cercetarea românească cu privire la izvoarele grecești, publicând deopotrivă documente oficiale și texte narative bizantine și post-bizantine, dar și scrieri din perioada modernă sau contemporană, inclusiv traduceri din filosofia neogreacă.

O trecere în revistă, fie și sumară, a studiilor publicate de Constantin Erbiceanu pune în evidență cantitatea mare, dar nu neobișnuită pentru acea epocă, de surse istorice publicate, traduse, comentate sau semnalate. Sursele în limba greacă nu sunt singurele care l-au preocupat, dar sunt cele care au diferențiat cercetările sale de cele ale contemporanilor săi.

Note

¹ J. Lowden, *The Jaharis Gospel Lectionary. The Story of a Byzantine Book*, New York, 2009, pp. 7–9.

² Teodoret Episcopul Cirului, *Cinci cuvinte asupra Istoriei Bisericești de la 345–420*, traduse în românește de Mitropolitul Veniamin Costachi fiind în retragere la Monastirea Slatina, în anul 1845 și imprimate de pe original de Constantin Erbiceanu, București, 1894.

³ *Biserica Orthodoxă Română*, XXXI(1907), 7, pp. 731–746.

⁴ *Biserica Orthodoxă Română*, VII(1883), 3, pp. 133–141 și VII(1883), 4, p. 256.

⁵ N. Doxapatriu, *Ordinea tronurilor patriarhale*, XIV (1890), 8, pp. 573–600.

⁶ Cele două discursuri au fost publicate în K. Σάθας, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, A', Veneția, 1872, pp. 73–75, 77–84. AARMSI, II, XXIV, p. 1–38.

⁷ *Biserica Orthodoxă Română*, XIII (1890), pp. 81–85, XXI(1907), 1, pp. 10–22.

⁸ *Biserica Orthodoxă Română*, XIII (1889–1890), pp. 141–152.

⁹ AARMSI, II, XXIV, pp. 145–163.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 147–149.

¹¹ C. Erbiceanu, *Macsimile și sentințele lui Anthim Ivireanu*, B.O.R., XIV(1890), 5, pp. 333–355.

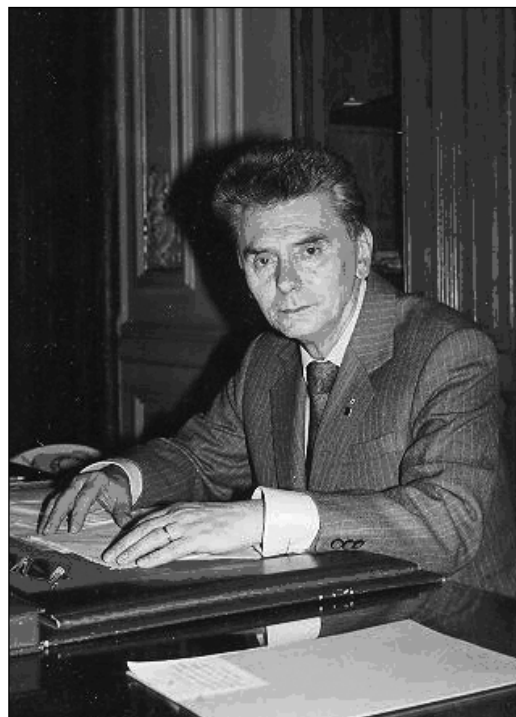
¹² S. Macreu, *Amintiri asupra istoriei bisericești de la 1750–1800*, traduse în românește de Constantin Erbiceanu, București, 1901.

¹³ I. Scalțuni, *Religiunea și Știința. Meditațiuni filosofico-teologice*, traduse și prelucrate de Constantin Erbiceanu și Dragomir Demetrescu, Iași, 1885.

Mărturii istorice (I)

Cu amărăciune scria Miron Costin că „*nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremi*“. Așa fiind, ce ar putea face omul când vremurile îi sunt potrivnice de parcă ar vrea să-l izgonească din istorie? Rezistența apare ca fiind singura formă care să poată asigura o anume continuitate, ca o așteptare lucrătoare a unor vremi prielnice. Dar în ce fel? Cu ce mijloace? Întrebările ni le punem acum după trecerea evenimentelor, pentru că în miezul lor, condiția *sine quo non* este întărirea capacității de a rezista, lupta și, nu în ultimă instanță, sacrificiul. Așa s-au petrecut evenimentele și după 23 august 1944 și recuperarea memoriei acelor ani este o datorie de onoare, cel puțin a celor care astăzi trăim într-un regim democratic, cu toate imperfecțiunile lui.

Profesorul dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, este unul dintre eroii mișcării de rezistență pentru care a „plătit“ cu ani grei de detenție politică prin închisorile comuniste. Spune adesea cu convingere că importantă cu adevărat a fost lupta și nu suferința. Începând cu această lună, revista „Academica“ va publica, în fiecare număr, mărturii din acei ani a căror umbră mai stăruie dureros în amintirea unora dintre noi.

DECALOGUL OCNAȘULUI

*În pușcărie să nu faci azi ce poți face mâine!
Tăcerea e cel mai mare rău al temniței!
Să nu vorbești multe, ci mult!
În pușcărie există numai două categorii:
cei morți de afară și cei vii dinăuntru!
În temniță, Dumnezeu se poate ascunde sub orice uniformă
de milițian, iar dracul în hainele vărgate ale oricărui deținut!
În celulă nu ai decât un singur dușman: TU ÎNSUȚI!
Orice mâncare e bună în celulă, cu excepția celei care lipsește!
Dacă-ți vine să plângi, nu consuma toate lacrimile dintr-odată!
Nu căuta speranța atârnată de pereții temniței.
Ea are aici un singur sălaș: în obișnuința de toate zilele!
În temniță te eliberezi în fiecare zi!*

Radu Ciuceanu
Ianuarie, 1990

Nimeni nu ne-a cerut iertare

(Fragment din poem)

*Radu Ciuceanu**

Mereu am coșmaruri. Mă năpădesc vise sparte, imagini trunchiate, monștri care vin neconținut spre mine, plecându-și vertebrele, ca niște animale din Pleistocen, cerându-mi în cor iertare. Dar asta se petrece numai în vis. Mă trezesc, nu văd pe nimeni, și aștept apoi încăpățânat, cu obstinația sfinxului care nădăjduiește că vântul îi va toci cândva labele, dăruindu-i formă umană.

Aștept să ni se ceară iertare! Pe rând sau cum vor, dar măcar să-i aud, să le zăresc mutrele, să vină de unde-or veni, din văzduh, din ape, ba chiar de sub pământ. Să se apropie, să aibă curajul, să încerce pe brânci, pe coate, să vină să ne ceară, în fine, iertare. Poporului român și mie!

Să vină să ne ceară iertare cei care ne-au împărțit hotarele! Călăul de la Răsărit și nebunul de la Apus, ca și cei care au primit spargerea hotarelor fără a ridica armele. Cei care ne-au măcelărit, la lumina zilei sau în miez de noapte, atunci când au călcat țarina românească. Cei care l-au omorât pe protopopul Munteanu sau pe căpitanul Iepure. Să vină, chiar și cu mâinile pline de sânge, dar să vină! Să vină iarăși, de unde sunt, cei care și-au vândut cuvântul și au lăsat ca țara să fie vândută. Să vină cei care ne-au sfărțecă trupurile, care ne-au distrus casele și ne-au vânat feciorii pe cerurile României. Cei care își dăduseră mâna, împărțind cu ortacii Europa, așa cum împărți o vită la abator. Să vină însă și cei care ne-au promis, într-un august, că vom fi eliberați, că vom avea un armistițiu, când nu era vorba decât de capitulare. Să vină toți, în frunte cu cel care și-a lăsat armatele să-i fie luate de dușman și împinse în lagărele de la Răsărit, ca o turmă. Să vină și aceia care au sortit popoarelor, la Paris, alte frontiere decât cele firești: să vină târâș, umili, cu

fața în cenușă, toți politicienii victorioși, mareșali ai triumfului, conducătorii schilozi. Să vină, pe urmă, tiptil, rușinați, cu ochii în pământ, și cei o mie de membri de partid care au făcut mai mult rău țării decât un miliard de oameni la un loc. Pe cât au fost de puțini, pe atât de mult s-au înmulțit ca volbura în lan și ca viermele în carne. Să vină și să ne spună, chiar și în șoaptă, de ce-au cântat odă „marelui Stalin“. [...]

Să vină apoi și înșelătorii din toamna lui 1946 ținându-se de mână, tremurând de rușine, auzindu-și glasurile, dar nevoind să fie auziți, blestemându-și păcatul de a fi furat poporului dreptatea și speranța. Și ar mai trebui să vină la giudeț și cei ce m-au schingiuat ca pe un netrebnic, cei care m-au chinuit, pe mine și pe alții ca mine, pentru vina de a-mi fi iubit pământul, credința și neamul. Călăi mulți, câți or fi fost, să le auzim acum vaietul urcând din pământ, să le zărim fețele muncite, secate de lacrimi!

De ce-au făcut-o, să ne spună acum de ce-au făcut-o, când toți aveam doar aceleași vini și ne mângâie același vânt. Să-mi ceară iertare, cu țipăt, de s-ar auzi până-n înaltul cerului, mie și miilor de tineri zdrobiți, să ne ceară iertare pentru că s-au năimțit, pentru că au făcut din tortură o școală, iar din crimă o carieră. De și-ar clama iertarea, poate s-ar acoperi măcar a milioana parte din geamătul reeducaților de la Pitești, Gherla sau Canal. [...]

Sunt convins că vor veni până la urmă. Îi văd târându-se, împingându-se unii pe alții, pe brânci sau pe coate, așteptând să-și ceară iertare. N-au încotro. Dincolo de mine îi așteaptă ISTORIA, necruțătoare, al cărei monitor a început deja să clipească!

Prolegomene la geneza și desfășurarea mișcării de rezistență

Radu Ciuceanu

Funcție importantă a psihicului, memoria este cea mai constantă valoare umană, caracterizând dimensiunea temporală cu cele trei segmente: prezent, trecut, viitor. Datorită ei, eul fiecăruia capătă continuitatea identității și alterarea sa, pierderea acestei funcții duce la ieșirea din timp, atât pentru individ, cât și pentru colectivitate. Atunci, omul devine un sclav al prezentului, foarte ușor de manipulat. În tehnica generală a manipulării, atât de substanțial îmbogățită cu prilejul apariției curenților totalitare ca și a democrației virusate, memoria se comportă ca un pion, dar este îmbrăcată ca o regină, capabilă să influențeze și să determine viața societății ca și pe cea a individului. Memoria începe cu clipa care a trecut și evident din crugul vremii și noi cu ea. De felul în care vom restitui clipa societății din care facem parte ea va intra în zestrea istoriei. Bună sau rea, ea dobândește certificatul de autenticitate prin acei martori ai memoriei și, cu cât sunt mai mulți și mai obiectivi, cu atât șansa de a avea o istorie epurată de impuritățile subiectivismelor de toate felurile este mai mare. Evident, istoria nu este o pânză țesută numai de mâini nevinovate și neprihănite; macularea lor determină multiple forțe, dintre care cea mai importantă este „puterea“, acea putere suverană care corupe autoritatea și, în cele din urmă, devine oarbă și iresponsabilă. Absolutismul, sub forma lui statală, ridicat în contemporaneitate pe ruinele autoritarismului monarhic, a fost, până mai ieri, cea mai apropiată expresie a unei democrații alterate, în numele competitor și aleator al electoratului decizional.

Actul de la 23 august 1944 – lovitura de palat, cu toate caracterele saturate ale unei lovituri de stat – a marcat, dincolo de întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, ocuparea, într-un timp record, a întregului teritoriu național cu pierderi insignifiante din partea Armatei Roșii, dar cu pierderi mari, de peste 150 de mii de ostași și ofițeri ai Armatei Regale Române. Conspirația politico-militară a fost săvârșită, cum bine se știe, în ziua de 23 august 1944, în condiții care ridică numeroase semne de întrebare asupra capacității politice militare și, mai ales, militare a conspiratorilor – Palatul regal,

nucleul de comandă fiind apărat până la ora 21.00 doar de două plutoane și numai haosul din conducerea trupelor germane a salvat Bucureștiul de o soartă asemănătoare cu aceea a Varșoviei. O analiză strict obiectivă a evenimentelor, și mai ales a celor din ziua de 23 august, confirmă imensa responsabilitate a factorului politic reprezentat de Iuliu Maniu și establișmentul său, ca și Palatul regal cu a sa camarilă. A mai fost Constantin (Dinu) Brătianu, cu o prezență estompată. Pe baza materialului documentar existent, se poate afirma că orice propunere ar fi fost făcută, *de plano*, respinsă, iar arestarea Mareșalului, odată intrat în Palatul regal, inevitabilă.

Ceea ce rămâne însă de-a pururi în conștiința noastră istorică asimilat cu un act de gravă iresponsabilitate politică urmată de consecințe fatale pentru cel puțin două treimi din armata operativă română a fost proclamația regală din seara zilei de 23 august, a unui armistițiu fictiv, plin de speranțe și asigurări. Pentru a întregi tabloul sumbru al celor care mai târziu se vor afla pe statele de plată ale Foreign Office, în aceeași noapte, mareșalul Antonescu este livrat, cu asentimentul regelui, precum și al conspiratorilor, reprezentanților Partidului Comunist în frunte cu fostul ofițer dezertor Emil Bodnăraș. La un interval de 123 de ani se repeta vânzarea pandurului Tudor Vladimirescu, dar de această dată actul era săvârșit de cei de același neam.

După ocuparea spațiului național și capitularea Germaniei s-au desfășurat mai multe evenimente, între care cel mai reprezentativ a fost rezistența, opoziția în cele mai diferite împrejurări și mijloace față de instalarea și dezvoltarea comunismului. A fost, fără îndoială, începutul unui numeros șir de acțiuni, demersuri, luări de poziție inițiate în principal de cele două partide „istorice“, dar și de majoritatea poporului, net ostilă unei ideologii atee și complet străină de tradițiile și spiritualitatea noastră. Acești *opozanți deschiși*, numiți „criminali ai poporului“, „reacționari“, „exploatare de oameni și de bunuri“ sau „slugi vândute imperialismului străin“ și-au început calvarul prin arestări, lagăre de muncă și temnițe unde au fost trimiși peste 50 de generali ai Armatei Regale Române, dar și reprezentanți de

frunte ai culturii și spiritualității române. Un aspect mult discutat și controversat în cadrul mișcărilor de rezistență din țara noastră a fost percepția pe care, pe baza unor materiale documentare abordate de istoricii contemporani, trebuie să o acceptăm privind sprijinul acordat acestor mișcări sub diferite forme de Occident, în special de SUA. Pe baza studierii acestor documente se poate constata, fără dubii, dezangajarea sau anemica participare a puterilor aliate occidentale la susținerea forțelor de opoziție din România, afirmate mai ales sub forma unei rezistențe armate. Rând pe rând, în momentele cheie din istoria politică a României de după 23 august 1944, 6 martie 1945, greva regală, alegerile din 1946, procesul Tămădău și abolirea monarhiei, factorul sovietic a fost prezent decisiv sub toate formele, iar cel american și britanic s-a rezumat la o modestă monitorizare (e drept exactă) evenimențială, susținerea structurilor de rezistență din România fiind cantonată constant în aria retoricii politice. Ceea ce s-a înscris însă ca o dominantă spectaculară a politicii marilor puteri occidentale cu succes deplin a fost mediatizarea generală a mentalității constant agresive a fostului aliat și a evenimentelor care marcau indubitabil ofensiva camuflată a Kremlinului către centrul Europei, prin sovietizarea rapidă și sălbatică a țărilor, care, conform înțelegerilor de la Yalta și Potsdam, urmau să aibă un regim politic neutru și democrat. La trecerea a jumătate de secol, se poate afirma că Occidentul și-a mobilizat forțele spre crearea unui organism de apărare (NATO) prin milioane de jertfe pe care le-au dat popoarele abandonate pe un petic de hârtie din interesele celor doi criminali: Stalin și Churchill.

Memorie și document

Cercetarea documentelor din acel timp a generat multe discuții, rezerve privind verosimilitatea lor, însă apariția memoriei orale ca document s-a dovedit valoroasă și utilă în probatoriul evenimențial. Inevitabil imperfectă, memoria orală rămâne a fi cel mai facil instrument folosit în diferite ipostaze, utilizând accesul la mass-media – de la presa scrisă la aceea audio și video, până la tribuna parlamentară și întrunirea publică. Când nu este manipulată de interese ieftine sau viciată de boli ale memoriei, memoria orală rămâne un factor constant și multiplu al travaliului istoric. Dintr-un început, trebuie să precizez că nu ne-am făcut iluzii în privința exhaustivității unui material arhivistic care să conțină preliminarile, activitatea și procesul Mișcării de Rezistență din Oltenia, ele fiind supuse aceluiași regim haotic din

acel timp. Pentru cei care au trăit, în acei ani, sinteza malefică și indisolubilă dintre incultură și bestialitate, proprie organelor represive, o rememorare în temeiul declarațiilor din dosare „inserate” rămâne o provocare și, în același timp, tentativa unei recreări a unei lumi închise în foile dosarelor; o lume fantomatică a minciunii și urii devastatoare! Capacitatea de reflectare rămâne redusă atât timp cât raportul dintre cei care au ieșit de pe scena istoriei este invers proporțional cu al celor care, supraviețuind, mărturisesc.

Geneza mișcării de rezistență

Rezistența română s-a născut din cenușa înfrângerilor din cei treizeci ani de campanie împotriva *bezbojnicilor* și a unei ideologii care a costat de zeci de ori mai mult omenirea decât cumplitul holocaust nazist. O primă trăsătură a Mișcării Naționale de Rezistență (MNR), al cărei plan general de organizare a apărut în 1946, este că s-a limitat la forțele naționale, având contacte sporadice cu reprezentanții serviciilor anglo-americane. Americanii s-au îndoit în mod constant de capacitatea partidelor de opoziție de a realiza un front eficient al forțelor locale împotriva armatei de ocupație. Nu-i interesa câștigarea alegerilor, pe care le socoteau dinainte pierdute, ci cel mult folosirea lor pentru îndeplinirea misiunilor încredințate pentru a demonstra implicarea directă a Kremlinului în afacerile interne ale României. Nu mai puțin, ei urmăreau și verificarea ordinelor date de organele de conducere ale partidelor istorice, pentru a evita ciocniri inutile soldate cu numeroase victime. Potrivit unor declarații făcute în cadrul procesului cunoscut sub denumirea Tămădău, Ion Mihalache, conformându-se planului general conceput de Iuliu Maniu, organizase secții militare pe țară. Același martor al acuzării menționa că acel cerc militar fusese transformat în organizație conspirativă după directivele date de Iuliu Maniu și Ion Mihalache. În acest scop, în toamna lui 1946, membrii acestui cerc, înscris până atunci doar ca centru, au primit instrucțiuni să se înscrie pe circumscripții. Intenția era să se înceapă o activitate de propagandă pe teren printre militari activi până la nivelul cazărmilor, în vederea creării unei unități de șoc, care să fie folosită ca forță în realizarea unei preconizate lovituri de stat.

Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia

După 23 august 1944 au apărut o serie de organizații de rezistență, cu diferite culori politice (țărănist, liberale, legionare), militare sau paramilitare

care aveau un singur obiectiv: distrugerea comunismului în fașă sau, dezvoltat, eliminarea ocupației trupelor rusești considerate dușmanul de veacuri al poporului român.

Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia (MNRO) se caracterizează prin aceleași trăsături de bază ca ale întregii Mișcări de Rezistență din România. Din cercetarea arhivelor (atât cât a fost permis), s-au evidențiat manifestațiile net ostile împotriva premierului Petru Groza, desfășurate în vara anului 1946, care ar fi putut fi coordonate de un centru de comandă, pe care îl bănuim a fi fost condus de troica formată din colonelul Gheorghe Cărașu, general Iancu Carlaonț și colonelul Ștefan Hălălău. Supoziția se bazează pe o declarație a generalului Aldea care îl menționa pe generalul Carlaonț și o organizație paramilitară din Craiova. Ca și celelalte formațiuni de rezistență, Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia avea un mod de organizare adaptat condițiilor de insecuritate și pericol real ale momentului (pe teritoriul României rămânând peste un milion de ostași sovietici). Supunându-se legilor nescrise ale subversității, exersate în toate rețelele de rezistență din cel de-al Doilea Război Mondial, MNRO nu avea în frunte un comitet militar, cu un număr restrâns de membri, ci o largă bază de autonomie, tocmai pentru a evita o posibilă catastrofă a căderii în bloc. O acțiune reușită a fost aceea din 21 februarie 1948, când, deși iarnă, un grup de membri ai MNRO, alpiniști versați, au fost trimiși de inginerul Alexandru Ștefănescu, unul dintre conducătorii de frunte ai Mișcării, să marcheze eventuale platforme desant în Carpații Meridionali, între Dunăre și Olt. Supervizată de profesorul Valeriu Pușcariu, operațiunea a fost un succes, o bună parte din hărți, în special planurile directe fiind furnizate clandestin de ing. dr. doc. Cristea Mateescu, care avea un rol important în adăpostirea unor membri MNRO pe șantierele marii hidrocentrale Vidraru, care reușiseră să nu fie arestați.

Pentru Oltenia, Comitetul Militar al MNRO avea în vedere mai multe opțiuni. Prima și cea care dădea cele mai multe speranțe includea imediata ofensivă a forțelor occidentale peste Dunăre cu ocuparea întregului teritoriu dintre Dunăre și Olt. Cea de a doua, mai adecvată unei rezistențe armate, avea Turnu Severin ca pivot, Filiașii, nod de cale ferată, linia defensivă debarșând la sud de Râmnicu Vâlcea. Avea să se impună însă varianta a treia care se limita la neutralizarea trupelor de ocupație sovietice pe un

alinament care reducea cu două treimi teritoriul Olteniei – de la Turnu Severin, Târgu Jiblea către zona colinară și muntoasă puțin accesibilă trupelor sovietice.

Odată cu instalarea guvernului impus de A.I. Vișinski, concentrarea Kremlinului asupra lichidării regatului român cu sprijinul comuniștilor instalați la putere și a trupelor de ocupație, prin acțiuni brutale, acțiunea represivă s-a focalizat și au urmat 45 de ani de rezistență a poporului român împotriva totalitarismului comunist. În această fază, ostilitățile sunt deschise permanent, iar confruntarea este directă; de o parte, opoziția partidelor politice istorice – Partidul Național Țărănesc, Partidul Liberal Național, la care s-a adăugat Partidul Social Democrat (cel autentic al lui Titel Petrescu) și Palatul, iar de partea cealaltă Partidul Comunist din România susținut și dirijat de către Kremlin.

Încercând să creionăm, fie și pe scurt, trăsăturile care definesc Mișcarea Națională de Rezistență din România, trebuie să spunem că aceasta a avut de la început un caracter politic; a fost spontană, reacție firească a poporului față de ocupația străină; a cuprins întreg teritoriul țării ș.a. Acestea au atras, ca și în alte țări ocupate, o terapie de șoc din partea comuniștilor, aplicată într-o unitate de timp scurtă prin distrugerea, lichidarea elitelor naționale concomitent cu a instituțiilor care le formaseră. Mișcarea nu a avut o comandă unică, iar strategia adoptată a fost una dictată de cursul evenimentelor, fiind în consecință ofensivă, cu planuri detaliate, operative, care aveau în vedere întreg teritoriul național împărțit nu numai pe provincii, dar și pe zone economice de interes major. Din nefericire, o trăsătură negativă a Mișcării de Rezistență a fost că s-a luat ca o certitudine și a devenit laitmotiv „*zadarnica speranță a unui conflict armat între Marile Puteri, mitul celui de-al treilea război mondial*“. Desigur, s-ar putea susține pe baza unor documente reale că Războiul rece a creat o stare psihică, un climat politic dirijat și premeditat de un Occident care trebuia să întoarcă o opinie publică manipulată în timpul războiului de simpatii și recunoștință pentru popoarele sovietice și al lor conducător generalissim I.V. Stalin.

Anii de prigoană

„Cine este șeful? Noi sau Legea?“

După abolirea monarhiei din 30 decembrie 1947, regimul comunist s-a instalat cu toată forța, iar justiția s-a transformat într-un instrument repre-

siv legalizat, menit să apere bazele politice și economice ale dictaturii proletariului, să consfințească noua ordine de drept. Noul sistem juridic, apărut pe mormântul magistraturii vechi, s-a impus sub deviza necruțătoare: „*Noi suntem stăpânii peste lege, iar nu legea peste noi!*” Mai târziu, sloganul lui Hrușciov va avea caracter imperativ: „*Cine-i șeful? Noi sau Legea?*”

Începând cu anul 1945 s-a deschis seria proceselor împotriva „dușmanului de clasă”, când, în septembrie, „într-o atmosferă democratică” au fost judecate organizațiile „T” și „Tinerimea liberă”. În anul următor, a început „marea răfuială” dintre trecut și prezent, regizată, în fapt, de înaltele foruri ale NKVD-ului din România. Au fost marile procese ale „trădării naționale”, când au fost condamnați la moarte mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, generalul Constantin Piki Vasiliu și guvernatorul Gh. Alexianu. A urmat, în noiembrie, procesul organizațiilor „Haiducii lui Avram Iancu”, „Divizia Sumanelor Negre”, „Grupul înarmat Sinaia”, „Graiul sângelui” și altele de același fel, toate fiind grupate în Mișcarea Națională de Rezistență, condusă de generalii Nicolae Rădescu, Aurel Aldea, Constantin Eftimiu și amiralul Horia Măcelariu, împreună cu încă alți zeci de „implicați”. În 1947 s-a desfășurat procesul „afacerii de la Tămădău”, în urma căruia Iuliu Maniu a fost condamnat la moarte pentru crima de înaltă trădare și uneltire contra regimului democrat și, practic, eliminarea lui din viața politică a partidelor politice. Vom trece peste alte procese importante pentru a menționa celebrul proces al marii trădări naționale; în grupul celor acuzați figurau reprezentanți ai tuturor partidelor politice istorice, dar și bancheri sau prestigioși profesori fără apartenență politică. La Craiova, în vara anului 1949, continua drama începută cu trei ani înainte, când în fața clasei muncitoare și, mai ales, a conducătorilor ei, au fost aduși la Tribunalul Militar „bandiții” contrarevoluționari aparținând MNRO, dintre care mulți își vor pierde viața în întunericul lagărelor de muncă. Era, într-un fel, și o revanșă după 15 ani pentru judecarea, tot la Tribunalul Militar din Craiova, a procesului în care erau implicați Gh. Gheorghiu-Dej, Vasile Luca, Chivu Stoica și alți comuniști.

Împotriva acestor măsuri draconice, s-a rezistat și, trebuie spus, că eficiența în lupta subversivă este asigurată de calitățile intelectuale și morale ale celor implicați – seriozitate, fidelitate, dârzenie, capacitate de sacrificiu, confidențialitate – „omul din umbră”

trebuind să fie înzestrat până la saturație de responsabilitate. Petrecând atâția ani prin temnițele comuniste, pot spune că nu mi s-a părut nimic mai degradant, mai condamnat ca libertatea pierdută a unui ins sau a mai multora izvorâtă nu numai din slăbiciunea unui moment (a se citi tortură), ci din estomparea sau anularea responsabilității cu care a fost investit. Este învederat faptul că majoritatea foștilor deținuți politici (autentici) declară că ceea ce i-a dominat, încă de la primele interogări, a fost dorința expresă de a-și căpăta libertatea. O libertate pentru care ar fi acceptat chiar și suferința. A fost însă o categorie, destul de numeroasă, pentru care arestarea cu corolarul ei, ancheta, a reprezentat primii pași pe un drum pe care-l bănuiau a fi lung și greu, iar singura lor țință atunci, motivată etic prin refuzul impus sieși de a denunța alți camarazi. Unul dintre cele mai comentate exemple de sinceritate a fost acela al eminentului sociolog Anton Golopenția, care a trăit o criză a mărturisirii, autodenunțându-se pe un palier pe care, firește, anchetatorii l-au speculat, incriminându-l pe incriminat în relații directe cu cercurile imperialiste. Majoritatea dintre cei închiși spun că era important ca proaspătul deținut să aibă un contact cu unul care să aibă un stagiu, să aibă o „perioadă de încălzire”, ca impactul cu anchetatorii să nu fie atât de dramatic. Mai mult, se inițiasse un fel de cateheză a clandestinității.

Ar fi hazardat să afirmăm, după 45 de ani de teroare comunistă, că din cauza nerespectării regulilor clandestinității au fost prinse toate grupările și organizațiile Mișcării. Dar, este adevărat, majoritatea formațiunilor clandestine, care și-au încheiat destinul sau și-au prelungit libertatea, au făcut-o tocmai pentru că s-au conformat unor reguli cu atât mai severe cu cât, nescrise fiind, s-au perpetuat veacuri, ca un *praxis al umbrei*. Deosebit de util pentru a înțelege mai bine acei ani ar fi un studiu exhaustiv asupra mijloacelor folosite de securitatea română și serviciile auxiliare. Folosind cadre din fosta Siguranță și din Corpul Detectivilor, întărite cu consilieri sovietici, Securitatea a penetrat deseori cu ușurință organizațiile mișcării de rezistență, având și asistența NKVD, așa cum erau alcătuite în pripă, fără cadre versate în lupta clandestină.

Pentru o mai deplină înțelegere a realităților din acei ani se impune și o analiză, fie și sumară, a anchetei și, îndeosebi, a anchetatorului. Ancheta se desfășura pe întreg cuprinsul țării după un adevărat

ritual ce presupunea ca primă fază administrarea fără zăbavă a bății la tălpi.

Arestarea mea a avut ceva spectacular, pentru că, plecat într-o misiune în Munții Coziei, împreună cu alți camarazi, am ratat o întâlnire cu un grup armat din Munții Bistriței. Ajuns la Craiova, am mers acasă singur, fapt total neinspirat pentru un șef de organizație care trebuia cel puțin să bănuiască la ce se putea aștepta, după ce două tentative de a mă aresta eșuaseră. Am fost anchetat după metodele bine știute, șeful fiind maiorul Vasilescu, fost cazan-giu, un om șiret și duplicitar care a condus ancheta cu o mână de fier. Cu sânge rece a ordonat începe-rea torturii, aplicată de subordonații săi devotați. A fost un regim de anchetă deosebit de dur pe care l-am suportat împreună cu eroi deținuți, după care a urmat procesul, avocații, animați de mânie proletară, dublând rechizitoriul procurorilor.

Analiza faptelor desfășurate în anul 1946, de când este menționat grupul Carlaonț, pune în evidență nașterea, dezvoltarea și lupta în diferite forme a unui spectru larg de intelectuali – profesori, ingineri, ofițeri inferiori și superiori, studenți, dar, într-o proporție covârșitoare muncitori și, mai ales, țărani.

Activă pe tot cuprinsul Olteniei, MNR având legături cu alte grupuri de rezistență din această provincie istorică a țării, s-a afirmat ca un model deschis de activitate clandestină, cu recrutări masive cu menirea de a-și spori efectivul pentru a acoperi întreg teritoriul ocupat, sau sub controlul Armatei Roșii. Mișcarea a câștigat mult în suprafață, dar a pierdut din adâncime, în posibilitatea de camuflaj, de selecție atentă a membrilor și simpatizanților, în neglijarea formării unor grupe de șoc armate cu posibilități de ripostă eficientă și imediată. A fost, deci, o organizație deschisă pentru toți cei care au gândit o rezistență împotriva unui regim impus de o putere străină, de aspirațiile și istoria poporului nostru. Folosită în general ca un mijloc de propagandă occidentală pentru reorientarea opiniei publice intoxicate de patru ani de amicie armată, opoziția anticomunistă din țara noastră a demonstrat că, în ciuda cumplitelor pierderi morale și fizice, și-a păstrat vitalitatea și forța de respingere a corpurilor străine. Dintotdeauna însă, victoria le-a aparținut celor care au știut că este nevoie de un singur supraviețuitor, pentru ca un popor să nu piară.

Grup MNRO: 22 februarie 1948, Masivul Retezat – Constantin Ciuceanu, Constantin Dimitriu, Vlad Drăgoiescu, alt. 2200 m.

Foto: Radu Ciuceanu

Un parcurs ego-istoric: Paul Cornea

Acad. Alexandru Zub

Palmaresul academic al profesorului Paul Cornea, istoric și teoretician literar de mare prestigiu, a sporit de curând cu o nouă carte de referință: *Ce a fost, cum a fost, Paul Cornea de vorbă cu Daniel Cristea-Enache* (Polirom, 2013), carte de *entretiens*, în formula practică deja în dialogurile cu Octavian Paler și Ileana Mălăncioiu. Finalitatea cărții e definită preambular ca una tinzând a relata „principalele secvențe” biografice ale autorului sub comunism. O carte de amintiri, elaborată în siajul altora de același tip, în care autorul împarte cu un interlocutor, ajuns la rândul său o personalitate de marcă, răspunderea pentru temele, ideile, accentele din cuprins. Inițiativa s-a produs, ni se spune, „într-un ceas de preocupare și neliniște a cugetului”, cu vreo trei ani în urmă, nu fără unele ezitări în privința formulei, dar într-un ceas bun, pesemne, din moment ce a rezultat o carte admirabilă ca aceea la care ne referim.

Titlul e aproape *rankean* (*Wie es eigentlich...*), în tradiția unei istoriografii în care jocul dintre *ce* și *cum* a fost mereu productiv. Ținta principală, ideea directoare e fixată din capul locului: „*A-mi destăinui experiența crucială a vieții, și anume: militantismul în slujba utopiei și dezangajarea survenită, cu greu, prin dezrădăcinarea crezului tinereții și recăștigarea normalității*”. Un asemenea gest se impunea, ca acțiune în sine, dar și spre a preveni pe cei mai tineri contra seducției unui „program care, în ciuda tuturor evidențelor negative și a demascărilor, e departe de a-și fi irosit potențialul atractiv”.

O atare neliniște, produsă de experiențe analoage, a mai fost rostită de spirite afine, precum F. Fejtő, F. Furet, I. Ianoși, L. Kolakowski, Em. Le Roy-Ladurie, Czesław Miłosz, nume notabile dintr-o serie de intelectuali ce au cunoscut marginalizarea și persecuția, aproape sincron, făcând apoi analize și confesiuni menite a sugera eventuale soluții de viitor. În cazul de față, Paul Cornea și Daniel Cristea-Enache au convenit să-și împartă responsabilitatea pentru ideile și nuanțele din text, pentru subiectivismul lor inerent, ca și miza acestui „interviu aprofundat”, în care răspunsurile devin oarecum „capitole de carte”, fără ambiții autonome.

În deplină simetrie, postfața subscrisă de interlocutor subliniază rostul acestui „dialog substanțial cu un intelectual de prim ordin, provocându-l să vor-

bească (să scrie) despre timpurile prin care a trecut și despre experiența sa fundamentală”, pusă în relație cu altele și cu un context geopolitic nespus de contradictoriu. Nevoia de figuri exemplare, de modele, la care noile generații să se poată referi cu folos, apare, aici, dialogic, fără a se ignora „complexul de determinări, limitări, obstacole, dificultăți și păreri pe care a fost obligat să le înfrunte, să le depășească și să le poarte”. A rezultat, se poate spune, „o rememorare scuturată de inesențial și structurată ca o autobiografie și o radiografie rece”, în doi timpi: „al personajului care a fost Paul Cornea” și „al protagonistului care a devenit”, neîncetând să fie și ca autor un model, capabil să scrie și în condiții anevoioase, cu aceeași pasiune pentru idei și același panșant parenetic, dezvăluind „acea concentrare reflexivă pe care un mare profesor a știut să o transmită, prin cursuri și prin cărți”.

Am vrut mai demult să scriu ceva despre Paul Cornea, eminentul profesor, literat, teoretician al culturii, exeget al modernității românești și al spiritului modern în ansamblu, dar am ezitat mereu. Nu mă simțeam în stare să emit un text la înălțimea impusă de opera sa, ca și de valoarea omului, întotdeauna generos, afabil, stimulat. L-am întâlnit prima dată la o sesiune de comunicări, în capitală, spre finele anilor '60, amândoi preocupați de istoria presei, îndeosebi de M. Kogălniceanu (a și reeditat critic *Propășirea*), personaj ocupând un loc proeminent și în monografia sa *Originile romantismului românesc*, rămânând până acum o preocupare constantă, ca exeget și editor al corespondenței. Ne-am întretăiat pașii, ocazional, la Biblioteca Academiei, ca și în fosta capitală a Moldovei, totdeauna cu o neascunsă bucurie. Ea se degajă și din cele câteva scrisori pe care mi le-a trimis, de-a lungul anilor, pe seama unor volume de interes comun și demne de un ecou mai larg. Uneori, am vorbit la telefon, cu acea bucurie a dialogului semnalată și de alții¹, cu dorința expresă de a ne regăsi iarăși față în față.

Întâlnirile cele mai fecunde sunt, de regulă, cele pe calea lecturii, iar în acest caz, opera profesorului constituie o sursă inestimabilă, care a sporit mereu de-a lungul anilor, odată cu extinderea domeniilor de interes și a modalităților de expresie. Ultima, *Ce a fost, cum a fost*, produsă cumva „înainte de a stinge

lumina“, cum ni se spune din capul locului, conține o mărturie amplă, coerentă, asupra devenirii și activității proprii, așadar despre „*situația unui intelectual angajat, din sânul unei minorități etnice, care s-a confruntat mereu cu mari probleme*“. Nevoia de „claritate identitară“ l-a apăsât mereu, ca o condiție a împlinirii, însă și ca mod de expresie în lumea din jur. Se poate citi astfel, în filigran, o complexă, tensionată, dramatică istorie a lumii noastre, de la ultimul război până la implozia regimului comunist. Perspectivile se schimbă, odată cu biografia personajului, cu tot contextul ambiental, de la considerațiile de geopolitică la cele privind lumea românească postbelică, organizațiile de tineret (elevi, studenți etc.) în care a activat, funcțiile îndeplinite în sfera culturii, timp de peste două decenii, activitatea nespuse de rodnică la catedră, ca filolog cu preocupări sociologice și ample deschideri spre acele „sciences de l'homme“ ce formau deja, la Paris, o „casă“ aparte, model prețios pentru „umanioarele“ de oriunde.

Cu minunată pertinență, Paul Cornea a sesizat undeva că în disciplinele umaniste trebuie să alegem mereu „*între un palier anecdotic și unul explicativ, între o viziune micro și o viziune macro, între speță și individ de o parte, specie și totalitate de alta*”². Dilema cercetătorului e definită, sub acest unghi, de opțiunea sa pentru unicitatea irepetabilă sau pentru ansambluri bine articulate, pentru diferență sau pentru globalitate difuză, pentru a folosi expresiile aceluiași exeget. Un faimos etnolog a știut să formuleze aceeași dilemă spunând că „*alegerea relativă a istoricului nu se face niciodată decât între o istorie care ne învață mult și explică mai puțin și o istorie care explică mai mult și ne învață mai puțin*”³. Paul Cornea a decis să explice și să învețe, totodată, chiar și atunci când se considera un captiv al sistemului, iar misiunea asumată devenise foarte anevoioasă.

Desprinderea de ideologia comunistă (autorul îi spune abandon) a fost un proces îndelung și penibil, care a durat până în 1968, an fatidic, nu doar pentru memorialist, ci totodată pentru numeroși militanți de stânga, sensibili încă la vocea internaționalismului proletar. Jucase un anume rol, destul de vizibil, în diferite eșaloane ale puterii, situații în care a făcut „*tot binele de care eram în stare, fără să-mi dau seama însă că mă roteam pe o spirală a răului*“, slujind o cauză „*perversă și corupătoare*“ (p. 142).

Angajament și desprindere, marcând faza de început a vieții sale mature și respectiv ieșirea din „joc“, sunt termenii la care memorialistul, abil „provocat“ de preopinent, face mereu apel, spre a defini „timpul trăirii“ și pe cel al confesiunii sale din anii târzii. Interesant e că profesorul Cornea așază mo-

mentul angajării partinice sub semnul unei anumite fatalități, impuse de contextul socio-politic al perioadei postbelice, care nu prea lăsa loc la alternative. O spune singur: „*Angajamentul comunist al adolescenței și tinereții mele nu a fost o alegere, ci mai degrabă o fatalitate*“ (p. 267), una ce își alimentea resursele din mers, până la încheierea „ciclu-lui“ istoric, ale cărui date esențiale se regăsesc în „retrospectiva analitică“ din cuprins. Nota lor distinctivă, personală, e neîndoiește moderată, sesizabilă din faza entuziast-romantică și ajunsă un reper ineluctabil în anii maturității creative.

Presiunea politicului l-a făcut un timp să exerseze tăcerea, apoi să-și schimbe registrul exprimării de sine, „*trecând de la cronică și eseu la studiul de istorie literară și de la contemporaneitate la pașoptiști*“, epocă ce avea să rămână oarecum în centrul activității sale, ca sursă de modele, teme, idei. O întregă istorie, complexă și aporetică, se degajă din rememorările sale, stimulate ingenios de un interlocutor ce se întâmplă a-i fi fost student și a-i călca apoi, profesional, pe urme. A rezultat, din dialogul lor, țesut cu răbdare, un „covor“ cu desen lizibil și reconfortant pentru oricine îi contemplă sinuozitățile.

Ce a fost, cum a fost e o tentativă salutară de a explica un parcurs biografic și social dinspre stânga eșichierului ideologic, analizat anume de pe la mijlocul anilor '30 până azi, când autorul se apropie de nonagenat. El recunoaște, în această retrospectivă dificilă, că a trăit „iluzia comunistă“, cam în felul descris de F. Furet, până când a constatat dezacordul dintre proiect și realitate, prea categoric pentru a nu impune o reacție de recul în profesie, ca într-un „exil interior“ (p. 42), unicul posibil în condițiile unei dictaturi atât de aspre. Poți oare să nu optezi deloc, să rămâi cu totul izolat într-un sistem totalitar? Mitul nazist a cedat locul altuia, mitului comunist, care însă nu s-a dezvăluit ca atare decât târziu și dramatic. „*Într-un totalitarism de tip stalinist, conchide memorialistul, nimeni nu scapă inocent – doar morții nu sunt obligați la compromisuri*“ (p. 42). Însă moartea, sacrificiul suprem, nu poate fi o soluție când e vorba de o comunitate polimorfă și supusă la presiuni așa de mari. Formula eroică, adoptată de unii contemporani, admirabilă în absolut, e totuși ineficientă în concretul unei istorii nespuse de vitrege.

Istoria, în fond, cu nesfârșite aporii și complexități, e domeniul de care Paul Cornea s-a simțit cel mai aproape, cu luminile și umbrele ei. Încrederea în puțința de a reconstitui oricât de fragmentar trecutul justifică efortul mereu reînnoit al istoricilor. „*În pofida tuturor dificultăților, care mai degrabă o stimulează decât s-o deprime și s-o elimine din joc,*

istoriografia continuă să rescrie istoria, ajungând treptat la un consens pe chestiuni factuale. Dar, deși rămâne doar la controverse aprig disputate pe teren interpretativ, ea păstrează totuși vie speranța de a reuși, măcar punctual, să rectifice în mod plauzibil imaginea pe care ne-o facem despre acea frântură a trecutului care ne interesează. Impostura își manifestă prezența pretutindeni, dar nu totul e impostură. Fiecare își clamează subiectivitatea, dar asta nu înseamnă că totul e subiectivism“. Prezenteismul se cuvine limitat prin „comprehensiune curată și empatie“ (p. 52).

O salutară empatie, în raport cu istoria ca disciplină a cunoașterii, se degajă din ansamblul creației sale. Dar ea constituie în același timp un îndemn la concretețe expresivă și analiză cât mai detaliată, fără a sacrifica totuși sinteza capabilă să dea sens lucrurilor, să le integreze. „Dacă nu ne-am învoi că putem restitui trecutul cu relativă fidelitate, chiar dacă nu i-am aparținut nici ca participanți, nici ca martori, n-ar mai exista istoriografie“ (p. 52). Generalizarea excesivă, după opinia unui reputat istoric polon, Adam Michnik, ar fi „cea mai mare nefericire a secolului XX“ (p. 281). Nu este, desigur, o idee cu totul nouă, fiindcă istoricii de vocație au practicat-o mereu, aproape de la sine.

În ipostaza de istoric literar, Paul Cornea a înțeles că o bună parte a muncii respective trebuie făcută în colectiv. Lucrul în echipă, practicat la elaborarea seriei de *Documente și manuscrise literare*, ca și la alte volume, cu tineri colaboratori, „a demonstrat valoarea anchetelor cantitative în istoria literaturii (acolo unde pot fi făcute), au deschis noi piste de cercetare și au îmbogățit enorm perspectiva asupra epocii“ (p. 347). Formația sociologică și inițierea timpurie în arcele statisticii l-au sensibilizat sub acest unghi și au nutrit o dimensiune nouă în lucrul său științific. E lesne sesizabilă, mai peste tot, această dimensiune, afină cu programul Școlii *Analelor* și cu unele tendințe încă mai recente ale istoriografiei, tendințe de care Paul Cornea a știut să profite spre a-și fasona propriul discurs. „Brusca erupție“ a structuralismului în cultura apuseană (Lucien Goldmann etc.) nu putea să-l lase indiferent, chiar și prin notele ei excesive.

Înclinarea spre erudiție, ca și panșantul spre beletristică se regăsesc în mai toate inițiativele cărțurului, mai cu seamă din momentul când s-a putut dedica aproape integral catedrei și cercetării științifice. Metoda statistică, utilă mai ales în secvențele analitice, era compensată la el printr-un efort de sinteză, oarecum simetric și salutar sub unghi cognitiv. Disertația doctorală, *Originile romantismului românesc*⁴, rămâne un exemplu frapant în acest sens.

Faptul că, din figurile renașterii naționale, a stăruit mai mult asupra lui Bălcescu și Kogălniceanu, e caracteristic pentru tipul de angajament intelectual și civic al memorialistului. Primul i se revela ca un „admirabil revoluționar pașoptist, minte luminată și om al jertfei de sine, în slujba unui ideal, care încerca să lege naționalismul de democrație“ (p. 276). Însă, Bălcescu devenise mai mult un pretext, o sugestie de „om nou“, de care sistemul politic se folosea, anexându-l propagandei sale. Nu era singurul caz. Caragiale a fost și el privit în lumina pamfletului 1907, din primăvară până în toamnă, redus la statutul de „autor satiric, un soi de precursor al luptei PCR împotriva blestematului regim burghezo-moșieresc“ (p. 277). Asemenea calificări, repudiate acum de memorialist, păreau, la timpul său, judecăți normale, demne de urmat, dacă nu și impuse de aparatul coercitiv. Undeva, memorialistul evocă o discuție cu S. Brucan pe seama unui text pe care îl voia parte dintr-o „dezbateră literară“, în timp ce preopinentul său o socotea „dezbateră politică“, fără nuanțe („care pe care“), miza ei fiind una capitală. Gândul său de atunci merită a fi reprodus și acum, ca fiind ilustrativ pentru un anumit tip de reflecție: „Dar ne aflăm aici în literatură, unde nu există culori primare, ci mai degrabă combinații, nuanțe“ (p. 133), ca în cunoscuta maximă baudelairiană: „Car nous voulons la nuance, pas la couleur, rien que la nuance“.

Întâlnirile sale cu istoricii, care au jucat un anume rol în evoluția domeniului sau în epocă, se arată nu mai puțin semnificative. Pașoptiștii i s-au impus prin calitățile lor profesionale, ca și prin civismul inerent condiției de istoric, condiție pe care doar puțini știu să o cinstească până la capăt. Interferențe cu disciplina în cauză se întâlnesc, în opera sa, la tot pasul, cu deplin temei, dată fiind convergența multidisciplinară a propriului demers cognitiv, unul ce reclamă totodată erudiție și sinteză originală⁵.

Rămâne caracteristic faptul că a debutat cu niște eseuri despre N. Iorga, V. Madgearu, C. Stere, personalități cu destine tragice, la care se adaugă unele *Observații asupra stilului de muncă al poporului român*⁶, temă abordată mai înainte de etnologi, folcloriști, sociologi și pe care autorul a evocat-o mereu. Ultimul text schițând „perspectiva colectivizării“ a trezit reacția critică a temutului M. Roller, care îl acuza că a încălcat astfel „linia partidului“.

Nu mai puțin caracteristic e textul publicat în „Revista literară“, scoasă de Miron Radu Paraschivescu (1947), sub titlul *Puncte de reper ale unui cronicar literar*, reperele constituind elemente de bază în gândirea sa, ca și ambiția de a face ca repe-

rele să intre în dialog fecund, în căutarea unui ade-văr al nuanței, deși momentul socio-cultural era prea puțin favorabil. Cum să-l împaci, în plin proletcultism, pe Gherea cu Maiorescu, discursul novator cu tradiția? Din textele de început ale tânărului cărturar se putea deduce, o spune singur, că „*revoluția socială nu se poate face împotriva gramaticii, nici a bunului simț, nici sacrificând moștenirea, nici sanctifi-când minciuna*“ (p. 117). Maiorescu putea fi amin-tit, eventual, pentru contribuția la „*instalarea româ-nilor în modernitatea europeană*“, însă el reprezenta o lume depășită, de care noul regim ținea să se des-partă.

Depoziția istoricului și teoreticianului literaturii, privind epoca în care i-a fost dat să trăiască, este una dintre cele mai utile definirii acesteia. Puseuri de civism nutrite de realitățile aspre ale timpului stau alături de unele tentații scriitoricești (o piesă de tea-tru, câteva povestiri, un fragment de roman, niște poeme cu dedicație, însemnări diaristice), formule necultivate sistematic și rămase cumva exterioare pasiunii didactice și investigației științifice. Profeso-ratul și cercetarea, o spune singur, i-au modelat exis-tența, iar însemnările de lectură („simple notații spo-radice”), un fel de a depăși contingența spre univer-salitate, în dialog cu marile valori și cu dorința de a identifica repere cât mai stabile, înfruntând „*turbu-lența vremurilor și amenințările sumbre care pân-deau din toate părțile*“ (p. 111).

De „contextul existențial“ se leagă și doi istorici de seamă ai momentului, Barbu Câmpina și Eugen Stănescu, ale căror efigii ocupă un loc aparte în eco-nomia cărții (pp. 64–74). Ambii vădeau deschideri spre noile orizonturi ale cercetării istorice, chiar dacă siliți a rămâne în limitele ideologiei oficiale. Ideile și mentalitățile își făceau loc, timid, ezitant, și în istoriografia română, ca discursuri alternative la spiritul rollerist ce domina epoca. Din păcate, Barbu Câmpina s-a stins, tragic, la numai 37 de ani, curmând astfel „o mare speranță“ a domeniului. Celălalt, deși foarte dotat și activ, n-a ajuns să dea măsura aștep-tată, constituind oarecum „un caz“ în domeniu.

Relația dintre *ce* și *cum* nutrește orice „dialectică“ a discursului istoric, orice narațiune ce se vrea expli-cativă, rațională, atentă la nevoia de înnoire conti-nuă a limbajului în zona umanioarelor, pe care doc-torul în filologie și magistrul Paul Cornea a ilustrat-o mereu eclatant. În orice ipostază l-am privi, pe temeiul mărturisirilor din *Ce a fost, cum a fost*, el se recomandă ca un cărturar de elită, căruia însă i-a fost dat să treacă, asemenea poetului din *Sturm und Drang*, prin „vremuri nebune“, fiind constrâns de aceea să răspundă adecvat. Noile sale mărturisiri constituie, se poate spune, o carte indispensabilă celui care vrea să înțeleagă drama culturii române și a societății noastre de la ultima conflagrație mon-dială până azi, în aproape trei sferturi de secol, cu schimbări de regim și valuri de represiune, însoțite cu toate astea de o salutară speranță melioristă, cul-tivată de Paul Cornea inteligent și persuasiv, acolo unde s-a aflat, ca om cu răspunderi înalte, dar mai cu seamă la catedră, în contact cu noii studioși. Rezultă, din mai toate scrierile profesorului, că istoria este nespus de complicată și aporetică, susceptibilă de abordări multiple și refuzându-se până la urmă unei înțelegeri absolute, fără rest.

Concluzia autorului, întemeiată pe o lungă „ceartă“ cu sine, ca personaj „*dornic de claritate identitară*“, suscită din plin stima și gratitudinea noastră.

Note

¹ L. Papadima, M. Vasilescu (coord.), *Cercetarea literară azi. Studii dedicate Profesorului Paul Cornea*, Iași, Ed. Polirom, 2000.

² P. Cornea, *Aproapele și departele*, București, Ed. Cartea Românească, 1990, p. 5.

³ C. Lévi-Strauss, *Gândirea sălbatică*, Ed. Științifică, 1970, pp. 432–433.

⁴ P. Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, Ed. Minerva, 1972; ed. II, Iași, Ed. Polirom, 2008.

⁵ P. Cernat, *Elogiul Căii Regale*, în „Observator cultural“, 100 (357), 1–7 februarie 2007, p. 6.

⁶ P. Cornea, *Ce a fost, cum a fost*, Iași, Ed. Polirom, 2013, p. 112.

Petre S. Aurelian – omul politic (1833–1909)

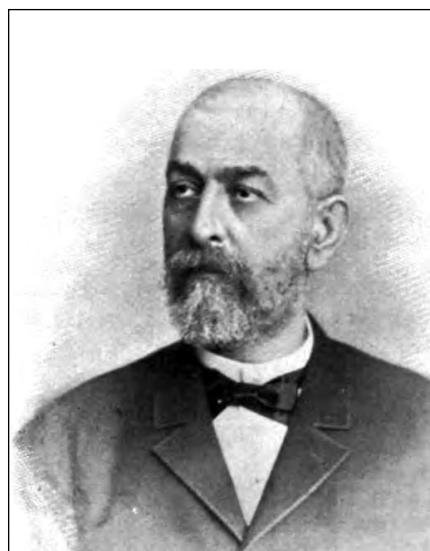
Acad. Păun Ion Otiman

Secretar general al Academiei Române

Absolvent, ca șef de promoție, al Școlii Superioare de Agronomie de la Grignon, Paris, în anul 1860, Petre S. Aurelian se întoarce în țară ocupând postul de profesor și director al Școlii de agricultură de la Pantelimon, devenită ulterior Școala Centrală de Agricultură și Silvicultură de la Herăstrău, București. În paralel, este preocupat atât de modernizarea economiei, în general, și a agriculturii, în special, cât și de activitatea culturală, fiind primul președinte al Ateneului Român (1865) și principalul inițiator al acestei prime și atât de importante instituții de cultură a României.

Petre S. Aurelian, unul dintre cei mai proeminenți bărbați de stat a celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și al începutului de secol XX, confirmând de tânăr calitățile sale remarcabile de lider, intră în politică în anul 1876, ca membru activ al Partidului Național Liberal, la solicitarea expresă a lui Ion C. Brătianu care, în efortul său ca președinte al partidului și prim-ministru de a spori autoritatea actului politic și de guvernare în România, atrage în sfera politicii personalități științifice și academice (ceea ce în prezent, din păcate, nu se mai întâmplă în politica românească).

Este, în definitiv, referindu-ne la evoluția lui Petre S. Aurelian, cursul firesc, drumul normal al unui om ajuns la maturitatea ideilor sale economice și politice, făcând pasul în scopul angajării în serviciul public. Este, dacă vreți, intrarea sa în politica activă, militantă, răspunsul la modul cum definește în valoroasa sa lucrare monografică *Terra nostra* noțiunea de „țară” și „datoria cetățeanului față de țară”. Nu am întâlnit în lecturile mele, mai frumoase și mai responsabile definiții date țării și datoriei față de țară ca la Petre S. Aurelian, pe care le reproducem în continuare: „Țara noastră (s.n.) suntem noi, sunt toate generațiile care au locuit acest pământ, de la întemeierea statului român și până în timpul de față, este trecutul și viitorul nostru, este acest pământ românesc moștenit de la străbunii noștri, păstrat cu atâtea sacrificii și transmis generațiilor din veac în veac până în ziua de astăzi” și „Cea dintâi datorie a unui cetățean (s.n.) este de a-și cunoaște

țara. A fi român și a nu cunoaște istoria și geografia României, forțele sale productive, starea sa economică, averile naționale cu care este înzestrată, este a dovedi o indiferență pentru cea mai sfântă dintre datoriile unui cetățean”.

Activitatea politică a lui Petre S. Aurelian se întinde pe trei decenii, de la numirea ca ministru al Lucrărilor Publice în guvernul liberal condus de Ion C. Brătianu, în 26 iulie 1877, și până la data de 20 mai 1907, când i se încheie ultimul mandat de senator de Ilfov al Partidului Național Liberal.

Deși pentru mandate relativ scurte, Petre S. Aurelian a fost numit ministru de șase ori și președinte al Consiliului de Miniștri pentru un mandat, după cum urmează: de două ori ministru al Lucrărilor Publice, o dată ministru al Cultelor și Instrucțiunilor Publice (toate cele trei mandate în Consiliul de Miniștri având ca prim-ministru pe Ion C. Brătianu), de două ori ministru al Agriculturii și Domeniilor (în guvernul al cărui prim-ministru a fost într-un mandat chiar Petre S. Aurelian, iar în ultimul mandat prim-ministru D.A. Sturdza) și ministru de Interne în propriul guvern (prim-ministru Petre S. Aurelian). Toate mandatele de ministru au fost cuprinse în perioada iulie 1877 – noiembrie 1902, iar mandatul de prim-ministru în perioada februarie 1901 – iulie 1902.

În perioada mai 1879 – mai 1907 este propus candidat de deputat (de patru ori) și de senator (de nouă ori) din partea Partidului Național Liberal, în circumscripțiile electorale Târgu Jiu, Brăila, Bacău, Prahova și Ilfov, obținând nouă mandate de parlamentar, din care două de deputat (Târgu Jiu – Colegiul III) și șapte de senator (Brăila – Colegiul II, Prahova – Colegiul II, Prahova – Colegiul III, Brăila – Colegiul I, Ilfov, Târgu Jiu – Colegiul I). În cele mai multe legislaturi, când Partidul Național Liberal a avut majoritatea parlamentară, a fost ales președinte al Senatului României, vicepreședinte al Camerei Deputaților sau președinte de comisie parlamentară, inițiator și raportor la multe proiecte de lege pentru protejarea industriei, înființarea Casei rurale, legea pădurilor, amendarea legii învoielilor agricole etc. (C. Murgescu – *P.S. Aurelian – Opere economice*, Editura Academiei R.S. România, 1966).

Memorabil va rămâne pentru istoria doctrinelor politice românești, discursul lui Petre S. Aurelian rostit ca prim-ministru, ca răspuns la debaterile din Camera Deputaților pentru susținerea proiectului de lege cu privire la înființarea Casei rurale. În esență, prin Legea Casei rurale s-a urmărit crearea de facilități pentru cumpărarea de terenuri agricole de către țărani din moșiile statului, precum și din cele supuse exproprierii în vederea aplicării reformelor agrare. Deputații conservatori, în primul rând Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, Vasile Morțun, M. Iancovescu ș.a. – mari latifundiați – au criticat vehement proiectul Consiliului de Miniștri invocând, în principiu, două motive.

Primul motiv, în esența sa, se referea la faptul că numai marea proprietate funciară – latifundiile – este generatoare de performanță tehnică și economică, de progres, cultură și civilizație și că numai clasa conducătoare care se sprijină pe marea proprietate are conștiință națională.

Al doilea motiv pentru respingerea legii de către conservatori viza faptul că, în cazul în care țărani vor fi împroprietăriți, nu-și vor plăti regulat obligațiile față de stat și marii proprietari, inspirând teroare (T. Ionescu).

În discursul său de răspuns, Petre S. Aurelian, după cum vom vedea în continuare, contesta cu argumente economice și istorice punctele de vedere ale deputaților conservatori: „*Timpul ce s-a întrebuințat pentru discutarea acestui proiect de lege probează mai mult decât orice importanța Casei rurale. De cinci zile se discută luarea în considera-*

*ție, iar discursurile magistrale ce s-au rostit dovedesc că problema interesează toată Camera. Eu, personal, mă felicit de această discuție, fiindcă probează că, atunci când sunt chestiuni așa de însemnate ca aceea de la ordinea zilei, noi ținem să ne lămurim spre a nu se compromite așezăminte de așa mare importanță. Proiectul de lege a fost apărut și atacat cu același talent și cu argumente a căror valoare vom căuta s-o apreciem*¹”. (Toate textele citate s-au adus la forma de azi.)

Petre S. Aurelian, bun cunoscător al evoluției fenomenului agrar european, îndeosebi din Franța, unde a făcut studii temeinice de agronomie și economie rurală, prin Legea Casei rurale, dorea să ofere posibilitatea acordării de credite țăranilor, în vederea cumpărării de pământ. Petre S. Aurelian a fost adeptul formării proprietăților funciare mici și medii în agricultură, ca un mijloc pentru modernizarea României rurale, încremenite la mijlocul secolului al XIX-lea încă în structuri și raporturi agrare de tip feudal. Petre S. Aurelian dorea, în fapt, să apropie, să alinieze România rurală din acea vreme de realitățile spațiului rural vest-european.

Petre S. Aurelian, datorită formației sale doctrinare liberale moderate, a fost mai apropiat de ideea consolidării clasei mijlocii de țărani, prin formarea de exploatații agricole prin cumpărare de terenuri și nu pe calea reformei funciare, adică prin exproprierea marilor latifundiați și împroprietărirea țăranilor. Acest punct de vedere este susținut de modul în care a formulat Petre S. Aurelian primul articol al Legii Casei rurale: „*Se înființează, sub denumirea de «Cassa Rurală» o instituție având de scop principal înlesnirea creditului necesar pentru ca țăranii români, cultivatori de pământ, să poată cumpăra pământuri*²”.

Petre S. Aurelian, prin argumente economice puternice, a susținut, pornind de la experiența agriculturii țărănești vest-europene, necesitatea consolidării și în România a exploatațiilor privat-familiale, argumentând: „*Țăranul cultivator francez, olandez, italian, întrece cu 20% (la produs net s.n.) pe cel mai mare proprietar și lucrul este firesc, altcumva poate cultiva cineva 10 ha și astfel 1000 ha. Oricine are nevoie știe aceasta. Locuitorii din cinci-șase sate din Prahova, vecini ai mei, rivalizează cu mine în producerea grâului și în calitatea grâului meu, care a avut 62 libre și al țăranilor 62,5 libre*” (este vorba de moșia lui Petre S. Aurelian de la Muru, Albești, județul Prahova, el semnând o perioadă și cu pseudonimul P de la Muru).

Petre S. Aurelian, fiind acuzat în Parlament de opoziția conservatoare, că prin Legea Casei rurale dorește să distrugă marea proprietate funciară, arăta: „*Noi nu facem altceva (prin Legea Casei rurale, s.n.) decât să venim în ajutorul țăranilor cu creditul statului și, dacă-mi dați voie, pot merge și mai departe, să vă spun că acest credit pe care îl acordăm, nu este numai din partea proprietarilor mari și al orășenilor, ci din creditul general al statului, care este alimentat de toate clasele societății și în mare parte și de țărani*”³.

Atitudinea lui Petre S. Aurelian față de țărani este, în mare parte, asemănătoare cu cea prezentată de Liviu Rebreanu în discursul său de recepție la Academia Română⁴. Iată ce scria Petre S. Aurelian în anul 1860 în ziarul „Monitorul”: „*Istoria tuturor țărilor ne arată că dintre toate clasele societății, clasa proprietarilor teritoriali a fost aceea care a apărut cu mai multă înfocare pământul patriei, ori de câte ori a fost amenințată de străini, că această clasă a fost întotdeauna cea mai numeroasă pe câmpul de bătaie și a dat patriei cel mai mare număr de soldați când trebuința i-a cerut. Unde să se ducă țăranul, când țara este pustiită? Ce valori poate el să ia cu sine? Singurul capital de care dispune este pământul frământat și udat cu sudoarea sa; nu numai că nu-l poate vinde, însă nici nu dorește, căci țăranul își iubește țarina (pământul, s.n.) și vitele adesea mai multe decât pe soția și copiii săi; el nu poate fi venetic, nu poate să lucreze pământul și pe urmă să-l părăsească cu indiferență*”⁵.

Susținând cu fervoare proprietatea țărănească, Petre S. Aurelian, ca prim-ministru, combate poziția unor deputați conservatori (D. Iancovescu, A. Moțun), dând ca exemplu situația proprietăților țărănești din Elveția „*Mă mir că ați uitat Elveția, unde proprietățile sunt impetecate (parcelate, s.n.) și cred că cultura și democrația elvețienilor pot sfida pe oricare alta. Oare întinsele proprietăți din Imperiul Rusiei, unde cineva călătorește cu zile pe domenii imense, se poate compara cu cultura Elveției? Dar în Olanda?*” se întreba retoric Petre S. Aurelian. Și tot el răspundea: „*Eu am fost în Olanda și aș dori ca mulți proprietari mari de la noi, să trăiască la fel ca țăranul olandez*”⁶.

Interesantă mi s-a părut actualitatea temei prezentate de P.S. Aurelian în Parlament, cu privire la plata obligațiilor de către diferite categorii de cetățeni ai României sfârșitului de secol XIX: „... După 40 de ani de trai, cu țărani nu am să mă plâng de relațiile bănești ce am avut cu dânsii și că eu unul îi

prefer târgoveților... țăranii au plătit și plătesc pământurile lor (impozitele, s.n.), cu greu în unele ceasuri, dar plătesc. Cunosc, în schimb arendașii mari cărora li s-au iertat datoriile ce aveau către stat”⁷. Parcă s-ar petrece astăzi!

Răspunzându-i lui Take Ionescu, Petre S. Aurelian susține teza, conform căreia numai dacă li se oferă posibilitatea de a-și forma gospodăria prin cumpărarea terenului agricol, va fi liniște și pace socială în țară: „*De când s-au vândut moșiile statului, de când proprietarii își vând moșiile la țărani, nu s-au făcut frământări în țară. Clasa țărănească nu merită atâtea critici, atâtea învinuiri. Să-mi dați voie dar, să fiu apărătorul clasei țărănești... o clasă de oameni căreia îi datorăm în mare parte avuțiile țării, o clasă de oameni care, în timp de pace, muncește fără preget, iar în timp de război varsă cu ardoare sângele pentru salvarea patriei, merită mai mult respect, mai multă dragoste decât aceia pe care le-o arătați, domnule Take Ionescu*”. [...]

„*Istoria proprietății funciare în România, adică regimul juridic, economic și politic la care a fost supusă proprietatea pământului în țara noastră, de la întemeierea statului român și până în zilele noastre, este încă de făcut (de scris, s.n.). Țara așteaptă ca un maestru în materie și o inimă de adevărat român să-i nareze o dată această istorie, una dintre cele mai interesante și mai dureroase din viața publică și privată a neamului românesc. Încercări s-au făcut. Ilustrul patriot și în veci regretatul istoric-economist Nicolae Bălcescu, a schițat în cârticica sa intitulată «Question économique des principautés danubiennes», fazele prin care a trecut proprietatea funciară în Valahia și Moldova de la fondarea acestor țări și până la 1948*”.

După aplicarea legii din 1864 (Legea reformei agrare a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, s.n.), „*Se spera că parte din tradițiile și descoperirile trecutului în materie de exploatare a pământului sunt îngropate pentru totdeauna, că țăranul stăpân pe sine, pe brațele sale și pe pământul său a scăpat de atâtea hangarale care făceau dintr-însul omul altuia, se aștepta ca, țăranul, odată emancipat de clacă și dijmă, va lucra ca țăranii din alte părți, adică-și va exploata în pace pământul, sau lucrând aiurea numai când îi va prisosi timpul. Într-un cuvânt, mulți eram încredințați, în naivitatea noastră că, în timp de zece ani cel mult, poziția țăranului se va schimba aproape cu totul. Aceasta am sperat. Însă am fost amarnic dezamăgiți. Vechile deprinderi de a vedea în țăran factorul principal de exploatare a*

moșiilor a urmat ca și în trecut, cu deosebire că în loc să fie supus regimului clăcii, a trecut sub un regim care, după mine unul, față cu noua situație politică și socială a țăranilor, este mai îngreunător: voi să vorbesc de regimul legii pentru tocmelele de lucrări agricole. Această lege, făcută în scop de a veni în ajutorul agricultorilor care fac tocmele cu țăranii pentru ca aceștia să execute la timp zilele ce s-au îndatorat a face, a devenit un adevărat flagel pentru țăranime. Cetind-o cineva cu băgare de seamă, articol cu articol, crede că visează, că trăiește în alte timpuri, atât este de nepotrivită cu poziția socială și politică acordată țăranilor, tuturor cetățenilor, prin constituție. În special prin dispozițiunile cuprinse în capitolul IV al acestei legi, țăranul este ca și pus afară din legea comună: el și averea lui este lăsat la discreția primarului, acesta fiind atotputernic, făcând și desfăcând totul!”

În finalul lucrării, doresc să precizez faptul că Petre S. Aurelian nu a fost numai om politic, cum rar găsești în galeria oamenilor politici români din toate timpurile, ci a fost și un remarcabil om de știință, membru titular al Societății Literare Române și, mai apoi, al Academiei Române, vicepreședinte al acesteia timp de 16 ani (patru mandate), președinte al Academiei Române (1901–1904), președintele Secțiunii științifice aproape 20 de ani⁸ și un mare om de

învățămant, creatorul școlii superioare agronomice românești de la Herăstrău, profesorul acestei școli timp de mai bine de patru decenii și directorul agromomiei bucureștene.

Cunoscând, în mare parte, oamenii de seamă din domeniul agriculturii, apreciez faptul că academicianul, profesorul, prim-ministrul, ministrul, senatorul, deputatul, directorul, creatorul de școală Petre S. Aurelian se află în fruntea onorabilei sale bresle.

Note

¹P.S. Aurelian, *Înființarea Cassei Rurale*, Revista „Economia națională” nr. 1, 3, 4, 5, 6, 1897.

²Legea pentru înființarea unei Casse Rurale, Monitorul Oficial nr. 4/aprilie 1908. Menționăm că legea propusă de Petre S. Aurelian, în anul 1896, a fost votată după 12 ani (după Răscoala din 1907), în 14 martie 1908 în Senatul României și 24 martie 1908 în Camera Deputaților.

³*Ibidem* 1.

⁴L. Rebreanu, *Laudă țăranului român*, Discurs de recepție la Academia Română.

⁵P.S. Aurelian, *Înființarea Cassei Rurale*, Discurs rostit în Camera Deputaților în 22 februarie 1897, revista „Economia Națională” nr.1–7/1897.

^{6–7} P.S. Aurelian – *Ibidem* 5.

⁸Dorina Rusu, *Membrii Academiei Române 1866/2010*, Ed. Enciclopedică, 2010.

Ascultând iarba cum crește. Secvențe etnomuzicologice

Acad. Alexandru Zub

Am rămas cu impresia, umblând prin noianul de „hârtii” ce ar putea constitui, la rigoare, o arhivă personală, că anul 1974 a avut pentru mine o semnificație aparte. Monografia *M. Kogălniceanu istoric și „efigia cărturarului” V. Pârvan*, comunicări la unele simpozioane de ținută academică și la un colocviu itinerant despre zona *Maramureșului*, sunt câteva din acțiunile ce ar putea fi luate în seamă. Ultima dintre ele, *Maramureșul, model de cultură sud-est europeană*, organizată în toamna lui 1974, mi-a dat ocazia să întâlnesc personalități interesate să cunoască mai de aproape acea zonă. Evenimentul s-a produs în cadrul unui program de relații româno-germane, conceput cu ani în urmă, pe seama acordului bilateral încheiat între România și R.F. Germania. La finele lui 1973, avusese loc, la Freiburg, un colocviu dedicat lui Dimitrie Cantemir, iar textele respective s-au publicat în revista „Dacoromania”, scoasă acolo de Paul Miron, filolog român așezat în acel spațiu și animator al Societății Culturale „M. Eminescu”. Sub egida aceleiași instituții și cu sprijinul altora, el a organizat apoi un colocviu, având ca temă cultura și civilizația maramureșeană.

Era la început de toamnă (10–17 august 1974), cu soare încă puternic și câteva zeci de oameni ai cărții bucuroși de șansa ce li se oferea, de a cunoaște un spațiu cultural dintre cele mai spectaculoase. Lucrările propriu-zise au avut loc într-un imobil din Baia Mare, capitala regiunii, însă o bună parte din răstimpul acelei săptămâni a fost consumat în excursii ingenios exploatate pentru o cunoaștere directă și complexă, cu lămuriri de înaltă competență date de etnograful locului, P. Nistor și P. Dăncuș. Un etnolog de talie mondială, Petre Caraman, s-a pus la dispoziția grupului, pentru explicații savante la tot pasul și pentru o memorabilă conferință vesperală. Ținutul Mării și Izei revelau peste tot realități adânc simbolice. S-a întâmplat ca tocmai în acele zile să aibă loc, la Prislop, o sărbătoare populară ce aduna, tradițional, lumea din județele limitrofe, săteni în primul rând.

Cu un asemenea prilej, l-am cunoscut pe muzicologul Harry Brauner (1908–1988), fratele cele-

brului pictor Victor Brauner, părtaș la studiile multidisciplinare întreprinse sub „bagheta” lui D. Gusti în lumea satului, dar și la o experiență carcerală, în lotul Lucrețiu Pătrășcanu. Atunci, în 1974, nu cunoșteam însă acest „detaliu” biografic, deși trecusem, la rândul meu, printr-o asemenea experiență („*toutes proportions gardées*”), astfel că eram în măsură să evaluez oarecum prestația respectivă.

Peste câțiva ani, el a publicat o carte de eseuri, unică în felul ei, *Să auzi iarba cum crește*, în care a evocat, cu măsură și discreție, acea mirabilă săptămână maramureșeană, amintindu-i chiar, ilustrativ, pe Klaus Heitmann (Heidelberg) și Petre Caraman (Iași), ca figuri de marcă ale colocviului, savantul român (atunci marginalizat cu totul) vorbind anume despre geneza porților monumentale din Maramureș¹. Totul se lega, acolo, în simboluri și semnificații ce veneau din adâncă vechime, pe linia unei continuități demne de analiză, în aspectele ei istorice, ca și în cele contemporane. Cina oferită, într-o seară, de o familie din Dragomirești, l-a impresionat pe muzicolog, ca parte a unei experiențe de neuitat. Se afla în acel grup (cam 60) și un cuplu exotic de teologi niponi (Minoru Nambara), venit din Germania, la invitația profesorului Miron, cu o anume sensibilitate pentru specificul culturii maramureșene, specific pe care (mi s-a spus) avea să-l compare cu realitățile din patria sa.

Modesta mea contribuție la acel colocviu s-a referit, în lipsa unei teme specifice, la „viziunea lui Nicolae Iorga”, memorialist și critic al realităților curente din acea zonă la început de secol XX. Trecutul istoric și cultural era nespus de vizibil, atunci ca și acum, în Maramureș. O viziune dinamică putea fi desprinsă din textele marelui cărturar, decis în acei ani să dea seama, *de visu*, de întregul areal românesc. Oamenii, portul, felul de viață, obiceiurile îl interesau ca elemente ale unei unități etno-culturale mai profunde, explicate în orizontul duratei lungi, al „permanențelor”².

Încheind paranteza maramureșeană, este locul să menționez un episod privind reclusiunea silnică (1950–1962) a muzicologului Harry Brauner³, cel

condamnat în „lotul Pătrășcanu“ și ajuns, printr-o ciudățenie a destinului, să sufere, la Aiud, într-o celulă vecină cu aceea a poetului-filosof și publicist Nichifor Crainic (1889–1972), care avea să relateze episodul, la finele detenției, în *Memoriile sale*⁴. Poetul compunea texte și le transmitea (ajutat de un comiliton) prin „morse“ vecinului, pe care îl cunoscuse deja ca profesionist, iar muzicianul le prelua, compunea la rândul său melodii adecvate, în spiritul folclorului nostru, astfel că putem cunoaște azi o secvență memorabilă din creația carcerală⁵.

Nu știam atunci, în 1974, că și Harry Brauner trecuse prin închisori, ca victimă colaterală într-un proces trucat, alături de pictorița Lena Constante, cea care avea să-i devină soție⁶. Am aflat, mai târziu, din literatura conexasă, datele procesului și regimul de reclusiune aferent. Din volumul *Să auzi iarba cum crește*, publicat la Editura Eminescu, după un lustru de la amintitul „colocviu călător“, mi-am putut face o idee despre munca depusă între timp de muzicianul folclorist, volum recomandat călduros de istoricul literar Valeriu Râpeanu, atunci director, cu inițiative îndrăznețe, al acelei edituri. Cu bun temei, el plasa cartea lui Harry Brauner „*printre cele mai elocvente expresii ale criticii noastre de artă*“, așezând-o „*la confluența dintre o cultură pe cât de vastă pe atât de adâncă și a unei pasiuni care a devenit un sens al vieții*“⁷.

Este o carte în care răzbat sevele tainice ale folclorului nostru, diseminate în câteva sute de pagini. Autorul caută a-și lămuri pe cât posibil „*miracolul muzical al acestui binecuvântat pământ*“⁸. El obține astfel un soi de „geografie muzicală“ a spațiului nostru, ca în emisiunile radiofonice de la finele deceniului patru, proiect pe care a știut să-l continue și să-l împlinească, în pofida vicisitudinilor de tot felul, culminând cu elogiul creativității nordului carpatin. „*Maramureșul! Cântecul maramureșean; pică-*

tură de viață, de apă vie. Folcloristul care a sorbit-o cândva nu se va mai lecui. Nu se va lecui nici de frumusețea și plinătatea cântecului și nici nu va putea da uitării acea minunată mândrie legitimă a unui popor, care, prin cântecul său, prin sufletul său, rămâne neîntrecut deasupra veacurilor“⁹. Așa gândiseră și maeștrii săi, Constantin Brăiloiu și Béla Bartók, amintiți mereu în materia cărții, ea însăși un imn la adresa creației populare, așezat sub un titlu nespus de poetic. *Să auzi iarba cum crește* ar merita, poate, o lectură mai aplicată.

Am simțit nevoia să evoc, aici, oricât de sumar, acel moment, ca mod de a fixa numai o secvență semnificativă și pentru semnatarul acestui text.

Note

¹ H. Brauner, *Să auzi iarba cum crește*, Ed. Eminescu, București, 1979, pp. 331–334, *Un colocviu călător*.

² Al. Zub, *Le Maramures dans la vision de N. Iorga*, în „Dacoromania“, ed. Paul Miron, III, 1975/1976, pp. 45–50. Versiune românească în vol. de autor N. Iorga, *studii și note istoriografice*, Istros, Brăila, 2012, pp. 30–36.

³ C. Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați. Torturați. Întemnițați. Uciși*, Dicționar A–B, Ed. Mașina de Scris, București, 2000, p. 260.

⁴ N. Crainic, *Memorii*, II, *Pribeag în țara mea. Mărturii din închisoare. Memoriu – Răspuns la actul meu de acuzare*, ed. Al. Condeescu, Muzeul Literaturii Române, București, 1997, pp. 175–179.

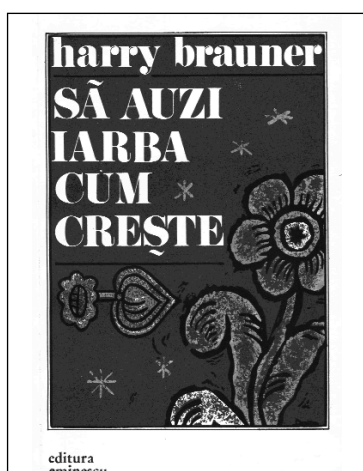
⁵ *Idem*, *Șoim peste prăpastie. Versuri inedite create în temnițele Aiudului*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1990, pp. 152–165: cap. *Colaborarea cu Harry Brauner*.

⁶ C. Ionițoiu, *op. cit.*, *Dicționar C*, 2002, p. 196. Lena Constante avea să-și evoce anii de reclusiune în volumele *Evadare tăcută*, Ed. Humanitas, 1992, și *Evadarea imposibilă*, Ed. Humanitas, 1993.

⁷ H. Brauner, *op. cit.*, coperta.

⁸ *Ibidem*, p. 167.

⁹ *Ibidem*, pp. 407–408.

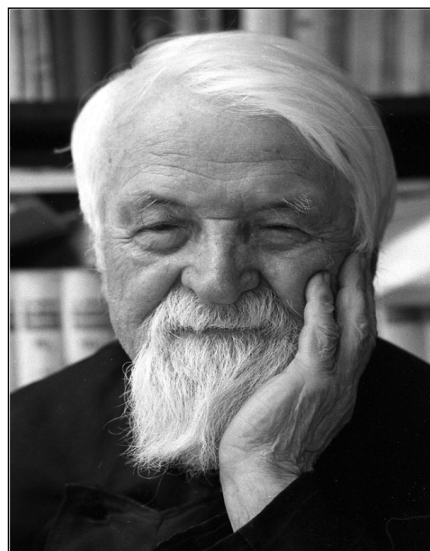

Dumitru Stăniloae – un teolog și om de cultură

*Lidia Stăniloae**

Odinioară, Einstein spunea: „Cine nu se mai poate minuna este deja mort”. Citind aceste cuvinte, mi-am adus aminte de drumurile pe care le făceam pe munte cu tata. El iubea munții și în copilăria mea am urcat împreună toate vârfurile. Se oprea din loc în loc și se uita împrejur: „Doamne, ce frumos e!”, spunea. „Ce minunată e lumea pe care ne-a lăsat-o Dumnezeu.” Această capacitate de a sesiza minunea creației, așa cum spune Einstein, l-a însoțit toată viața, l-a caracterizat în tot ceea ce a făcut. A primit darul de-a privi în profunzime ceea ce ne înconjoară și de a înțelege că în orice vedem, se manifestă puterea lui Dumnezeu, convingerea că El ne-a lăsat o lume a minunilor și că trebuie să fim conștienți de acest dar. Un dar care reflectă dragostea Creatorului pentru creația Sa, ale cărui semnificații sunt mult mai adânci decât ceea ce, în înțelegerea noastră limitată, ni se pare că putem explica. Este firesc, dacă ne dăm seama că „omul este și spirit, deci are o aspirație ireductibilă către infinit, nu poate trăi în afara comuniunii cu ceilalți, pe care îi iubește și pentru care se jertfește, așa cum Mântuitorul s-a jertfit pentru noi toți” (*Ascetica și Mistica Bisericii Ortodoxe*, de Dumitru Stăniloae). A vedea și a înțelege lumea, reflectă în fond această aspirație către infinit. Ea determină disponibilitatea omului de a se situa într-o realitate dăruită nouă, de a citi sensurile profunde ale existenței, ale frumuseții, dincolo de aspectele strict concrete, de a înțelege că ea este o asimptotă către infinit, un pas pentru a ne apropia cu smerenie de veșnicie.

Capacitatea de a înțelege semnificația reală a existenței umane cu ceea ce este caracteristic pentru ea, și anume cu comuniunea cu Dumnezeu, dincolo de realitatea imediată, dincolo de culorile infinite ale lumii în care trăim, dincolo de forme și aspecte cotidiene, dincolo de concret și abstract, a fost unul dintre darurile cu care a fost înzestrat Dumitru Stăniloae. El a putut să exprime adevărul, conform căruia în tot ceea ce ne înconjoară se află un sens profund, intenția Domnului de a ne face să evoluăm pe alte planuri decât pe cel imediat, fără semnificații complexe, lăsându-ne deplina libertate, libertatea nemărginită de care ne bucurăm, dacă vrem cu adevărat să ne bucurăm de ea.

Căci este un adevăr de necontestat: libertatea devine libertate, numai atunci când vrei să o primești, să o privești ca atare, să faci uz de ea. Prin ea ne împlinim comuniunea, prin ea devenim ființe comunitare, sperăm împreună, pornim împreună pe drumul care ne conduce la transfigurare și spiritualizare. La înțelegerea realității în toată complexitatea ei, dincolo de cea văzută, a realității minunilor, pe care le trăim zilnic.

Cel mai important filosof german în viață, Jürgen Habermas, autorul mult discutatului tratat *Gândirea postmetafizică*, filosof care s-a preocupat mereu de relația dintre rațiune și credință, arată că modernitatea, așa cum o concepe gândirea actuală, se află în primejdia de a nu mai putea să-și fundamenteze suficient propriile normative și, ca atare, pierde mereu în fața religiei, cu toate încercările unui iluminism de tip nou de a încerca să stopeze acest proces. Contrar tuturor așteptărilor acestor noi iluminiști, de a vedea fenomenul religios ca programat dinainte criticii și dispărând în final, el câștigă din ce în ce mai mult teren. Deși manifestându-se la început ca membru al Școlii de la Frankfurt, curent filosofic de stânga, Habermas s-a detașat treptat de ea, elaborându-și un sistem propriu de gândire, în care apropierea de religie joacă un rol important. „Spre deosebire de raționalitate, spune el, fenome-

nul religios posedă capacitatea de a îmbogăți viața, dându-i omului curaj și ajutor în necazurile inevitabile, speranță, bucuria de a trăi, întărindu-l în atitudini etice eliberatoare, constructive". Mai mult, ca unul ce a experiat această posibilitate, trăind-o, Habermas remarcă necesitatea ca religiozitatea să traducă potențialul credinței într-un limbaj care să poată fi înțeles la toate nivelurile. Și de aici rezultă obligația slujitorilor fenomenului religios să privească cu multă seriozitate și spirit de răspundere atât atitudinea proprie, cât și felul cum răspund nenumăratelor solicitări. Să-l facă accesibil, să-l apropie de cei în căutarea religiozității și a credinței. În sensul acestei îndatoriri, nu totdeauna satisfăcătoare îndeplinită, se poate vorbi mult despre părintele Stăniloae, pentru care ea a fost un comandament fundamental. Se poate vorbi despre teologul plin de har, omul de cultură, cărturarul eminent, spiritul lucid și integru care a îmbogățit teologia cu o operă ce rămâne. Ea este o moștenire din care multe generații vor avea de învățat. Convingerea sa a fost că individul se poate salva doar prin conștiința apartenenței la un ansamblu de tradiții, de credințe, de convingeri, la o configurație umană specifică și pe măsură ce trece vremea, apare tot mai evident că a reușit să întrunească într-o singură persoană toate fațetele unei personalități de excepție, conștiință de menirea sa, care a înțeles că darul preoției implică o mare răspundere în fața lui Dumnezeu, și, în același timp, certitudinea că El este prezent totdeauna alături de noi.

În acest sens, tata cita deseori cuvintele lui Dionisie Areopagitul: *„Întunericul Dumnezeuiesc este lumina dumnezeiască. El o numește întuneric din cauza abundenței de lumină. Cine ajunge la acea lumină vede și nu vede, pentru că vede mai presus de vedere”* (P.G. 1073). Așa cum arată Nicolas Cusanus, spune el în *Tratatul de Mistică*, acest întuneric nu e o lipsă de lumină, sau o amestecare reală de lumină și întuneric, ci o abundență de lumină copleșind vederea. De aceea, poate fi numită nu numai lumină, ci și întuneric. Este o lumină care transfigurează materia și produce o înmărmurire a minții, care aduce după această scurtă oprire, vederea luminii dumnezeiești, ca pe un dar de sus. Nu se poate vorbi de o inerție asemănătoare cu cea fizică, ea implică o înțelegere mai presus de înțelegere a adâncimii infinite a Divinității, astfel încât dă omului conștiința unei Prezențe care îl susține ca fundament al existenței sale, fără o indentificare cu Aceasta. Ea nu este o iluzie sau un accident trecător, nelăsând urme.

Dincolo de spațiul conceptual al operei sale, ale cărei dimensiuni spirituale sunt atât de importante,

dincolo de inteligența, erudiția, puterea sa de muncă, toate aceste calități tipice pentru un mare gânditor, el a fost o personalitate de mare noblete sufletească, exemplu de devotament și dăruire pentru toți cei cu care a venit în contact, de un umanism nepervers, cu un mare curaj și o mare perseverență. Un eroism modest, discret, o integritate exemplară, neîntreruptă, de zi cu zi. El a trăit filocalic, n-a considerat credința ca pe o noțiune abstractă, convingerile religioase n-au fost o haină pe care o porți la vedere în fața celorlalți și apoi o atârni în cuier până duminica viitoare. A fost ancorat în credință și a trăit luând-o în serios, cu consecvență și libertate interioară, fără să se lase amăgit de aparențele unei așa-numite originalități și ale unui apetit de inovații fără conținut și semnificații, a unui fals modernism, care neagă însăși esența tradițiilor noastre, vechi de peste două mii de ani. A văzut în oameni creația lui Dumnezeu și i-a privit ca pe frații săi întru Domnul, considerându-se răspunzător pentru fiecare, așa cum trebuie să se considere orice slujitor al altarului. Intensitatea legăturii cu Dumnezeu n-a fost o vorbă goală, niciun prilej pentru atitudini fotogenice, cu care unii încearcă să-și motiveze o așa-zisă „sfințenie”, care abundă azi în tot felul de publicații de un pietism îndoielnic și amator, în articole gen tele-novele cu iz de operetă, inducând pe mulți în eroare cu false miracole și îndepărtându-i de la adevărul creștinism. Pentru că, din nefericire, în timpurile noastre se propagă o supralicitare și supraevaluare a unei așa-zise sfințenii, a așa-ziselor miracole, de calitatea literaturii de chioșc. Rezultatele sunt dezastuoase: spiritele critice refuză existența lor, și odată cu ele și adevărata revelație divină, iar cei prea creduli cad pradă unui tip de șarlatanism cuvios, cu atât mai periculos cu cât deformează, distruge chiar, realitatea de necontestat a unei vieți ancorate în adevărata religiozitate.

Revenind la Einstein, să ne amintim că opinia lui era că viața se poate percepe în două feluri. Primul, spunea el, ar fi s-o considerăm total lipsită de miracole. O înșiruire de fapte și necesități care se impun potrivit unor legi care, credem noi, nu cunosc abateri, robită unei raționalități limitate la ceea ce putem noi înțelege. Al doilea, constă în a o privi ca pe o înșiruire de miracole, dincolo de rigoarea limitată a unei raționalități aparente, care, afirmăm noi, definește definitiv realitatea. „Eu, spunea Einstein, cred că a doua alternativă este cea reală”. Și avea dreptate. Viața este un lanț de miracole, care nu întâmplător alcătuiesc schelăria de nedărâmat a credințelor noastre, a convingerilor noastre, a însuși modului în care ne trăim viața de aici, pregătindu-ne pentru cea viitoare și pe care avem șansa să ni le

facă evidente mari personalități. Prezența lor ar trebui să ne preocupe. Ea este atât de evidentă, încât nici nu ne dăm osteneala să remarcăm altitudinea pe care au atins-o în urcușul neîntrerupt către desăvârșire. Domnul le-a rânduit pentru noi, ca să ne sprijine, să ne dăruiască certitudini, să ne ferească de îndoieli, să fie pentru noi exemple ale ascensiunii ostentive pe care orice creștin ar trebui să pornească, pentru că ea dă sensul real al existenței noastre.

Binecunoscutul psihiatru american dr. Richard Flemming de la Universitatea din Los Angeles a declarat că toată știința pe care omenirea o flutură astăzi ca pe un stindard, nu poate explica miracolul lumii, al frumuseții, al bucuriei. Nu e singurul. Noțiunea „miracol“ revine din ce în ce mai des în preocuparea noastră. Devine din ce în ce mai evident că, pe lângă mașini de spălat, computere și ultimele tipuri de automobile, progresul înseamnă înțelegerea realității în toată complexitatea ei, a unei realități dincolo de cea văzută, pe care o considerăm definitivă, încăpătânându-ne în orbirea noastră. Progresul înseamnă a lua viața în serios, respectul pentru ceilalți, pentru tine însuși, convingerea că nu poți călca în picioare cele mai elementare reguli, cea mai elementară decență, peste care nu se poate trece. Că a fi om, înseamnă a trăi pe un plan al existenței care obligă.

În acest spațiu existențial a trăit părintele Stăniloae, ilustrând prin toată opera, dar și prin modul său de viață convingerea fermă că realitatea noastră este alta, cu mult mai largă, mai profundă, decât imediată și superficialele aspecte care ni se par a fi fundamentale. Acest spațiu existențial este prototipul vieții îndreptate către un anumit țel și nu către o harababură, în care nu știm de fapt nici ce voim, nici încotro ne îndreptăm. Chiar dacă trecem câteodată cu superficialitate peste el, acesta există. Ni-l dezvăluie marile personalități, exemple, pietre de hotar ce delimitează ceea ce trebuie să fie, ceea ce trebuie să devenim, de ceea ce inconștiența ne îndeamnă să lăsăm a se dizolva în haos. Ele sunt modelele către care ar trebui să privim, acel „de la sine înțeles“ sub modestia cărora se ascunde valoarea adevărată, pe care o pierdem, din păcate, lăsându-ne furați de morga lipsită de conținut a celor cocoțați pe treptele autorității lumești. De la acele modele avem totdeauna ce învăța. Pentru că adevărul se poate afla pretutindeni. Pentru că, așa cum spune fizicianul vienez Walter Thirring, trebuie să fii total lipsit de inteligență ca să nu vezi în nimic ceva superior nouă și tuturor.

Revenind la felul în care a privit viața tatăl meu, îmi amintesc de un poet german, alungat din fosta Republică Democrată Germană pentru convingerile sale nonconformiste și anticomuniste, care scria

odată, parafrazând un coral: „*Ne facem cruce și trecem mai departe. Numai cine crede în Cel de Sus nu se scufundă...*“ Aș adăuga, numai cine crede în Dumnezeu trece mai departe, știe să aleagă grâul de neghină, știe să se oprească asupra esențialului. Numai cine crede în Dumnezeu, înțelege că ne-a fost dăruit un spațiu spiritual, în care să descopere nuanțări infinite, o subtilitate a gândirii, care o ridică deasupra unei gândiri raționale atât de limitată în încercarea ei de a explica totul, asupra căreia ne avertizează omul de știință Einstein.

Coordonatele principale ale acestui spațiu spiritual în care trăim, dacă trăim cu adevărat, sunt devotamentul, linearitatea consecventă, ilustrarea pe viu a concepției pe care el a propovăduit-o, singurul posibil. Căci eul nu exista pentru sine, ci devine existent, devine real numai în acest plan, așa cum spune Bulgakov în *Tragödie der Philosophie*: „*Eul nu este existența, ci supra existența*“. Cu alte cuvinte, un supraplan spiritual, care se poate face accesibil în fiecare moment. El pune existența noastră în lumină. Trebuie doar să vrem să-l vedem, pentru a evita ca lumea să eșueze în tendințele ei materialiste, cu toată cohorta de catastrofe pe care ele le-au adus.

Din păcate, după cum spuneam, se confundă deseori credința cu apartenența formală la o confesiune. Ca și cum aceasta n-ar fi decât un ansamblu de rituri și rituale, de aranjamente cu care ne împingem progresul în carieră spre un înaintea problematic, fals și nesusținut. Ne mai mirăm că numărul ateilor crește? Matematicianul Hermann Bondi spunea, cu logica stringentă a științei exacte, că ateismul este o absurditate, pentru că încearcă să conteste ceva ce nu cunoaște. Ar trebui ca oamenii să fie pătrunși de acest adevăr. Ei și? Trecem din păcate, prea ușor peste adevăr. M-am întrebat deseori ce ar spune tata, pus în fața unor mentalități și atitudini care abundă azi, el, pentru care convingerile profunde deveniseră adevărata sa natură, spațiul existențial dăruit nouă de adevărurile Bisericii. Și uităm că, într-o zi, ne vom da seama că ar trebui să fim îngropați cu mâinile scoase afară din sicriu, așa ca Alexandru cel Mare, ca să se vadă cu nu ducem nimic cu noi. Nici averi, nici funcții, nici situații, care, deocamdată, stârnesc invidia!

Trebuie să înțelegem că viața este un fapt de convingere nelimitată, de credință profundă, care îți deschide poarta spre o realitate cuprinzătoare, pe care altfel n-ai cum s-o atingi, incluzând-o și pe cea imediată, concretă, spre un curaj al curajului de a-și manifesta consecvența, atitudinea de viață, așa cum o trăiești. Așa cum a predicat-o tatăl meu cu consecvență. Pentru că părintele Stăniloae a trăit în mijlocul realității directe, înțelegând că existența noastră

nu poate trece peste această realitate, peste atitudinea noastră față de această realitate. Punând în fața contemporanilor perspectiva acestei aspirații la eternitate, el a trăit în timpul său, printre contemporanii săi, preocupat de problemele timpului său, de atitudinea oamenilor față de aceste probleme.

Dar, el a înțeles că omul nu se poate mulțumi să accepte relații doar cu realitatea finită. Că după o perioadă a limitării vieții prin materialism, spiritualul se întoarce înapoi în știință. Mai putem crede că totul se simplifică, reducându-se la fenomene pe care le putem rezolva ca la algebră? Dar, ce ne facem cu celelalte? Să nu uităm ce spunea Dostoievski: „*Dacă totul ar fi rațional pe pământ, nu s-ar întâmpla nimic.*”

De aceea, teologia dezvoltată de părintele Stăniloae ne întărește în convingea fermă, pur și simplu firească, faptul că nu suntem figuranți ai unui univers amorf, impersonal, ci participanți conștienți la faptul creației, în care Dumnezeu ne-a înzestrat pe fiecare cu voci aducătoare de idei și acțiuni tipice, conform libertății care ni s-a dat. Aceasta înseamnă participarea rânduită de Dumnezeu la epopeea neegalată de nimic a spunerii: „*Să fie lumină, și a fost*”. Este o teologie a dualității eu-tu, a relației indestructibile între divinitate și om, în care omul este pus în fața Creatorului său, și Creatorul îl primește la Sine pe cel pe care l-a creat. El nu vrea să fie un Ceva abstract, ci Cel care se află în fața omului, căruia îi dă cea mai definitivă dovadă de iubire: „*Așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe însuși Fiul Său l-a jertfit pentru mântuirea ei*”. Fiul a venit în lume, fiind unul dintre noi, o prezență concretă, nu un Dumnezeu abstract, participând la viața de zi cu zi, sanctificând-o cu participarea sa. „*Zahee, coboară-te degrabă, căci astăzi în casa ta trebuie să rămân*” (Luca, 19, 5), îi spune Iisus vameșului Zaheu. O teologie a dualității concrete, a relației eu-tu, tratată magistral în toată opera sa. Este o problemă fundamentală a teologiei care l-a preocupat și pe marele gânditor Martin Buber și care joacă un rol important în opera lui Dumitru Stăniloae.

„*Numai o astfel de Dumnezeire treimică, comuniunea perfectă și veșnică a celor Trei Persoane este singura mântuitoare, ca bază a comuniunii iubitoare cu noi, în eternitate... ea ne dă cadrul adevăratei infinități și ne deschide perspectiva participării personale la ea în veci*” spune Dumitru Stăniloae în *Dogmatică* (op. cit., vol. I, pg. 295). Această relație între persoanele divine și om, ne dă certitudinea vieții de veci, bucurându-ne de comuniunea eternă cu viața infinită a lui Dumnezeu și de comuniunea neconfundată dintre noi. Ea ne îngăduie să ne apropiem asimptotic de noțiunea de eternitate, nu s-o

înțelegem, căci nu poți înțelege ceea ce n-ai experimentat niciodată. Ne apropiem asimptotic, după cum spuneam, de înțelegerea marelui mister al divinității, întrucât înțelegerea noastră punctată de vocabularul finit al omului, de gândirea lui obișnuită să navigheze în noțiuni familiare, cunoscute nouă, nu-l poate imagina. Și el insistă asupra faptului comuniunii, ca identificare a iubirii de sine cu iubirea de aproapele, într-o realitate vie, izvorând din iubirea lui Dumnezeu pentru om, într-o relație biunivocă cu El, ca niște adevărați fii ai lui Dumnezeu. Asupra acestui mod special de relație interpersonală, revine mereu în opera sa unul dintre cei mai mari teologi, nu numai ai ortodoxiei. Și devine evident că teologia nu este numai știință, ci este convingere, credință, entuziasm, gândire nuanțată și specifică, este trăire, este încredere în Dumnezeu, este certitudinea că suntem ființe privilegiate, pe care Dumnezeu le numește fiii Săi, le iubește ca pe fiii Săi și cărora le dă neconținut dovada acestei iubiri, dovadă atât de evidentă, dacă ne dăm osteneala să o vedem. De fapt, ea este accesibilă fiecăruia dintre noi, chiar dacă nu suntem teologi. „*Țăranul român nu moare, ci se «duce la Domnul».* Este exprimarea sa obișnuită”, spunea el. „*Dumnezeu este iubire, pe care o trăim în forma ei supremă, smerenia*”. Acesta este marele mister al perenității credinței. Trebuie doar să ne deschidem ochii, să nu ne încăpățânăm a defila prin viață rămânând doar la aparențe, fără a-i descoperi esența. De aceea, teologia personalistă, în care raportul Dumnezeu-om este esențial, omul fiind înălțat de Părintele său la rangul de convorbitor, cu toate atributele acestuia este fundamentală. „*Cine vrea să creadă, ajunge la puțința de a crede*”, spune Dumitru Stăniloae undeva în opera sa. În noi este prezent un har care ni s-a dat și care ne ajută să credem, fără însă a fi siliți să o facem. Pentru că, „*omul* – spunea el întocmai ca și Theodor Adorno – *este ființa care decide mereu ce este el.*”

Pe mormântul lui Marc Chagall, suspendat undeva între albastrul cerului și al mării, în cimitirul din fermecătorul sat al artiștilor de la Saint Paul de Vence, sunt sculptate zeci de aripi de îngeri. Dintr-o dată, piatra rece capătă transparență. Ca și cum materialitatea ei s-ar topi, s-ar transfigura. Ca o întoarcere a aspirației infinite a omului spre ținta care îl apropie de Dumnezeu. Văzând-o, mi-am adus aminte de cuvintele tatei, atunci când a fost solicitat să vorbească despre sfințenie. El a vorbit despre delicatețea sfințeniei, despre bunătatea și înțelegerea care devin transparență, imaterialitate. Despre grația divină care coboară asupra sfântului, transfigurându-l. Căci, după cum spune Sfântul Simeon Noul Teolog, „*lumina sfințeniei din suflet face și trupul transparent*”, copleșire a materiei de către spirit, care

transformă omenescul într-o categorie aparte. Miracolul devine realitate și transcendentul imanență. El a vorbit despre dragostea pentru ceilalți cu asumarea destinului lor, despre sfințenie ca un punct culminant, un vârf al bunătații, al curăției, al dragostei, aureolat de „vălul smereniei”. Tata schițase conturul omului luminii, în care omenescul se întâlnește cu puritatea îngerească și duhul copleșește materia, așa cum va sta la picioarele Tronului Dumnezeiesc.

Toți cei care l-au cunoscut vorbesc până astăzi despre transparența chipului său, despre lumina pe care o răspândea în jur. Așa cum spune Ilie Tudor, tatăl cântărețului Tudor Gheorghe, în amintirile sale de la Aiud: „*Mai aveai timp să simți foamea și frigul când vorbeai părintele Stăniloae? Mă uitam: era slab, dar ce lumină avea în ochi! Parcă ieșea o căldură din el când vorbeai! Acolo, pe cimentul înghețat, în lipsă și suferință, Duhul stătea deasupra materiei!*”

A-și păstra cumpătul, a-l insufla și celorlalți, a fost pentru el o problemă de conștiință, prin care confirma odată în plus intensitatea legăturii cu Dumnezeu. Eram copil și teroarea, spaima nu ne cruța. Asculta cu nesfârșită răbdare și totdeauna știam că găsește soluția pentru grijile, sentimentele, temerile mele. De câte ori am alergat plângând la el! Trăiam vremuri grele, când pe toți, vârstnici și copii, ne paralizau groaza și amenințările. Și atunci știa să-mi vorbească, astfel încât totul să-mi pară mai ușor de suportat. Spunea: „*Crezi în Dumnezeu? Credința înseamnă răbdare și convingerea că până la urmă El te ajută. Viața, așa cum trebuie s-o înțelegem noi, creștinii, este efort, ascensiune, un drum în care nu există decât un sens, în sus. Fără efort și fără nădejde, nu se poate.*”

Era amenințat, urmărit. Unii colegi, profesori la facultate îl batjocureau. I se scosese numele de „mistic”. Numai cine a trăit acele timpuri știe ce periculos era un asemenea epitet și consecințele au fost dintre cele mai grave. Nici atunci nu-și părăsea liniștea și seninătatea. „*Ai încredere în Dumnezeu!*”, repeta. „*El nu ne lasă.*” Acesta a fost crezul pe care l-a păstrat toată viața, în cele mai teribile încercări prin care a trecut. Când a fost eliberat din pușcărie, după cinci ani în care nu știusem nimic unii despre ceilalți, a stat toată noaptea în Gara de Nord, ca să nu ne sperie sosind în toiul nopții. Și a venit acasă de-abia dimineață, după ce a dat două telefoane, pregătind-o pe mama, pentru ca surpriza să nu-i facă rău.

„*Cum a fost?*” îl întrebam. „*Ei, n-a fost chiar așa de rău!*”, răspundea zâmbind (trebuie spus că, în pușcărie, a fost operat de hernie, fără anestezie, de către un alt deținut, medic chirurg, cu un cuțit de bu-

cătărie pe o masă de bucătărie). Își reproșa că, din cauza lui, am suferit și noi, mama și cu mine. „*Biețele de voi! Prin câte umilințe și încercări ați trecut!*”. Nu l-am auzit niciodată spunând un cuvânt rău despre cei care l-au adus în această stare. „*Ce suflete chinuite!*” spunea.

Dumnezeu nu ne lasă! O, câtă dreptate avea! În momentele grele, am înțeles câtă dreptate avea. Am înțeles că dacă, într-adevăr, îți pui nădejdea în Dumnezeu, te ajută, în mod concret, surprinzător de concret. Nu este o figură de stil. Este cea mai firească și cea mai lipsită de spectaculos realitate. Da, avea dreptate să fie atât de categoric. Prin cuvintele lui mi se dezvăluia modalitatea verificată de a viețui și a supraviețui. Și i-am fost recunoscătoare, pentru că mi-a dat sfatul cel mai înțelept, cel care mi-a fost mai de folos în viață. Acela de a-ți lua convingerile în serios.

L-am auzit de nenumărate ori spunând: „*Eu sunt preot, nu pot să fac asta.*” Sau: „*Noi suntem o familie de preot și trebuie să ne purtăm ca o familie de preot.*”

Depărtarea temporară, anii care s-au scurs de la moartea sa, nu-i estompează chipul, ci îi conferă, pe măsură ce trece timpul, realele sale dimensiuni spirituale, care apar din ce în ce mai copleșitoare. Personalitatea lui s-a caracterizat printr-o acută luciditate, îndreptată mai întâi asupra lui însuși. S-a privit pe sine însuși cu severitate, convins de datoria de a-și valorifica darurile cu care l-a înzestrat Dumnezeu. Nu s-a cruțat, n-a dat dovadă de indulgență în ceea ce-l privea. N-a abdicat niciodată de la principiile pe care nu le-a expus numai în cărți, ci le-a predicat atât prin cuvânt, cât și prin întreaga sa atitudine. Și cred că admirația pe care i-o nutresc sincer atâția oameni, obligă nu numai la cunoașterea și exegeza operei sale, ci și la adoptarea unei atitudini concrete de viață, așa cum a trăit-o el și a predicat-o cu consecvență.

Aș aminti aici cuvintele lui Shakespeare, care i se potrivesc foarte bine: „*Mai presus de orice să-ți fii credincios ție însuși!*”; aș adăuga: ție însuși și înainte de orice Domnului, în lumina Căruia existența capătă veridicitate, sens și certitudinea veșniciei. Să înțelegem că moartea este numai o etapă trecătoare către veșnicie, la care Dumnezeu îi cheamă pe aleșii Săi, la speranța a ceea ce „vine”, atunci când „*nu mai vine nimic!*”: viața veșnică, nemurirea, în mijlocul temporalului, dincolo de cerul care ni se pare inaccesibil, dar care devine o țintă ce poate fi atinsă prin biruința duhului asupra materiei. Ei sunt „oamenii luminii” despre care vorbeau părinții mei, dintre care, sunt sigură, fac și ei parte.

Preotul academician Nicolae M. Popescu – 50 de ani de la trecerea în veșnicie

Mircea Păcurariu

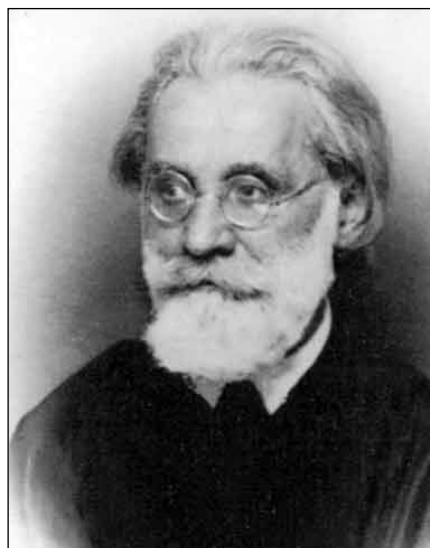
Membru corespondent al Academiei Române

Puțini mai știu astăzi cine a fost preotul Nicolae M. Popescu – „popa Nae“, cum era cunoscut în cerul prietenilor –, membru titular al Academiei Române încă din 1923 și chiar vicepreședinte al înaltului for cultural al țării între anii 1939–1943, precum și președinte al Secției istorice (1941–1945). De aceea, încercăm să-i punem în lumină personalitatea, de cercetător al trecutului bisericii românești, ca promotor al muzicii populare și corale românești, dar și ca smerit slujitor al altarului.

Era descendentul unei străvechi familii preoțești din satul Dâmbovicioara, din sudul județului Dâmbovița, născut la 10 februarie st.v. (adică stil vechi) 1881, cu studii la Seminarul „Nifon“ din București, cu examen de diferență și bacalaureat la Liceul „Sf. Sava“ din București, cu studii superioare la Facultățile de Litere, Filosofie și Teologie din cadrul Universității din București, cu studii de specializare la Universitatea din Viena (1910–1913), unde a obținut doctoratul, la reputatul istoric Konstantin Jirecek, cu o teză despre *Patriarhul Nifon II al Constantinopolului* (publicată în *Analele Academiei Române, Memoriile Secției istorice*, seria a II-a, tom. XXXVI, 1913–1914, pp. 731–798).

Reîntors în țară, a publicat alte câteva lucrări, care au fost apreciate elogios de istoricii timpului: *Patriarhii Țarigradului prin țările române în veacul al XVI-lea* (1914), *Viața și faptele domnului Țării Românești Constandin Brâncoveanu* (1914; ed. a II-a, 1915; ed. a III-a, 1934), *Cartografia eparhiei Ungrovlahiei în anul 1810* (1915), *Știri noi despre Macarie ieromonahul, dascălul de cântări și directorul tipografiei din Mănăstirea Căldărușani* (1916), precum și o serie de studii în revistele „Biserica Ortodoxă Română“, „Convorbiri Literare“, „Revista Ortodoxă“, „Amvonul“ și altele.

În cadrul Bisericii, a fost diacon la Mănăstirea Zamfira (1908–1910), apoi la Biserica „Cotroceni“ din București (1913–1920), preot la bisericile „Schitul Măgureanu“ (1920–1926), apoi la „Bradul Boteanu“ (1926–1933), ambele în București, director al Cancelariei Mitropoliei din București (1919–1923). În 1922 a fost numit – prin concurs – titular al Catedrei

de istoria bisericii române de la Facultatea de Teologie din București, pe care a slujit-o până la pensionare, în 1946. În această calitate, a îndrumat numeroși tineri teologi care și-au susținut tezele de doctorat în domeniul istoriei bisericești, dintre care unii vor deveni apoi profesori universitari de teologie (Constantin Tomescu și Toma Bulat la Chișinău, Gheorghe Moisesescu și Nicolae Șerbănescu la București, sau preoții Dumitru Furtună din Dorohoi, Constantin Bobulescu din Iași, Gheorghe Cotoșman din Caransebeș și alții).

La 10 iunie 1920, la propunerea fostului său profesor Nicolae Iorga, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar la 5 iunie 1923 membru titular, în locul rămas vacant după moartea profesorului Dimitre Onciul. În discursul de recepție, rostit la 3 iunie 1925, prezenta personalitatea ilustrului dispărut, iar „răspunsul“ la acest discurs i-a revenit tot lui Nicolae Iorga. În noua postură, părintele Nicolae Popescu a prezentat rapoarte și comunicări în plenul Academiei Române, ori în cadrul Secției istorice, a rostit conferințe în Sala „Dalles“ din București, ori la Universitatea de vară de la Vălenii de Munte; a fost delegat la Congresele Internaționale de Bizantinologie de la București (1924), Belgrad (1927), Sofia (1934) și Roma (1936).

Paralel cu activitatea de profesor universitar și membru al Academiei Române, părintele Niculae Popescu a îndeplinit și alte misiuni deosebit de onorante: membru în Comisia Monumentelor Istorice (1923–1948), membru în Comitetul de conducere al Muzeului Militar din București (din 1926), secretar general în Ministerul Cultelor (1931), ministru subsecretar de stat în Ministerul Cultelor și Artelor (30 martie 1938 – 28 septembrie 1939), profesor de religie la clasa specială organizată pentru viitorul rege Mihai (1932–1940).

N-au fost neglijate nici cercetările istorice, deși mulți se așteptau să scrie un tratat de Istoria Bisericii Române, căci era cel mai îndreptățit să-l facă. Era însă prea exigent cu el însuși și nu pune nimic pe hârtie, decât după ce se documenta temeinic asupra temei respective. Cităm câteva din studiile sale publicate mai ales în paginile revistei „Biserica Ortodoxă Română”: *Viața și faptele mitropolitului Grigorie Dascălul al Țării Românești* (1934), *Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moarte* (1936), *Gheorghe David, mitropolitul Moldovei, †1508* (1936), *Pomenirea mitropolitului Petru Movilă și a Sinodului de la Iași* (1942), *Pomenirea a trei sute de ani a Sinodului de la Iași* (1942, în *Analele Academiei Române*), *Correspondența mitropolitului Iosif Gheorghian cu teologul francez Vladimir Guettée* (1944), *Patriarhul Ciril Lucaris și Ortodoxia românească* (1946), *Mitropolitul Petru Movilă* (1947) etc.

Merită să ne rețină atenția și două cărți publicate acum. Prima se intitulează *Preoți de mir adormiți în Domnul* (1942, 224 p.), în care prezintă, în stilul „vechilor cazanii”, chipurile a 32 de preoți de mir de altădată, mai cu seamă din mediul rural. Tot în anul 1942 – în colaborare cu asistentul său Gheorghe Moisescu – a reeditat *Mărturisirea ortodoxă* a mitropolitului Petru Movilă al Kievului, după textul grec inedit (Ms. Parisinus 1265, din Biblioteca Na-

țională din Paris) și textul românesc după ediția de la Buzău din 1691 în traducerea lui Radu Greceanu. Avea două temeinice studii introductive semnate de cei doi editori.

După pensionare și excluderea din Academia Română (1948), numele părintelui Niculae Popescu apărea mai rar în presa bisericească. Doar în revista „Mitropolia Olteniei” de la Craiova a publicat studii temeinice despre Nicolae Dobrescu, starețul Paisie de la Neamț, Serafim de Sarov, ieromonahul-tipograf Lavrentie din secolul al XVIII-lea, arhiereul Timotei Eudoxiados și altele. Între anii 1949–1952 a tradus și a publicat la Patriarhie trei volume de *Cuvântări bisericești* ale mitropolitului Nicolae al Krutițelor și Kolomnei, o figură reprezentativă a ierarhiei ruse de la mijlocul secolului al XX-lea.

Părintele Niculae Popescu s-a implicat și în viața muzicală a țării. În anul 1928 a fost ales președinte al Societății Corale „Carmen” din București, după moartea fondatorului ei, Dimitrie Georgescu-Kiriak. În această calitate, a organizat o serie de concerte în țară, dar și peste hotare, la Varșovia, Lvov și Paris; a organizat audiții ale Coralei „Carmen” la Radio București; a publicat medalioane închinare unor mari compozitori și dirijori în revista „Muzică și poezie”. A fost un smerit slujitor la altar, dar și un apreciat predicator la cele două biserici la care a slujit în tinerețe, iar spre sfârșitul vieții la bisericile „Sf. Gheorghe Nou” și „Sf. Anton – Curtea Veche”.

Părintele Niculae Popescu a murit la 11 februarie 1963, singur și plin de amărăciune, după moartea unicului său fiu, artistul dramatic Mihai Popescu (februarie 1953, la 44 de ani), și a preotesei Eufrosina (februarie 1955). A fost înhumat în Cimitirul Bellu, alături de aceste două ființe dragi. El rămâne în amintirea posterității ca un preot de vocație, devotat misiunii sale, ca un profesor învățat, un bun român, un iubitor al trecutului nostru și al preoțimii de altădată.

Premiul Nobel pentru medicină, 2013: elogiu lui George Emil Palade

Costin Cernescu

Membru corespondent al Academiei Române

Premiul Nobel pentru Medicină în 2013 a fost decernat cercetătorilor James E. Rothman (SUA), Randy W. Schekman (SUA), Thomas C. Südhof (Germania) pentru „descoperiri privind mecanismul de reglare a traficului vezicular, principalul sistem de transport intracelular“. Această decizie era previzibilă, primii doi fiind distinși, încă din 2002, cu „Albert Lasker Basic Medical Research Award“ (Nobelul american) pentru descifrarea „mecanismelor universale care orchestrează înmugurirea și fuziunea veziculelor membranare – un proces esențial pentru formarea organelor celulei, pentru internalizarea substanțelor nutritive și pentru secreția hormonilor și neurotransmițătorilor“.

Pentru cei ce au avut șansa, în 1979, să asculte conferința lui George Emil Palade la inaugurarea Institutului de Biologie și Patologie Celulară (astăzi, Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu“), motivația juriului Nobel pentru premiul acestui an nu face decât să confirme concluziile acelei magistrale lecții. Palade va rămâne probabil în istoria medicinei, nu numai prin ceea ce același juriu a apreciat în Premiul Nobel pentru Medicină din 1974 (acordat lui Albert Claude, Christian de Duve și George E. Palade: „for their discoveries concerning the structural and functional organization of the cell“), cât și pentru predicțiile sale, confirmate de elevii săi și de elevii elevilor săi.

În fapt, aceste merite au fost repetat subliniate în prezentările lui James E. Rothman și Randy W. Schekman făcute în decembrie 2013 la Stockholm cu ocazia premierii [1, 2]. Preocuparea lui Palade pentru traficul intracelular al proteinelor secretorii s-a manifestat în primele studii realizate în Statele Unite.

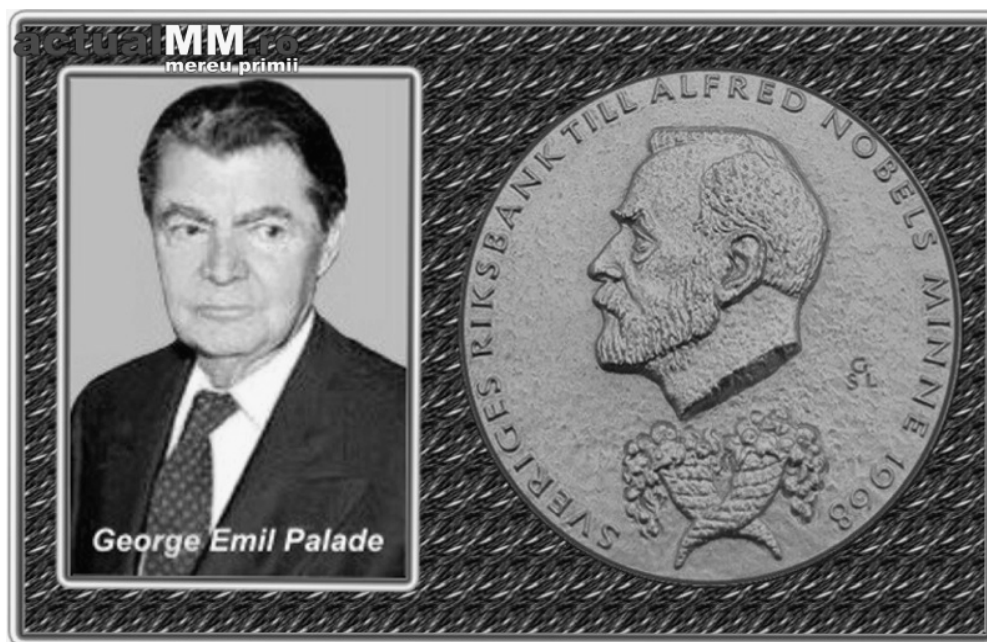
Completând expertiza sa unică în microscopia electronică cu noile tehnici biochimice și de marcare cu izotopi, Palade, împreună cu Philip Siekevitz, a publicat o serie de articole clasice, în care ribosomii erau identificați ca elemente provenite din reticulul endoplasmic în care se producea sinteza *de novo* a unor proteine (Palade, G.E., P. Siekevitz 1956a. *Liver microsomes: an integrated morphological and biochemical study*. J. Biophys. Biochem. Cytol.2:

171–200). Descrierea sistemului membranar care asigură traficul intracelular al proteinelor secretorii a fost, de asemenea, rezultatul studiilor de microscopie electronică ale lui Palade din anii '60 (Jamieson J.D., Palade G.E., *Intracellular transport of secretory proteins in pancreatic exocrine cell. I. Role of peripheral elements of Golgi complex*, „Journal of Cell Biology“, 1967; 34:577–596).

Prima versiune a „ipotezei semnalelor“, care postulează că proteinele conțin un semnal intrinsec, reciclabil, care determină orientarea lor către membrana celulară (în exocitoză), sau traficul prin anumite compartimente intracelulare, a fost schițată de Palade chiar la București, într-o altă conferință susținută la Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu“.

James Rothman și Randy Schekman au răspuns câtorva probleme controversate privind mecanismele traficului proteinelor în veziculele-cargou: modul în care se formează veziculele, cum dobândesc ele o destinație precisă, cum fuzionează cu membranele țintă. Pentru soluționarea acestor aspecte, Rothman a adoptat o strategie biochimică într-un sistem biologic acelular simplificat. Schekman, deși biochimist și microscopist, a optat pentru o strategie genetică. Rothman, care a condus la Yale

Fotografie preluată din Randy W. Schekman – Nobel Lecture, Nobelprize.org.
Nobel Media AB 2013

University Medical School Catedra de biologie celulară înființată de Palade, rememorează contribuția lui Palade în descifrarea traficului intracelular al proteinelor secretorii în James E. Rothman – *Nobel Lecture 2013: The Principle of Membrane Fusion in the Cell*. Mai mult, Rothman (un biochimist) subliniază intuiția savantului român (un morfolog), care nu s-a lăsat convins de propriile imagini de microscopie electronică, pentru a afirma că semnificative nu sunt structurile, ci funcțiile cărora le sunt dedicate. Lucrările lui Rothman au demonstrat că specificitatea chimică intrinsecă guvernează traficul și nu anatomia membranelor intracelulare.

Este locul să amintim un alt laureat Nobel din școala lui Palade, Günter Blobel (1999), [3] „*for the discovery that proteins have intrinsic signals that govern their transport and localization in the cell*“. Blobel a fost colaboratorul apropiat al lui Palade la Rockefeller Institute (New York) și este cel ce a precizat că proteinele posedă semnale peptidice care dirijează traficul intracelular, precum și stațiile de achiziție a semnalelor pe acest parcurs. Prima versiune a „ipotezei semnalelor“ care clarifică procesele intracelulare de sortare, trafic și secreție a proteinelor postula că proteinele conțin un semnal reciclabil (ca un timbru, în expresia lui Palade), care determină orientarea lor către membrana celulară (în exocitoză), sau traficul prin anumite compartimente intracelulare. Traficul proteinelor în interiorul și în afara celulelor este un fenomen descris de Palade încă în anii '70 [4]. El a emis ipoteza că așa-numitele „vezicule cargou“ funcționează ca adevărate containere navetă

între diferitele compartimente celulare. Proteinele secretate călătoresc din reticulul endoplasmic la suprafața celulei prin aparatul Golgi. Fascinant este că există mai multe tipuri de vezicule cargou și fiecare atinge destinația corectă. Fuziunea între vezicule menține identitatea compartimentelor celulare și direcționează comunicarea între ele sau, eventual, secreția extracelulară a proteinelor [5].

Concis, Palade spunea cu umor: „*Vesicles do not come with arrows*“, iar Blöbel urma să descopere vârful acestor săgeți – peptide semnal. Un postulat, inițial controversat, avansat de Palade a fost transportul proteinelor secretorii în quante, în vezicule care înmuguresc pe o membrană donor și transferă conținutul prin fuziunea cu membrane țintă. Același proces este operațional pentru secreția hormonilor sau a neurotransmițătorilor sinaptici. În plus, traficul celular mediat de vezicule cargou este un proces universal în biologie. Ceea ce Rudolf Virchow statua, anume că orice nouă celulă provine dintr-o celulă preexistentă („*omnis cellula ex cellula*“) poate fi extins: „*omnis membranae ex membranae*“. Toate aceste predicții ale lui Palade au fost ulterior confirmate experimental de laboratoarele lui James Rothman și Randy Schekman [6, 7].

Prezentarea lui Randy Schekman la Stockholm s-a intitulat „*Genetic and Biochemical Dissection of the Secretory Pathway*“. Cităm: „*So well, to begin with, I want to credit George Palade who really pioneered the field of cell biology by developing the techniques of electron microscopy to visualise membranes within human cells, and it was his genius to*

realise, to appreciate how proteins that are going to be exported from cells are assembled, in a kind of assembly line process inside the cell.“ Schekman îl compară pe Palade cu părintele cardiologiei, William Harvey (1578–1657), descoperitorul mișcărilor inimii și circulației sângelui (*De motu cordis*, 1628). Ceea ce Harvey a probat la nivelul organismului animal, a demonstrat Palade la nivel intracelular, lucru confirmat pe scara evoluției la toate eukariotele.

În final, subliniez că laureații anului 2013 pentru medicină provin din genetică și enzimologie, domenii diferite de cele ilustrate de lucrările lui Palade. Colaborarea între specialități a fost totdeauna sursa progresului și a determinat ceea ce savantul român preconiza: analiza bolilor la nivel celular, condiția finală a vindecării lor. Laureații anului 2013 au realizat pași însemnați pentru controlul unor boli cronice, precum diabetul, bolile autoimune sau neurodegenerative.

Audierea lecțiilor prezentate cu ocazia decernării premiilor constituie un bun prilej de mândrie și gratitudine în memoria lui George Emil Palade.

Bibliografie

1. R.W. Schekman, *Nobel Lecture: Genetic and Biochemical Dissection of the Secretory Pathway*, Nobelprize.org. Nobel Media AB 2013.
2. J.E. Rothman, *Nobel Lecture: The Principle of Membrane Fusion in the Cell*, Nobelprize.org. Nobel Media AB 2013.
3. G. Blobel, *Nobel Lecture: Protein Targeting*, Nobelprize.org. Nobel Media AB 2013. Accesat 10 decembrie 2013. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1999/blobel-lecture.html
4. G.E. Palade, *Nobel Lecture: Intracellular Aspects of the Process of Protein Secretion*, Nobelprize.org. Nobel Media AB 2013. Accesat 10 decembrie 2013. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1974/palade-lecture.html
5. Sandra L. Schmid, Marilyn G. Farquhar, *The Palade Symposium: Celebrating Cell Biology at Its Best*, Mol Biol Cell. 2010; 21:2367-70.
6. J.E. Rothman, R. Schekman, *Molecular mechanism of protein folding in the cell*, Cell. 2011; 146:851-4.
7. G. Blobel, *Obituary: George Emil Palade (1912–2008)*, „Nature“ 2008, 456, 52.

Premiile Academiei Române pentru anul 2011 decernate în anul 2013*

I. DOMENIUL FILOLOGIEI ȘI LITERATURII

1. Premiul Timotei Cipariu

a) Lucrarea: *Graiuri românești de la est la Nistru. Texte dialectale și glosar*

Autor: Victorela Neagoe et alii¹

b) Lucrarea: *Latinis litteris operam navare. Despre traducerea surselor latine și integrarea lor în Istoria ieroglifică*

Autor: Oana Uță Bărbulescu

2. Premiul Bogdan Petriceicu Hasdeu

a) Lucrarea: *Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I (A–B)

Autori: Doina Doroftei, Carmen Mârzea Vasile, Iuliana Chiricu et alii¹

b) Lucrarea: *Relațiile lexicale dintre indoeuropeană și familiile uralică și altaică. Ipoteza noastră; comparații lingvistice și fiabilitate statistică*

Autor: Dan Ungureanu

3. Premiul Ion Creangă

Lucrarea: *Ploile amare*

Autor: Alexandru Vlad

4. Premiul Titu Maiorescu

a) Lucrarea: *Luceafărul de Mihai Eminescu. Portret d'un dieu obscure*

Autor: Giselle Vanhese

b) Lucrarea: *Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei*

Autor: Doris Mironescu

c) Lucrarea: *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă – ermetismul canonic*

Autor: Theodor Codreanu

5. Premiul Lucian Blaga

a) Lucrarea: *Definițiile romanului. De la Dimetrie Cantemir la G. Călinescu*

Autor: Șerban Axinte

b) Lucrarea: *Fotografie de grup cu scriitoare uitate. Proză feminină interbelică*

Autor: Bianca Burțea-Cernat

6. Premiul Mihai Eminescu

Lucrarea: *Arminden cu heruvimi*

Autor: Mircea Lutic

7. Premiul Ion Luca Caragiale

Nu s-a acordat.

II. DOMENIUL ȘTIINȚELOR ISTORICE ȘI ARHEOLOGIE

1. Premiul Vasile Pârvan

Lucrarea: *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*

Autor: Ion Motzoi Chicideanu

2. Premiul Alexandru D. Xenopol

a) Lucrarea: *Locuirea teritoriului nord-vestic al României între Antichitatea târzie și perioada de început a epocii medievale timpurii (mijlocul secolului V–secolul VII timpuriu)*

Autor: Ioan Stanciu

b) Lucrarea: *Lumea rurală în provinciile Moesia Inferior și Thracia (secolele I–III p.Chr.)*

Autor: Adela Bâltă

3. Premiul Dimitre Onciul

Lucrarea: *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*

Autor: Simona Lazăr

4. Premiul Nicolae Iorga

Lucrarea: *The Edinburgh History of the Greeks cc 500–1050: The Early Middle Ages*

Autor: Florin Curta (SUA)

5. Premiul Mihail Kogălniceanu

a) Lucrarea: *Ctitori și ctitorii la curbura Carpaților în veacurile XIV–XVIII*

Autor: Emil Lupu

*Decernarea premiilor Academiei Române
(19 decembrie 2013, Aula Academiei Române)

b) Lucrarea: *Culte solare și lunare în Asia Mică în timpul Principatului (secolele I–III d.Hr.)*

Autor: Iulian Moga

6. Premiul Nicolae Bălcescu

a) Lucrarea: *Din trecutul mării boierimi muntene: marele vornic Stroe Leurdeanu*

Autor: Spiridon I. Cristoce

b) Lucrarea: *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*

Autor: Cristian Vasile

7. Premiul George Barițiu

a) Lucrarea: *Nouă luni în Transilvania (decembrie 1848 – august 1849). Generalul Josef Bem în corespondență, proclamații, documente*

Autor: Ela Cosma

b) Lucrarea: *Din istoria și arta cărții românești vechi: Gravura de la Buda (1780–1830)*

Autor: Anca Elisabeta Tatay

8. Premiul Eudoxiu Hurmuzachi

a) Lucrarea: *Istoria mișcării filatelice din România*

Autor: Cristian Andrei Scăiceanu

b) Lucrarea: *Antroponimia în Transilvania medievală (secolele XI–XIV). Evaluare statistică, evoluție, semnificații, 2 vol.*

Autori: Șerban Turcuș, Adinel Dincă, Mihai Hasan, Victor Vizauer

III. DOMENIUL ȘTIINȚELOR MATEMATICE

1. Premiul Simion Stoilow

Grupul de lucrări: *Contribuții la studiul teoriei operatorilor*

Autor: Dan Timotin

2. Premiul Gheorghe Țițeica

a) Grupul de lucrări: *Contribuții la studiul algebrelor Hopf*

Autor: Ana-Loredana Agore

b) Grupul de lucrări: *Geometria suprafețelor în spații omogene de dimensiune 3*

Autor: Marian Munteanu

3. Premiul Spiru Haret

a) Grupul de lucrări: *Modelare în mecanica mediilor continue*

Autor: Cătălin Galeș

b) Grupul de lucrări: *Ecuații primitive ale oceanelor și modelarea condițiilor la frontieră*

Autor: Mădălina Petcu

4. Premiul Dimitrie Pompeiu

a) Grupul de lucrări: *Studiul super-rigidității în algebre von Neumann și teoria ergodică*

Autor: Adrian Ioana

b) Grupul de lucrări: *Contribuții la studiul mișcării browniene*

Autor: Mihai Pascu

5. Premiul Gheorghe Lazăr

Nu s-a acordat.

IV. DOMENIUL ȘTIINȚELOR FIZICE

1. Premiul Dragomir Hurmuzescu

Grupul de lucrări: *Cross section for alpha – particle induced reactions on $^{115,116}\text{Sn}$ around the Coulomb barrier*

Autori: Dan Filipescu, Tudor Glodariu

2. Premiul Constantin Miculescu

a) Grupul de lucrări: *Resonant wave formation in Bose-Einstein condensates și Faraday wave in Bose-Einstein condensates subject to anisotropic transverse confinement*

Autor: Alexandru Nicolin

b) Grupul de lucrări: *Teoria câmpului gravitațional în modele cu extra-dimensiuni. Moduri cuantice exacte în câmpuri extreme.*

Autori: Marina Aura Dariescu și Ciprian Dariescu

3. Premiul Horia Hulubei

a) Lucrarea: *Modelarea separării izotopice în instalații de concentrare a apei grele prin schimb chimic apă-hidrogen sulfurat*

Autor: Cornelia Croitoru

b) Grupul de lucrări: *Efectele radiațiilor și măsurări radiometrice cu aplicații în biomedicină și mediu*

Autori: Mihaela Antonina Călin și Marian Romeo Călin

4. Premiul Ștefan Procopiu

a) Grupul de lucrări: *Contribuții la investigarea complexă experimental-teoretică a sistemelor feroelectrice și multiferoice unifazice și composite*

Autor: Liliana Mitoșeriu

b) Grupul de lucrări: *Efecte ale câmpului laser intens nerezonant asupra structurii subbenzilor de conducție în fire și gropi cuantice semiconductoare*
Autor: Adrian Radu

5. Premiul Radu Grigorovici

a) Grupul de lucrări: *Proprietăți optice ale unor sisteme oxidice*

Autori: Anca Stănculescu și Aurelian Cătălin Gâlcă

b) Grupul de lucrări: *Proprietăți fizice ale unor materiale nanostructurale*

Autori: Ana Maria Lepădatu, Ionel Stavarache și Elisabeta Corina Secu

V. DOMENIUL ȘTIINȚELOR CHIMICE

1. Premiul Costin D. Nenitescu

Grupul de lucrări: *Activarea moleculelor mici la centri metalici biologici*

Autor: Radu Silaghi-Dumitrescu

2. Premiul I.G. Murgulescu

Grupul de lucrări: *Nanoagregate coloidale investigate prin simulări Monte Carlo*

Autor: Daniel Angelescu

3. Premiul Gheorghe Spacu

a) Grupul de lucrări: *Complexi heterometalici magnetici și luminiscenți conținând lantanide*

Autori: Traian-Dinu Păsătoiu, Carmen Tiseanu

b) Grupul de lucrări: *Oxalato-complecși heterometalici*

Autor: Gabriela Marinescu

4. Premiul Nicolae Teclu

a) Grupul de lucrări: *Optimizarea performanțelor fizico-mecanice ale materialelor poliuretane elastomere*

Autor: Cristina Prisăcariu

b) Grupul de lucrări: *Obținerea de structuri macromoleculare funcționale avansate cu potențiale aplicații biomedicale*

Autor: Loredana Elena Niță

VI. DOMENIUL ȘTIINȚELOR BIOLOGICE

1. Premiul Emil Racoviță

a) Lucrarea: *Megaplasmidul pAO1 Structură și funcție*

Autor: Marius I. Mihășan

b) Lucrarea: *Neurofiziologie. Rolul unor neurotransmițători și zone nervoase în modularea proceselor cognitive și imunitare*

Autor: Lucian Hrițcu

2. Premiul Grigore Antipa

Lucrarea: *Dinamica populațiilor de cervide și bovine din fauna României*

Autor: Sorin Geacu

3. Premiul Emanoil Teodorescu

Lucrarea: *Teoria genică a sexualității și aplicațiile ei practice*

Autor: Florin R. Pricop

4. Premiul Nicolae Simionescu

Lucrarea: *Dicționar de microbiologie generală și biologie moleculară*

Cu mențiunea: premiu pentru carte.

Autori: Gheorghe Zarnea², Octavian Popescu³

VII. DOMENIUL ȘTIINȚELOR GEONOMICE

1. Premiul Grigore Cobălcescu

Lucrarea: *Atlasul regiunii București-Ilfov. Evaluarea factorilor de mediu*

Autori: Dorin Gheorghe Dordea, Viorel Sprâncenă, Ion Casapu, Anca Dobrescu

2. Premiul Gheorghe Munteanu-Murgoci

a) Lucrarea: *A dedicated on-board dual-energy computer tomograph*

Autori: Mihai Iovea, Marian Neagu, Octavian Dului, Gheorghe Oaie, Ștefan Szobotka¹, Gabriela Mateiaș

b) Lucrarea: *Mineritul și poluarea râurilor cu metale grele în Munții Metaliferi. Aplicații în bazele hidrografice ale Crișului Alb și Certejului*

Autor: Mihaela Sima

3. Premiul Ludovic Mrazec

Lucrarea: *Nanominerals and their bearing on metals uptake by plants*

Autori: Sorin S. Udubașa, Șerban Constantinescu, Nicoleta Popescu-Pogrion¹, Anca Sârbu, Claudia Stih, Gheorghe Udubașa^{1,3}

4. Premiul Ștefan Hepites

Grupul de lucrări: *Geneza și evoluția ejecțiilor coronale de masă (Genesis and evolution of the coronal mass ejections)*

Autori: Marilena Mierlă (România), Bernd Inhester (Germania), Luciano Rodriguez (Belgia),

Samuel Gissot (Belgia), Andrei Zhukov (Belgia), Matt West (Belgia), Iulia Chifu (România), Emilia Kilpua (Finlanda), Alessandro Bemporad (Italia), Durgesh Tripathi (India), Nandita Srivastava (India)

5. Premiul Simion Mehedinți

a) Lucrarea: *Resursele de apă din Subcarpații de Curbură. Evaluări geospațiale*

Autor: Viorel Chendeș

b) Lucrarea: *Așezările rurale din Câmpia Băileștiului (cu elemente de etnografie)*

Autor: Anca Ceaulescu

VIII. DOMENIUL ȘTIINȚELOR TEHNICE

1. Premiul Traian Vuia

Lucrarea: *Mechanics of Materials*

Autor: Ioan Goia

2. Premiul Henri Coandă

Lucrarea: *Filosofia propulsiei și tracțiunii aeronautice (Filopropulsia)*

Autor: Virgil Stanciu

3. Premiul Constantin Budeanu

Lucrarea: *Mașini electrice*

Autor: Neculai Galan

4. Premiul Aurel Vlaicu

Nu s-a acordat.

5. Premiul Anghel Saligny

Nu s-a acordat.

IX. DOMENIUL ȘTIINȚELOR

AGRICOLE ȘI SILVICE

1. Premiul Ion Ionescu de la Brad

a) Lucrarea: *Situația agriculturii și a exploatarea agriculturii în țările membre ale Uniunii Europene*

Autori: Ioan Niculae Alecu și Eugenia Alecu

b) Lucrarea: *Un secol de frământări agrare și drama țăranului român*

Autor: Constantin Dropu

2. Premiul Traian Săvulescu

a) Lucrarea: *Diagnostic epidemiologic și morfoclinic în boli infecțioase la animale*

Autori: Martin Pop, Ioan Olariu Jurca, Constantin Vasiu, Adrian Olariu Jurca

b) Lucrarea: *Medicina internă a animalelor*, vol. 1 și vol. 2

Autori: Constantin Falcă, Mircea Mircean, Teodor Moș, Corneliu Brăslășu, Gavril Giurgiu, Constantin Vlăgioiu, Călin Pop, Ionel Papuc, Gheorghe Solcan, Vasile Vulpe, Doru Morar

3. Premiul Marin Drăcea

Lucrarea: *Plante transgenice*

Autori: Elena Marcela Badea, Păun Ion Otiman^{1,3} Sergiu Vălimăreanu, Ioan Zagrai, Sorina Popescu, Lucian Buzdugan, Florina Radu

4. Premiul Gheorghe Ionescu-Șișești

Lucrarea: *Alternativele economiei rurale a României: dezvoltarea agriculturii sau insecuritate alimentară și deșertificare rurală severă*

Autori: Păun Ion Otiman^{1,3} (coordonator), Nicoleta Mateoc Sîrb, Adrian Băneș, Andreea Nagy, Camelia Gavrilă, Cecilia Alexandrescu, Iuliana Ionel

X. DOMENIUL ȘTIINȚELOR MEDICALE

1. Premiul Iuliu Hațieganu

Lucrarea: *Aminoacidopatii: aspecte genetice, biochimice și clinice*

Autori: Romana Vulturar și Mircea Cucuianu¹

2. Premiul Daniel Danielopolu

Lucrarea: *Coronary Stent Restenosis*

Autor: Ioan C. Țintoiu

4. Premiul Constantin I. Parhon

a) Lucrarea: *Atlasul Antropologic al României*, vol. I

Autori: Elena Radu, Cristiana Glavce¹, Maria Bulai

b) Lucrarea: *Atlasul Antropologic al României*, vol. II

Autor: Corneliu Vulpe¹

c) Lucrarea: *Atlasul Antropologic al Deltei Dunării*

Autori: Maria Știrbu, Ana Tarca, Georgeta Miu

3. Premiul Victor Babeș

Nu s-a acordat.

5. Premiul Ștefan S. Nicolau

Nu s-a acordat.

6. Premiul Gheorghe Marinescu

Nu s-a acordat.

XI. DOMENIUL ȘTIINȚELOR
ECONOMICE, JURIDICE ȘI SOCIOLOGIE

1. Premiul Petre S. Aurelian

Lucrarea: *Starea economică în malaxorul crizei*

Autor: Constantin Anghelache

2. Premiul Virgil Madgearu

Lucrarea: *Turism în Carpații Meridionali*

Autori: Ion Talabă, Elena-Monica Talabă și
Raluca-Maria Apetrei

3. Premiul Victor Slăvescu

a) Lucrarea: *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente, ediția a II-a revăzută și adăugită*

Autori: Cristian Păunescu și Marian Ștefan

b) Lucrarea: *Biletul de ieșire din criză*

Autor: Adrian Vasilescu

4. Premiul Dimitrie Gusti

a) Lucrarea: *Stat, majoritate și minoritate națională în România*

Autor: Adrian Ivan

b) Lucrarea: *Dinamica migrației internaționale: un exercițiu asupra migrației românești din Spania*

Autor: Monica Șerban

5. Premiul Andrei Rădulescu

Lucrarea: *Bunurile temporale ale Bisericii. Regimul juridic al bunurilor aparținând cultelor religioase*

Autor: Liviu-Marius Harosa

6. Premiul Simion Bărnuțiu

Nu s-a acordat.

7. Premiul Nicolae Titulescu

Nu s-a acordat.

XII. DOMENIUL FILOSOFIEI,
TEOLOGIEI, PSIHOLOGIEI
ȘI PEDAGOGIEI

1. Premiul C. Rădulescu-Motru

Lucrarea: *Tratat de psihopedagogie specială*

Autor: Colectiv coordonat de Emil Verza¹ și
Florin Emil Verza

Premiul se acordă lui Florin Emil Verza.

2. Premiul Mircea Florian

a) Lucrarea: *Ființă și reprezentare a fanteziei la Franz Brentano*

Autor: Ion Tănăsescu

b) Lucrarea: *Autonomia umbrei*

Autor: Ion Militaru

3. Premiul Vasile Conta

Lucrarea: *Teologie și medicină de familie*

Autor: George Stan

4. Premiul Ion Petrovici

Lucrarea: *Creativitatea. Fundamente secrete și strategii*

Autor: Georgel Paicu

XIII. DOMENIUL ARTELOR,
ARHITECTURII ȘI AUDIOVIZUALULUI

1. Premiul George Enescu

în domeniul creației muzicale

Lucrarea: *IF pentru oboi și mediu electronic*

Autor: Adrian Borza

2. Premiul Ciprian Porumbescu

în domeniul muzicologiei

Lucrarea: *Dinamica leitmotivelor în tetralogia wagneriană. Amurgul zeilor*

Autor: Alice Mavrodin (în CI Eugenia Alice COMES)

3. Premiul George Oprescu

în domeniul istoriei artei, *ex aequo*

a) Lucrarea: *Fecioarele înlăcrimate ale Transilvaniei. Preliminarii la o istorie a toleranței religioase*

Autori: dr. Ana Dumitran, Enikő Hegedűs, Vasile Rus

b) Lucrarea: *Elitele și arhitectura în Țările Române (secolele XIX–XX)*

Autori: dr. Ion Dorin Narcis

5. Premiul Simion Florea Marian

în domeniul etnografiei și folclorului

Lucrarea: *Atlasul etnografic român. Sărbători și obiceiuri*, vol. I *Timoc*; vol. II *Valea Dunării*

Autor (colectiv): Emil Țârcomnicu, Lucian David, Ionuț Semuc, Adelina Dogaru

6. Premiul Duiliu Marcu

în domeniul creației arhitectonice

Pentru contribuția de excepție la protejarea și modernizarea școlii românești de arhitectură
Autor: prof. dr. arh. Emil Barbu Popescu

7. Premiul Aristizza Romanescu

în domeniul artelor spectacolului, *ex aequo*

a) Pentru întreaga creație teatrală și cinematografică

Autor (actor): Tamara Buciuceanu-Botez

b) Lucrarea: *Macbeth. Un studiu*

Autor (actor): Ion Caramitru

4. Premiul Ion Andreescu

în domeniul artei plastice

Nu s-a acordat.

XIV. DOMENIUL ȘTIINȚEI

ȘI TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI

1. Premiul Tudor Tănăsescu

a) Lucrarea: *Synthesis of Computational Structures for Analog Signal Processing*

Autor: Cosmin Radu Popa

b) Lucrarea: *Failure Analysis*

Autori: Marius Bâzu și Titu Băjenescu

2. Premiul Grigore Moisil

a) Lucrarea: un volum *Mobility in Process Calculi and Natural Computing* și trei articole

Autori: Bogdan Aman, Gabriel Ciobanu

b) Lucrarea: *Calculul evolutiv și aplicațiile sale în teoria jocurilor*

Autor: Rodica Ioana Lung

3. Premiul Gheorghe Cartianu

a) Lucrarea: *A 3D Smith Chart based on the Riemann Sphere for Active and Passive Microwave Circuits*

Autori: Andrei A. Müller, P. Soto, V.E. Boria

b) Grup de lucrări: *Trei lucrări în domeniul procesării de imagini*

Autori: Florin Rotaru și Silviu Bejinariu

¹ A mai primit premiul Academiei Române.

² A fost membru al Academiei Române.

³ Este membru al Academiei Române.

Alexandru Viorel Vrânceanu (1927–2014)

În ziua de 27 februarie 2014 s-a stins din viață agronomul specialist în genetică-ameliorarea plantelor, **Alexandru Viorel Vrânceanu**, membru de onoare al Academiei Române.

Născut la 22 februarie 1927 la Băila, județul Buzău, Alexandru Viorel Vrânceanu a urmat cursurile liceale la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Brăila și pe cele universitare la Facultățile de Agronomie și Horticultură din București. Și-a continuat studiile de specializare la Institutul Unional de Plante oleaginoase din Krasnodar (URSS), Stațiunea de Cercetare Morden-Manitoba din Canada și Universitatea Davis din SUA. A desfășurat o bogată activitate științifică la Institutul de Cercetări Agronomice al României, apoi la Institutul de Cercetare-Dezvoltare pentru Agricultură de la Fundulea a urcat toate treptele ierarhiei de cercetare până la director științific și director general. Din anul 1997 a fost profesor consultant și conducător de doctorat în specialitatea genetică-ameliorarea plantelor la Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară. În perioada 1997–2001 a fost președinte al Academiei de Științe Agricole și Silvici „Gheorghe Ionescu-Șișești”.

Personalitate științifică marcantă în domeniul geneticii și ameliorării plantelor, Alexandru Viorel Vrânceanu este autorul unor creații prioritare, mai ales în ameliorarea florii soarelui, realizând, în 1971, primul hibrid de floarea soarelui pe plan mondial. În cei peste 45 de ani de activitate neîntreruptă a contribuit la dezvoltarea domeniului geneticii-ameliorării plantelor, în special a celor oleaginoase, în care a adus contribuții originale teoretice și aplicative. În total, a creat 28 de hibrizi de floarea soarelui, 340 linii de floarea soarelui, 425 de linii restauratoare de fertilitate a polenului, 147 linii

rezistente la boli și dăunători, 72 linii cu grad ridicat de autofertilitate. Este deținătorul a 21 de brevete de invenție și 11 hibrizi de floarea soarelui înregistrați în vederea brevetării. Contribuțiile sale științifice se regăsesc în 14 cărți, dintre care la zece a fost prim autor și 198 de studii în care a fundamentat științific realizările din domeniul creării soiurilor.

În semn de recunoaștere a valorii contribuțiilor sale științifice, în anul 1974 Academia Română i-a acordat Premiul „Ion Ionescu de la Brad”, iar în 1980 a primit Premiul internațional „V. Pustovoi”. A fost ales membru al unor prestigioase societăți științifice, între care Institutul Biografic American; membru și apoi președinte al Asociației Internaționale a florii-soarelui, coordonator al rețelei FAO la floarea soarelui.

În anul 2011, Alexandru Viorel Vrânceanu a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Ianuarie

7 ianuarie: Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române a organizat în Sala „Theodor Pallady” **Expoziția „Albrecht Dürer și epoca sa”**.

8 ianuarie: La Palatul Parlamentului a avut loc **Gala Studenților Români din Străinătate**. Cu acest prilej, președintele Academiei Române, acad. Ionel Haiduc, a înmănat Marele Premiu pentru Excelență academică în străinătate.

15 ianuarie: În Aula Academiei Române s-a desfășurat **Sesiunea științifică dedicată Zilei lui Mihai Eminescu – Ziua Culturii Naționale**, eveniment organizat de Secția de filologie și literatură a Academiei Române și Fundația Națională pentru Știință și Artă. În deschiderea manifestării, cvartetul de coarde al studenților de la Universitatea de Muzică din București, condus de prof. Marian Cazacu, a susținut un recital. A urmat sesiunea omagială, în cadrul căreia au susținut comunicări:

- acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române – *Ziua Culturii Naționale și Academia Română*;

- acad. Eugen Simion, președintele Secției de filologie și literatură – *Ziua Culturii Naționale – Ziua lui Mihai Eminescu*;

- PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române – *Eminescu și Biserica*;

- acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române – *Ziua Culturii*;

- acad. Ioan-Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai” – *Eminescu și Transilvania. Elogiul culturii naționale*.

În încheiere, actorul Dorel Vișan a recitat din poezia eminesciană „Andrei Mureșanu”.

15 ianuarie: În Sala Studio a Teatrului Național a avut loc **Gala Premiilor Fundației Naționale pentru Știință și Artă** a Academiei Române.

Au fost onorați acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Marius Sala, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Augustin Buzura, prof. dr. Irinel Popescu, membru corespondent al Academiei Române, Radu Beligan, membru de onoare al Academiei Române, prof. dr. Leonida Gherasim, membru de onoare al Academiei

Române, prof. Thierry de Montbrial, membru de onoare al Academiei Române.

17 ianuarie: În Amfiteatrul Bibliotecii Academiei Române a avut loc **Conferința internațională „New tools for sustainable management of aquatic living resources”** organizată de Academia Română în colaborare cu BENA-Balkan Environmental Association. Acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, a rostit un Cuvânt de deschidere. Au participat membri și cercetători ai Academiei Române, oameni de știință din țară și străinătate.

21 ianuarie: La Centrul Comunitar Evreiesc din București a avut loc **Adunarea de comemorare a pogromului legionar antievreiesc din ianuarie 1941**. Acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române, a prezentat o comunicare.

24 ianuarie: La Palatul Patriarhiei Române a avut loc **Sesiunea „155 de ani de la Unirea Principatelor Române”**, organizată de Patriarhia Română și Academia Română. Sesiunea a fost moderată de acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române. În deschidere, au avut alocuțiuni acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române și PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Au urmat comunicările susținute de:

- acad. Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române – *Românii Unirii din 1859*;

- dr. Alexandru Mamina, cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române – *Unirea de la 1859: rolul personalităților în istorie*;

- dr. Adrian-Silvan Ionescu, directorul Institutului de Istoria Artei „George Oprescu” al Academiei Române – *Actul Unirii în arta plastică*.

30 ianuarie: La Hotelul Hilton Athénée Palace a avut loc **Gala Ambasadorilor Turismului Românesc**. Acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, împreună cu doamna Maria Grapini, ministru delegat pentru IMM și Turism, au înmănat pașaportul diplomatic onorific domnului Constantin Chiriac, directorul Teatrului din Sibiu.

Februarie

3 februarie: Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială „Mihai Drăgănescu” și Insti-

tutul de Informatică Teoretică ale Academiei Române au prezentat în Amfiteatrul „Ion Heliade-Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române **Proiectul „Corpus computațional de referință pentru limba română contemporană”**. Programul a cuprins prezentări susținute de:

- acad. Dan Tufiş – *Prezentarea proiectului;*
- conf. univ. Ruxandra Cosma – *Lingvistica corpusului. O demonstrație practică.*

14 februarie: În Amfiteatrul „Ion Heliade-Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române a avut loc cea de-a XXXIII-a ediție a **Simpozionului anual de comunicări științifice al Comisiei de Analiză Termică și Calorimetrie** a Secției de științe chimice.

Academicianul Marius Andruh, președintele Secției de științe chimice a rostit Cuvântul de deschidere. Au urmat comunicări susținute de specialiști de la institute de cercetare academică și universitară din București și din țară, în care au fost prezentate rezultatele celor mai recente cercetări și deschideri spre noi direcții de cercetare.

17 februarie: În Aula Academiei Române a avut loc **Reuniunea „Informații istorice și mărturii privind Holocaustul din România”** organizată de Federația Comunităților Evreiești în colaborare cu Academia Română. După Cuvântul de deschidere rostit de acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, au prezentat expuneri:

- prof. univ. Alexandru Florian, director general al INSH „Elie Wiesel” – *Ziua Internațională de Comemorare a Holocaustului;*

- Dan Ben Elieser, ambasadorul Israelului în România – *Holocaustul din perspectiva Israelului;*

- Adrian Cioflâncă, cercetător științific la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, membru al Colegiului CNSAS – *Privire istorică de sinteză despre Holocaustul din România;*

- dr. Aurel Vainer, președintele Federației Comunităților Evreiești din România – *Vechiul Regat și Transilvania de Sud;*

- ing. Iancu Tucărman, pensionar – *Pogromul de la Iași și trenurile morții;*

- dr. Miriam Bercovici, pensionar – *Bucovina de Sud;*

- dr. Liviu Beriș, președinte al AERVH – *Bucovina de Nord, Basarabia și ținutul Herța;*

- prof. Octavian Fülöp, pensionar – *Transilvania de Nord.*

18 februarie: La Banca Națională a avut loc **lansarea volumului *Palatul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale și personalități din domeniul construcțiilor***, autor prof. ing. Nicolae Noica. După Cuvântul de deschidere al academicianului Mugur Isărescu, guvernatorul BNR, au prezentat alocuțiuni: acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, prof. univ. Stelian Tănase, director general al TVR, prof. univ. Pavel Năstase, rectorul Academiei de Studii Economice și doamna Silvia Colfescu, directorul Editurii Vremea.

21 februarie: În Amfiteatrul „Ion Heliade-Rădulescu” s-a desfășurat **întâlnirea cu prof. Adrian Bejan** de la Duke University (SUA), membru de onoare al Academiei Române. Cu acest prilej a fost prezentată **lucrarea *Design în natură. Cum guvernează legea constructală evoluția în biologie, fizică, tehnologie și organizare socială***, scrisă împreună cu J. Peder Zane și apărută în versiune românească la Editura AGIR. În deschidere a vorbit dr. ing. dipl. Mihai Mihăiță, președinte AGIR, prof. univ. Adrian Bejan, prof. univ. Alexandru Morega, membru corespondent al Academiei Române, traducătorul lucrării. Au urmat discuții, care au dat întâlnirii caracterul unei dezbateri științifice.

21–22 februarie: A avut loc **Congresul național „Boliile cronice netransmisibile”**, organizat sub egida Academiei Române, moderat de prof. univ. Nicolae Hâncu, membru de onoare al Academiei Române. Congresul a fost un eveniment de referință în medicina românească, datorită abordării multidisciplinare de înalt nivel științific ale bolilor cardio- și cerebrovasculare, diabet, obezitate, boli pulmonare cronice și afecțiuni oncologice, cele mai grave afecțiuni ale secolului.

23 februarie: La Federația Comunităților Evreiești din România a avut loc **evenimentul comemorativ „Zece ani de la trecerea în neființă a academicianului Nicolae Cajal”**. Au prezentat alocuțiuni acad. Răzvan Theodorescu, prof. univ. Irinel Popescu, membru corespondent al Academiei Române, președintele Ion Iliescu, secretar de stat Victor Opaschi, prof. dr. Mircea Beuran, conf. dr. Monica Constantinescu, dr. Irina Cajal Marin.

24 februarie: Aula Academiei Române a găzduit **Simpozionul „Cercetări integrate în Bazinul Dunării”** în cadrul Strategiei Uniunii Europene pentru Regiunea Dunării. Manifestarea științifică cu

participare internațională a fost organizată de Consiliul Național al Strategiei UE pentru Regiunea Dunării (SUERD), Comitetul Național pentru Modificările Globale ale Mediului și Institutul de Geografie al Academiei Române. Au prezentat comunicări:

- acad. Cristian Hera, vicepreședinte al Academiei Române – *Academia Română și Academiile Dunărene – suport științific al Strategiei Europene a Dunării*;

- Wolfram Mauser, Department of Geography, Ludwig-Maximilians University, Munich – *Assessing Danube futures under conditions of global change*;

- Nicolae Panin, membru corespondent al Academiei Române, Institutul Național de Geologie și Geoecologie Marină – *Crearea infrastructurii de cercetare în regiunea Dunării și a Mării Negre*;

- Hong Yang, Swiss Federal Institute of Aquatic Science and Technology, EAWAG, Dübendorf, Zürich – *Global water consumption in agriculture. Prospective application to the Lower Danube Basin*;

- Ioan Abrudan, Universitatea Transilvania, Brașov: *Abordare multidimensională asupra pădurilor din România*;

- Lucian Georgescu, Cătălina Iticescu, Cătălina Țopa, Universitatea Dunărea de Jos, Galați – *Evaluarea corelată a calității apelor în sectorul inferior al Dunării*;

- Mary-Jeane Adler, Institutul Național de Hidrologie și Gospodărire a Apelor – *Atlasul Dunării. Hărțile de hazard și risc*;

- Ion Sandu, Elena Mateescu, Administrația Națională de Meteorologie – *Schimbări observate în evoluția condițiilor climatice din România și efectele lor asupra debitelor Dunării*;

- Cristina Sandu, Institutul de Biologie al Academiei Române – *Conservarea sturionilor în Bazinul Dunării – abordare interdisciplinară privind protecția mediului și dezvoltarea economică*;

- acad. Dan Bălțeanu, Institutul de Geografie al Academiei Române – *Colaborare transfrontalieră în evaluarea hazardelor naturale din Bazinul Inferior al Dunării*.

Lucrările simpozionului au continuat a doua zi la Institutul de Geografie al Academiei Române, unde, alături de cercetătorii români, au participat specialiști din Germania și Elveția. Discuțiile s-au concentrat pe realizarea unei aplicații de proiect referitoare la elaborarea unui atlas integrat privind modificările globale ale mediului în Bazinul Dunării. S-a stabilit ca a doua etapă a discuțiilor să se desfășoare la Universitatea din München, la care să participe reprezentanți din majoritatea țărilor Bazinului Dunării.

27 februarie: În Aula Academiei Române s-a desfășurat **Adunarea generală a membrilor Academiei Române** cu următoarea ordine de zi:

- Informarea Academiei Române;

- Darea de seamă a Prezidiului Academiei Române pe anul 2013 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2014;

- Discutarea și aprobarea planului de cercetare al institutelor Academiei Române pe anul 2014;

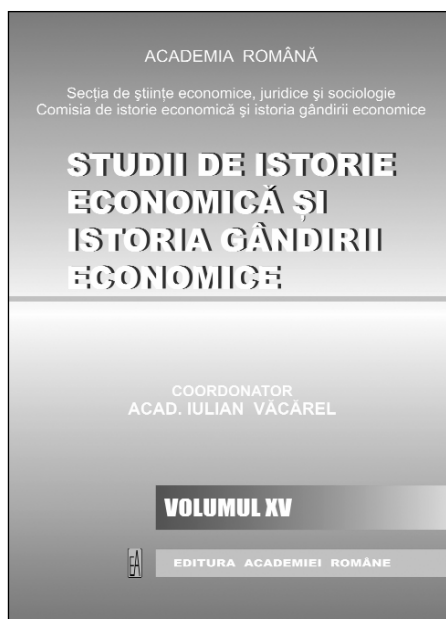
- Darea de seamă a Fundației „Familiei Menachem H. Elias” pe anul 2013 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2014;

- Darea de seamă a Fundației Naționale pentru Știință și Artă pe anul 2013 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2014;

- Darea de seamă a Fundației „Patrimoniu” pe anul 2013 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2014;

- Darea de seamă a Spitalului „Elias” pe anul 2013 și Bugetul de venituri și cheltuieli pe anul 2014;

- Diverse.

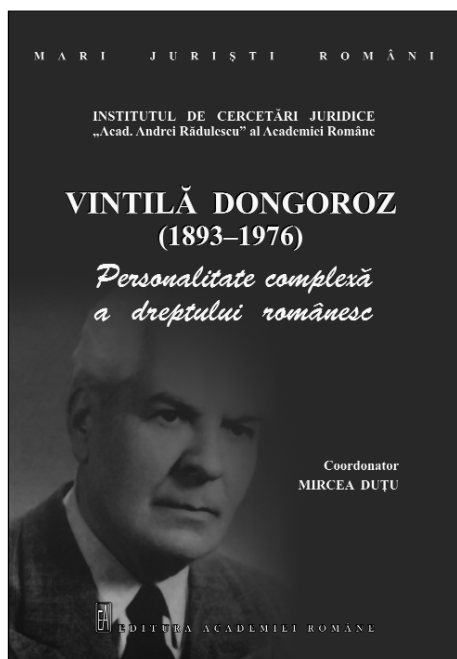
**STUDII DE ISTORIE ECONOMICĂ ȘI
ISTORIA GÂNDIRII ECONOMICE
Volumul XV**

Iulian VĂCĂREL (coordonator)

Volumul cuprinde alocuțiuni și materiale prezentate în cadrul unor sesiuni omagiale sau tematiche ale Academiei.

Capitole, precum *Sesiunea științifică „Preocupări privind estimarea avuției naționale a României”*, *Sesiunea științifică „Datoria externă a României în retrospectivă și perspectivă istorică”* abordează analize pertinente pentru înțelegerea situației economice actuale și de perspectivă ale țării noastre.

Materialele sunt semnate de cunoscuți specialiști în domeniu: acad. Mugur Isărescu, acad. Tudorel Postolache, acad. Aurel Iancu, acad. Iulian Văcărel, prof. Gheorghe Zaman, membru corespondent al Academiei Române, prof. Dan Popescu ș.a.

VINTILĂ DONGOROZ (1893–1976)
**Personalitate complexă a
dreptului românesc**

Mircea DUȚU (coordonator)

Lucrarea reunește studiile și evocările prezentate în cadrul sesiunii științifice omagiale organizate la 25 aprilie 2013, în Aula Academiei Române, de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”.

Volumul cuprinde contribuții aparținând unor personalități, precum prof. univ. George Antoniu, prof. univ. Rodica Mihaela Stănoiu, sau prof. univ. Nicolae Volonciu care au lucrat împreună cu Vintilă Dongoroz în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, sau ale altor reputați specialiști în drept – prof. dr. Mircea Duțu, prof. dr. Ovidiu Predescu, cercetător științific gr. II Tudor Avrigeanu – pe teme vizând viața și activitatea marelui avocat și profesor universitar și contribuțiile sale la dezvoltarea dreptului penal și a dreptului procesual penal în țara noastră.

ROMÂNII DIN UNGARIA

Texte. Glosar. Studiu lingvistic

Maria MARIN
Iulia MĂRGĂRIT

Lucrarea este rezultatul cercetărilor dialectale efectuate, în cadrul schimburilor stabilite între Academia Română și Academia Ungară de Științe, între anii 1993–1999, în nouă localități cu populație românească din estul Ungariei. Aceasta a fost gândită ca o monografie dialectală care cuprinde o amplă descriere a graiurilor, pe baza particularităților întâlnite în principalele compartimente ale limbii: fonetică, morfosintaxă, topică, formarea cuvintelor și lexic.

Interesul științific este major, nu doar pentru lingviști, ci și pentru etnografi, folcloriști, istorici și pentru un cerc larg de oameni interesați de situația actuală a vorbitorilor de limbă română din vecinătatea granițelor României.

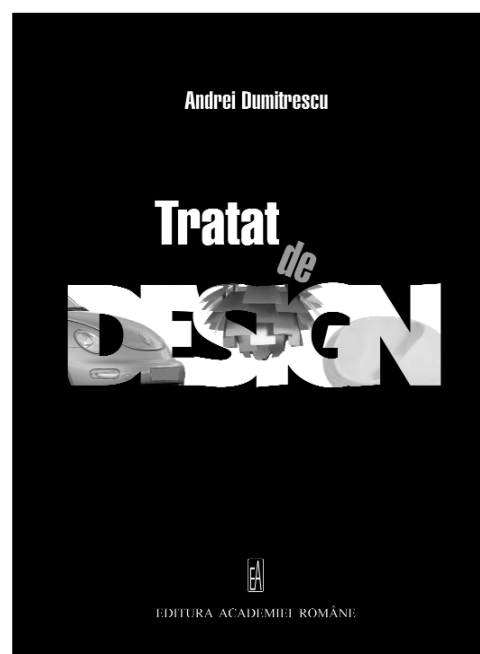
TRATAT DE DESIGN

Andrei DUMITRESCU

Lucrarea este rezultatul a 15 ani de studii, cercetări și activități didactice în domeniul designului. Prin urmare, reprezintă o incursiune amplă și, în același timp, profundă în teritoriul esteticii produselor. Parcurgând textul și imaginile lucrării, cititorul acumulează informații structurate care-i permit să înțeleagă, să aprofundeze și să construiască un sistem coerent de cunoștințe utile, temeinice și sistematice despre design.

Cartea se constituie într-o sinteză a progreselor intelectuale din acest domeniu la nivel mondial, însă cu studierea amănunțită a tuturor elementelor relevante. Sunt prezentate echilibrat cele mai noi descoperiri și ipoteze din design, realizările remarcabile din istoria designului și aspectele imuabile ale teoriei și practicii designului.

Autorul a inclus în lucrare și rezultatele unor experimente coordonate de sine, prezentate la conferințe internaționale, sau în reviste de un cert renume.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind

revenirea la grafia cu „â,, și „sunt,, în grafia limbii române (www.acad.ro/alteInfo/pagșnormeșorto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF, sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori.

De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori. Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București, tel: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica“ se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica“, serviciul difuzare (Popa Aurora),
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 84 PAGINI

PREȚUL 6 lei